

UNDERLAGSRAPPORT

Järnvägsplan Hallsberg - Stenkumla

Hallsbergs, Askersunds och Kumla kommun, Örebro län

PM Kulturarvsanalys, 2020-03-30

Projektnummer: 132909

Trafikverket
Postadress: Järnvägsgatan 7, 703 62 Örebro
E-post: trafikverket@trafikverket.se
Telefon: 0771-921 921

Dokumenttitel: PM Kulturarvsanalys, Underlagsrapport - Järnvägsplan Hallsberg-Stenkumla
Författare: Adam Augustsson, Ezequiel Pinto-Guillaume
Dokumentdatum: 2020-03-30
Version: _2

Innehåll

Sammanfattning	6
Landskapet	6
Ny järnväg	6
Rivning av befintlig järnväg	6
Tillfälliga arbetsvägar och upplag under byggskedet	6
Förslag till åtgärder och fortsatt arbete	7
Inledning	8
Bakgrund	8
Om kulturarvsanalysen	10
Syfte	10
Metodbeskrivning	10
Förutsättningar	12
Nationella mål och riktlinjer	12
Lagstiftning	13
Tidigare framtagna underlag	15
Bedömningsgrunder	16
Berörd kulturmiljö	18
Övergripande beskrivning av kulturlandskapet	21
Topografi och växtlighet	21
Berget	21
Jorden	21
Skogen	22
Bebyggelsen	22
Övergripande landskapsutveckling	25
Landhöjningen	25
Övergripande fornlämningsbild	26
Förhistorisk tid (- 1000 e.Kr.)	30
Historisk tid (1000 e.Kr. - idag)	35
Delområden med känslighetsanalys	42
Hallsberg infartsgrupp	44
Odlingslandskap väster om Hallsberg	48
Perstorp och Östansjö	52
Vångerud och Lindhult	56

Bållby och Karintorp.....	60
Väg 50, Kassmyra, Kull.....	64
Västra Å, Bladsjön.....	68
Toskekärr, Västra Estabo.....	74
Stenkumla.....	78
Befintlig järnväg.....	82
Kulturhistorisk värdering - Fornlämningar.....	88
Bedömning av arkeologiska insatser / Nästa steg.....	88
Grov kostnadsuppskattning av arkeologiska insatser.....	88
Effekt- och konsekvensbedömning för känsliga landskapsrum.....	90
Åtgärder.....	92
Generella åtgärder för forn- och kulturlämningar.....	92
Generella åtgärder för bebyggelse och landskap.....	92
Genomförda och planerade åtgärder för delområden och värdefulla landskapsrum.....	92
Kommande arbete inom planprocessen.....	93
Referenser.....	96
BILAGOR.....	98
Bilaga 1: Forn- och kulturlämningar inom utredningsområdet för arkeologi etapp 1.....	98
Bilaga 2: Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse längs planerad och befintlig järnväg.....	106

Sammanfattning

Landskapet

Järnvägssträckan ligger i ett landskapsområde som präglas av övergången mellan Närkes slättbygder i norr och Östergötlands skogsbygder i söder. En kännetecknande gränslinje för denna övergång är den s.k. Hallsbergsförkastningen som avgränsar landskapsrummet kring Tälleslätten mot Tivedsskogen.

Den byggda miljön längs den föreslagna järnvägssträckan är varierande. I norr, på Närkeslätten, ligger tätorten Hallsberg samt ett storskaligare infrastruktur- och odlingslandskap vid Tälle. Därefter vidtar skogsbygden som bebyggelsemässigt präglas av ett fåtal enskilda gårdsenheter. I söder vidtar Lerbäckes sockerlandskap med samlad före detta utkantsbebyggelse vid landsvägen (Toskekärr) och större gårdar kopplade till socknen (arrendatorbostället Stenkumla samt Prästgården). Längs befintlig järnväg upp till Hallsberg är skogen framträdande i stora delar av landskapet.

Ny järnväg

Den nya järnvägssträckningen berör i några fall höga värden för kulturmiljön.

I det agrarhistoriska landskapet riskerar i några fall värdena att försvinna helt och hållet, främst Perstorps gårdsmiljö med anor från 1600-talet där triangelspåret planeras att ligga. Höga värden berörs också genom försvagade kommunikationshistoriska samband genom omdragning av Hallsbergsvägen. Lägre värden i odlingslandskapet som också försvagas finns väster om Hallsberg (Tälleslätten) där banken blir påtaglig genom sin höjd samt det även planeras ett större upplag för massor.

I några fall finns risk för försämrade kulturhistoriska samband i värdefulla landskapsrum. Försämrade visuella samband riskerar att uppstå mellan bergsbruksmiljön Västra Å och Bladsjön. Försämrade agrarhistoriska samband riskerar att uppstå mellan Hult och Handberga samt i Toskekärr och Stenkumla.

Ett antal forn- och kulturlämningar kan behöva tas bort med höga arkeologiska kunskapsvärden samt höga kulturhistoriska värden genom det sammanhang de skapar i landskapet. Lämningarna är främst kopplade till det agrara i form av övergivna torpställen och fossila åkrar, samt till bergsbruket och skogsbruket i form av kolbottnar. I enskilda fall kan andra typer av lämningar beröras, exempelvis gränsmärke, blästbrukslämning eller en härd.

Försämrade brukningsvärden hos odlingsmarker kan innebära påverkan på kulturmiljövärden genom igenläggning och övergivna jordbruksbyggnader.

Rivning av befintlig järnväg

Höga värden kopplat till järnvägsmiljön riskerar att försvinna genom rivning av befintlig järnväg. Dessa värden består främst av järnvägens historiska samband med stationssamhällena Åsbro och Hallsberg, liksom den äldre sommarstugebebyggelsen i Tisarbaden.

Tillfälliga arbetsvägar och upplag under byggskedet

Åtgärder kopplade till byggskedet, exempelvis transportvägar och upplag, kan innebära skador på kulturmiljövärden. Arbetsvägar har exempelvis utretts genom eller förbi känsliga miljöer som Västra Å (f.d. masugns- och hyttområde som även är fornlämning) samt gården Kassmyra.

Förslag till åtgärder och fortsatt arbete

Odlingslandskap väster om Hallsberg

Sedan det bestämts att järnvägen skulle gå på bank över Tälleslätten har projektets landskapskompetens tagit fram åtgärder för att mildra barriäreffekterna som uppkommer i det öppna odlingslandskapet. Som resultat kommer slänter att göras extra utdragna och modelleras så att den visuella upplevelsen av ban-ken tonas ned.

Genom en längre bro över väg 50 blir den mer genomsiktig och barriäreffekten i landskapet något mindre påtaglig.

Perstorp och Östansjö

Längs den nya dragningen av Hallsbergsvägen planteras träd som återspeglar den gamla landsvägen och dess lantliga karaktär. Träden skapar även ett grönt samband på båda sidor om det föreslagna triangelspåret vid Perstorp. Åtgärden utförs som kompensationsåtgärd för borttagna träd vid Perstorp.

Vägmärket (objekt nr 262) vid den gamla landsvägen återplaceras på samma plats, alternativt så snarlik plats som möjligt, vid Hallsbergsvägen.

Markvegetation kring avrättningsplatsen vid Sumpen, 254/Viby 130:1, återställs efter byggtiden.

Bällby och Karintorp

Påverkan på markens vegetation vid Kvickens håla av byggväg återställs efter byggtiden.

Västra Å

Bron över Bladsjön har fått ett lägre läge för att minska den visuella påverkan på vattenrummet vid Västra Å.

Utförande av byggväg genom Västra Å sker med hänsyn till resultat av arkeologisk utredning av hyttområdet (Lerbäck 123:1).

Toskekärr och Västra Estabo

Slänter modelleras så att barriären blir mindre påtaglig genom odlingslandskapet. Bankens höjd hålls ned till max 4 meter och kommer inte upplevas påtagligt högre än befintlig järnväg genom landskapsrummet.

Väg 50, Kassmyra, Kull

Vägmärke Lerbäck 288:1 flyttas tillfälligt och flyttas tillbaka efter byggtiden.

Befintlig järnväg

Skada på fornborgen (Hallsberg 25:1) undviks under urdrifftagande av järnväg.

Cykelväg föreslås gå längs den gamla järnvägsvallen. Detta göra att järnvägen som historiskt stråk bibehålls. Skyltning med historiskt informationsmaterial föreslås på kulturhistoriskt signifikanta platser längs stråket. Landskapselement från järnvägen föreslås bevaras – exempelvis plankorsningen i Åsbro samt delar av räls. Kontaktledningsstolpar föreslås återanvändas som belysningsstolpar. Åtgärdsförslagen och utvecklingspotentialen för befintlig järnväg samlas i ett separat PM som tas fram under hösten 2019. I detta arbete samarbetar kulturmiljö-, naturmiljö-, friluftslivs- och landskapskompetens för att ta fram ett gemensamt åtgärdsförslag.

Inledning

Projektet Hallsberg-Stenkumla omfattar nybyggnation av dubbelspår för Godsstråket genom Bergslagen, från bangården i Hallsberg till anslutning mot nytt dubbelspår i Stenkumla söder om Åsbro. I projektet ingår också en förlängning samt ombyggnad av infartsbangården i Hallsberg. I nuvarande skede ingår framtagande av järnvägsplan, systemhandling och tillhörande underlag för tillståndsansökningar.

Projektet omfattar en cirka 2,4 kilometer lång bergtunnel med separata tunnelrör för dubbelspåret. Det ingår även ett tiotal järnvägsbroar som bland annat korsar riksväg 50, Västra stambanan samt Bladsjön samt en mindre vägbro. Projektet medför även ett flertal större kraftledningsflyttar.

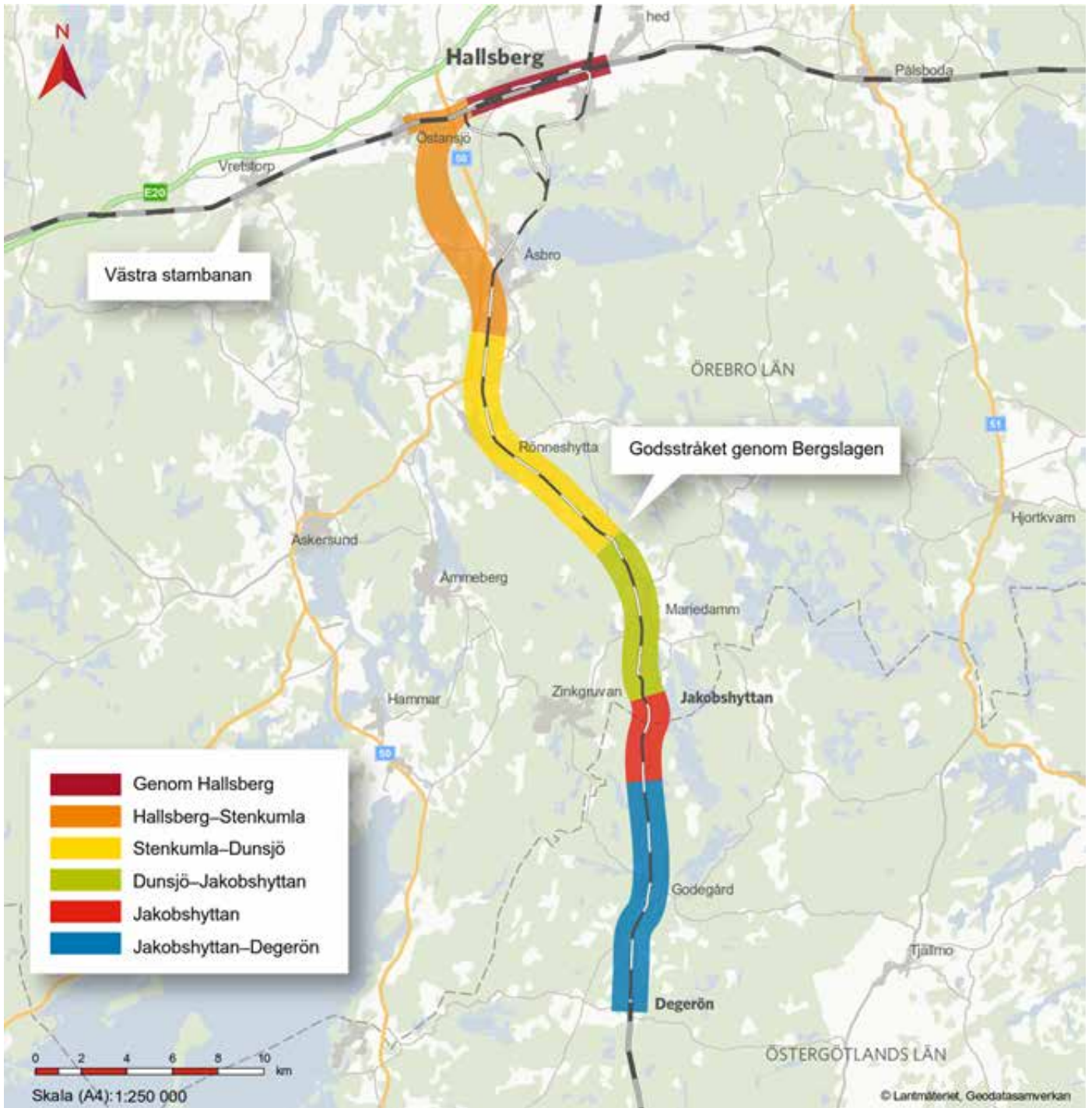
Bakgrund

Järnvägen mellan Hallsberg och Stenkumla utgör en del av Godsstråket genom Bergslagen som sträcker sig från Storvik via Örebro och Hallsberg i norr till Mjölby i söder, totalt 31 mil. Godsstråket är med sin strategiska placering mitt i landet av stor betydelse för tågförbindelsen mellan norra och södra Sverige. Delen mellan Hallsberg och Mjölby förbinder dessutom de två stambanorna Västra och Södra stambanan.

Större delen av Godsstråket genom Bergslagen har enkelspår. Det skapar kapacitetsbrist och problem med punktligheten. Arbetet med att planera och bygga dubbelspår har pågått sedan 1990-talet. Sträckorna Frövi-Hallsberg och Degerön-Mjölby är utbyggda till dubbelspår. För att öka kapaciteten och för att ge plats åt såväl nuvarande godstågstrafik som för en ökning i framtiden, har Trafikverket successivt byggt dubbelspår mellan Hallsberg och Mjölby. Utbyggnaden av dubbelspåret ska också möjliggöra en utökad persontågstrafik.

Projektet Hallsberg – Degerön, dubbelspårsutbyggnad består idag av sex delprojekt som befinner sig i olika skeden, se Figur 1. Föreliggande järnvägsplan behandlar delprojektet Hallsberg – Stenkumla, markerat med orange i figuren. Sträckan angränsar i söder mot projektet Stenkumla – Dunsjö där det nya dubbelspåret är färdigbyggt, och i norr mot projektet dubbelspår genom Hallsberg, där byggnation pågår.

Sträckan Hallsberg – Stenkumla ligger i Hallsbergs, Askersunds och Kumlas kommuner, Örebro län. Den befintliga enkelspåriga järnvägen föreslås rivas och Trafikverket avser att bygga om till 13 kilometer långt dubbelspår i ny sträckning. Dubbelspåret kommer inrymmas i den korridor som valts i järnvägsplan val av lokaliseringalternativ från 2014.

1. Översiktspild av korridoren för Hallsberg-Degerön (Trafikverket)

Om kulturarvsanalysen

Syfte

Denna kulturarvsanalys har till syfte att kartlägga kulturmiljövärden som berörs av järnvägsprojektet för att så långt möjligt kunna undvika eller minimera skada på kulturmiljön.

Liksom MKB är kulturarvsanalysen både en arbetsprocess och ett dokument. Arbetet sker parallellt med projekteringen för att hitta den bästa lösningen. En kulturarvsanalys är en integrerad del i framtagandet av miljökonsekvensbeskrivningen för järnvägsplanen.

Metodbeskrivning

Kulturarvsanalysens upplägg är tydligt kopplat till lagstiftning och praxis för miljöbedömning och miljökonsekvensbeskrivningar i miljöbalken.

I avsnittet Övergripande landskapsbeskrivning beskrivs kulturlandskapet utifrån bland annat topografin, jorden, berget, skogen och bebyggelsen. Dessa olika teman är sedan utgångspunkt för en beskrivning av landskapets utveckling fram till idag (avsnitt Historisk landskapsutveckling).

Vilka kulturmiljöintressen som berörs av projektet redovisas i avsnittet Delområden med känslighet- och tålighetsanalys. I avsnittet beskrivs hur värdena kommer till uttryck i varje delområde samt på vilka sätt de är känsliga för påverkan. Känslighetsbedömningen kompletteras även med rekommendationer. Ett tätt samarbete har skett med landskaps- och miljökompetens i detta arbete. Utifrån nuvarande kunskap i projekteringen beskrivs även risker för påverkan och hur dessa kan hanteras. Avgränsningen av delområdena görs på en karta för varje delområde och är baserade på kulturmiljövärdena så de kommer till uttryck i landskapsavsnittet. Delområdena är alltså inte ett utredningsområde för järnvägsprojektet.

Genom fältbesök har värdefull bebyggelse som berörs av projektet värderats. Utpekade byggnader är karterade i varje delområde samt listade i denna rapport.

En arkeologisk utredning etapp 1 har genomförts av en extern konsult (Arkeologikonsult 2017 och Arkeologikonsult 2018). Genom denna utredning - innefattande arkivstudier och platsinventering - har såväl kända som tidigare okända lämningar bedömts och nya forn- och kulturlämningar registrerats. Vissa fornlämningar har bedömts som säkerställda medan andra hittills bedömts som möjliga fornlämningar i avvaktan på arkeologisk utredning etapp 2 med upptagande av provschakt. Utredningens omfattning har begränsats av ett utredningsområde som redovisas i denna rapport på delområdeskartorna tillsammans med resultaten av arkeologisk utredning samt lämningar från FMIS/Fornreg. Lämningar inom utredningsområdet inklusive resultat av etapp 1 redovisas med löpande objektnummer. Lämningar utanför utredningsområdet som hämtats från FMIS redovisas med RAÄ-nummer. Kulturmiljövärden i projektet delges till dem som arbetar med projekteringen genom att koordinatsätts i GIS. Underlaget har bland annat lagts in i projektets gemensamma VR-modell.

För mer information om metoder se kapitlet Förutsättningar - Bedömningsgrunder.

Förutsättningar

Nationella mål och riktlinjer

Riksantikvarieämbetet har i sina nationella riktlinjer angett definitioner av kulturarv och kulturmiljö. Kulturarv avser alla materiella och immateriella uttryck för mänsklig påverkan – till exempel spår, lämningar, föremål, miljöer, verksamheter, traditioner och kunskaper. Kulturmiljö är en del av kulturarvet och avser hela den av människor påverkade miljön. En kulturmiljö kan vara såväl en enskild anläggning eller lämning, såväl som ett mindre eller större landskapsavsnitt. Kulturmiljön omfattar inte bara landskapets fysiska innehåll utan även immateriella företeelser som ortnamn eller sägner som är knutna till en plats.

Trafikverkets mål för kulturarv och kulturmiljö

Enligt beslut 2016-02-05 har Trafikverket antagit en riktlinje för landskap (TDOK 2015:0323) som lägger fast Trafikverkets grundläggande förhållningsätt till vägar, järnvägar och landskap. Riktlinjen innebär bland annat:

- Att kulturmiljöer ska användas utan att förlora sitt prioriterade innehåll
- Att värden stötts och stärks så att kulturmiljön har potential att utvecklas
- Att kulturmiljöer bevaras för att kunna berätta om transportinfrastrukturens historia över tid
- Att en mångfald kulturmiljöer bevaras, genom våra val i infrastrukturarbetet, som berättar om människors övriga historia (i olika skala)

Miljökvalitetsmål

Miljökvalitetsmålet "God bebyggd miljö" omfattar värden i kulturmiljön. Preciseringar har kopplats till målet. Dessa anger att infrastruktur ska integreras i stadsplaneringen och i övrig fysisk planering samt att lokalisering och utformning av infrastrukturen görs med hänsyn till natur- och kulturmiljö samt estetik. Preciseringarna anger också att det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer samt platser och landskap bevaras, används och utvecklas.

Nationella kulturmiljömål

Från 2014 gäller fyra nationella kulturmiljömål. Regering och riksdag har uttalat att de även ska vara vägledande för kulturmiljöarbetet på regional och kommunal nivå.

- Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas.
- Människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön.
- Ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser.
- En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Lagstiftning

Kulturmiljölagen

Genom kulturmiljölagen (KML) anger samhället grundläggande bestämmelser till skydd för viktiga delar av kulturarvet. Lagen innehåller bland annat bestämmelser för skydd av värdefulla byggnader liksom fornlämningar, fornfynd, kyrkliga kulturminnen och vissa kulturföremål. I Kulturmiljölagens 2:a kapitel styrs skyddet av fornlämningar och fornfynd. Fornlämningar är skyddade och tillstånd krävs av länsstyrelsen innan ingrepp.

Samtliga fornlämningar är skyddade genom KML och skyddet gäller både för kända registrerade fornlämningar och ännu icke identifierade fornlämningar. Skyddet innebär att det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen på något sätt förändra, ta bort, skada eller täcka över en fornlämning. För hanteringen av fornlämningar anger KML en arbetsgång som bygger på flera steg med syfte att, så långt som det är möjligt, undvika och minimera ingreppen i fornlämningar. Om en fornlämning påträffas under grävning eller annat arbete ska arbetet omedelbart avbrytas och länsstyrelsen kontaktas.

Till en fornlämning hör ett så stort område på marken som behövs för att bevara fornlämningen. Om arbete skall utföras i anslutning till fornlämningsområdet ska länsstyrelsen kontaktas för att ta ställning till skyddsområdets omfattning.

Fornlämningar

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kapitlet i kulturmiljölagen (SFS 1988:950). Skyddet är automatiskt enligt lagen, vilket innebär att det inte krävs något myndighetsbeslut för att en fornlämning ska vara skyddad. En nyupptäckt fornlämning har ett omedelbart skydd.

En fornlämning är enligt kulturmiljölagen en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. En fornlämning ska också ha tillkommit före år 1850. Alla åtgärder som innebär övertäckande, grävning, flytt eller annan ändring av fornlämningen kräver tillståndsprövning. Prövningen görs av länsstyrelsen.

Övriga kulturhistoriska lämningar

En övrig kulturhistorisk lämning är en lämning som inte har ett automatiskt skydd i enlighet med kulturmiljölagen. Här krävs ett samråd med länsstyrelsen för en bedömning av just denna lämning, om den av särskilda skäl bör fastställas som fornlämning eller om bedömningen övrig kulturhistorisk lämning kan kvarstå.

Fornlämningsområde

Till varje fornlämning hör markområdet runt den som har samma lagskydd som själva fornlämningen. Detta område benämns fornlämningsområde och kan likställas med ett skyddsområde. Områdets storlek skiftar beroende på fornlämningens art och betydelse och dess läge i landskapet. Skyddsområdets storlek fastställs av länsstyrelsen från fall till fall.

Byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen

En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde kan skyddas som byggnadsminne enligt Kulturmiljölagens 3:e kapitel. Länsstyrelserna har tillsynsansvar över byggnadsminnena och prövar frågor om tillstånd till åtgärder som strider mot skyddsbestämmelserna.

Svenska kyrkans byggnader och begravningsplatser samt de kyrkliga inventarierna skyddas genom Kulturmiljölagens 4:e kapitel. Alla kyrkor och begravningsplatser uppförda före 1940 innehar ett lagskydd som innebär att de inte får ändras på något väsentligt sätt utan tillstånd från Länsstyrelsen. Tillståndsplikten gäller även en del nyare kyrkor med höga kulturhistoriska värden. Även kyrkliga inventarier med kulturhistoriskt värde, oavsett ålder, omfattas av tillståndsplikten.

Plan- och bygglagen

I plan- och bygglagens andra kapitel preciseras ett antal allmänna intressen. Där anges bland annat att man ska ta hänsyn till stads- och landskapsbilden och platsens natur- och kulturvärden. Ett bebyggelseområdes särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden ska skyddas. Befintliga karaktärsdrag ska respekteras och tas tillvara.

I Plan- och bygglagen hanteras särskilt värdefull kulturmiljö genom förvanskningförbudet, varsamhetskrav och prövning av lokalisering samt avvägningarna mellan allmänna och enskilda intressen.

Plan- och Bygglagens andra kapitel

Prövning enligt 2 kap PBL avser lokaliseringen, det vill säga markens lämplighet för en åtgärd. Som ett allmänintresse är kulturmiljöperspektivet en central och ibland avgörande aspekt för lämpligheten att bebygga ett markområde. I 6 § anges att bebyggelse och byggnadsverk ska utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

Miljöbalken

Utgångspunkten för det allmännas ansvar att skydda kulturmiljön finns i miljöbalken (MB). I miljöbalkens tredje kapitel om hushållning med mark- och vattenområden ställs det krav på att områden och miljöer som har allmän betydelse på grund av deras kulturvärden så långt som möjligt ska skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada dem.

Miljöbalken har ett vitt miljöbegrepp och när det i balken talas om ”miljön” så innefattar det även kulturmiljön.

Hänsynsregler

I hänsynsreglerna beskrivs vilka krav som ställs på en verksamhetsutövare för att förhindra skador på miljön. I miljöbalken beskrivs det också när det kan ställas krav på en verksamhetsutövare ska utföra åtgärder för att kompensera för den skada som uppstår i olika allmänna intressen som till exempel kulturmiljön.

Riksintresse (kap 3 och 4)

Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt

på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas.

Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Riksintresseförklaring av ett område innebär inte per definition ett

tillräckligt stöd för att hantera berörda värden, utan kan kräva kompletterande skyddsformer.

Skogsvårdslagen

Skogsvårdslagen redogör i 30 § för den miljöhänsyn skogsbruket ska ta till kulturlämningar och kulturmiljöer som inte omfattas av KML. Skogsstyrelsen har ansvaret för tillsynen av dessa. Skogsvårdslagen täcker såväl fysiska kulturlämningar som biotoper (det biologiska kulturarvet).

I de allmänna råden ges exempel på vad som avses med kulturlämningar och kulturmiljöer i skogen. Övriga kulturhistoriska lämningar saknar skyddsområde motsvarande fornlämningsområde. Skador till följd av skogsbruksåtgärder ska undvikas eller begränsas i och invid hänsynskrävande biotoper och kulturmiljöer i skogen. Med uttrycket ”skador ska undvikas eller begränsas” avses i föreskrifterna att skador ska undvikas helt, om det är möjligt inom ramen för intrångsbegränsningen, eller i annat fall begränsas så långt det är möjligt inom denna ram. Dock anges att hänsynen inte får vara så ingripande att pågående markanvändning, det vill säga ett brukande av skogen, avsevärt försvåras. Eventuella skador ska också vara försumbara.

Vanliga typer av övriga kulturhistoriska lämningar är; kolbottnar och tjärdalar, husgrunder, röjningsrösen, kvarnar, sågar och anordningar för flottning.

Väglagen

I den svenska Väglagen (1971:948) finns de bestämmelser som reglerar allmänna vägars byggande, vägrätt, drift, säkerhet, förvaltning och indragning med mera.

13 §: ”När en väg byggs ska den ges ett sådant läge och utformas så att ändamålet med vägen uppnås med minsta intrång och olägenhet utan oskäligen kostnad. Hänsyn ska tas till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärden.”

Lagen om byggande av järnväg

Motsvarande säger även lagen om byggande av järnväg.

3 §: ”Vid planläggning, byggande och underhåll av järnväg ska hänsyn tas till både enskilda intressen och allmänna intressen såsom miljöskydd, naturvård och kulturmiljö. En estetisk utformning ska eftersträvas.”

4 §: ”När en järnväg byggs ska den ges ett sådant läge och utformas så att ändamålet med järnvägen uppnås med minsta intrång och olägenhet utan oskäligen kostnad. Hänsyn ska tas till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärden.”

Tidigare framtagna underlag

Trafikverket har i ett tidigare skede gjort en utredning av olika linjealternativ. Den förra utredningen var uppdelad på de fem utredningsområdena U1 Hallsberg, U2 Tunnel, U3 Bladsjön, U4 Trespårsstation samt U5 Nytt hållställe.

För U1, U2 och U3 togs det fram översiktliga kulturarvsanalyser baserat på befintliga underlag och utan platsbesök under förra skedet. För U4 och U5 genomfördes ingen utredning.

Kulturmiljöanalys för Godsstråket

Inom utredningsarbetet för Godsstråket genom Bergslagen togs det fram en kulturmiljöanalys av Trafikverket 2006. I rapporten som heter Godsstråket genom Bergslagen, Kulturmiljöanalys till miljökonsekvensbeskrivning för sträckan Hallsberg-Degerön pekades flera miljöer ut för sina kulturmiljövärden med motivering.

Kommunala inventeringar och kulturmiljöprogram

Hallsbergs kommun har ett kulturmiljöprogram där de listar kommunens värdefulla kulturmiljöer på landsbygden och i tätorten. I tätorten har även vissa enskilda byggnader pekats ut. En värdefulla bebyggelsemiljö i programmet som kan beröras av järnvägsprojektet är 17 Järnvägsområdet. Ett byggnadsobjekt är utpekade i miljön i form av en omformarstation, denna har rivits sedan ett par år tillbaka. På landsbygden i Hallsbergs kommun finns inga utpekade miljöer i kulturmiljöprogrammet som berörs av järnvägsprojektet.

Askersunds kommun har en kulturhistorisk byggnadsinventering. Enligt denna har åmynningen med hyttlämningarna i Västra Å ett högt kulturmiljövärde. Hyttlämningar är lämningar efter framställning av metaller ur järnmalm. Vid Västra Å kan lämningarna knytas till en lämning av en masugn och de bildar därför ett hyttområde.

Bedömningsgrunder

Kulturhistorisk värdering

Grundläggande för att kunna bedöma kulturmiljöns värden och i slutändan minimera negativa konsekvenser är den kulturhistoriska värderingen vilken är en bedömning av kulturmiljöns värde. Värderingen av kulturmiljön i detta projekt bygger på Riksantikvarieämbetets Plattform för kulturhistorisk värdering och urval (2015). I denna ges följande definition av kulturhistoriskt värde:

”Kulturhistoriskt värde består i de möjligheter materiella och immateriella företeelser kan ge vad gäller att inhämta och förmedla kunskaper om och förståelse av olika skeenden och sammanhang samt därigenom människors livsvillkor i skilda tider, inklusive de förhållanden som råder idag.”

Enkelt uttryckt kan sägas att ju bättre en företeelse bidrar till möjligheterna att inhämta och förmedla kulturhistorisk kunskap – desto högre är dess kulturhistoriska värde.

I beskrivningen och graderingen av värden är följande frågor avgörande:

- Möjlighet till kunskap och förståelse: hur väl går det att avläsa det historiska sammanhanget?
- Kulturhistorisk helhet: hur mycket har bevarats av sammanhanget, en avgränsad tidsperiod eller ett längre utvecklingsförlopp?
- Kulturhistorisk relevans: hur betydelsefull är företeelsen som kännetecknande eller på annat sätt särskilt betydelsefull för sin tid och kontext, ur ett lokalt respektive nationellt perspektiv?

Utifrån kriterierna ovan kan en bedömning göras och miljön graderas:

- Stora värden innebär ett regionalt eller nationellt kulturhistoriskt värde. Miljön uppvisar i hög grad en företeelse som är kännetecknande eller unik (exv en förebild) för samhällets kulturhistoriska utveckling på nationell eller regional nivå. Genom bevarade beståndsdelar ger miljön mycket goda möjligheter till kunskap och förståelse om företeelsen och samhällets utveckling.
- Måttliga värden innebär ett lokalt kulturhistoriskt värde. Miljön uppvisar en företeelse som är kännetecknande eller unik för samhällets utveckling på lokal nivå. Genom bevarade beståndsdelar ger miljön goda möjligheter till kunskap och förståelse om företeelsen och samhällets utveckling.
- Små värden innebär ett begränsat kulturhistoriskt värde. Miljön uppvisar en företeelse som är kännetecknande. Bevarade beståndsdelar saknas till stor del. Möjligheter till kunskap och förståelse om företeelsen och samhällets utveckling är små.

Den kulturhistoriska beskrivningen och värderingen har gjorts för bebyggelse och delområden samt för arkeologi. Metodik för bedömningen beskrivs nedan.

Bebyggelseinventering

Inom ramen för projektet har byggnadsobjekt inom området för föreslagen järnväg inventerats och värderats.

- Klass A-byggnader har höga eller mycket höga värden. Bevarandevärdet är regionalt eller nationellt.
- Klass B-byggnader har måttliga värden. Klass B-byggnader har ett lokalt bevarandevärde.

Inventerade byggnader som fått klass A eller klass B har sammanställts i en lista, se s. 87.

Delområden

Kulturmiljövärden som kan beröras av projektet beskrivs, värderas och känslighetsbedöms på delområdesnivå. Järnvägssträckan har delats in i ett antal delområden. Avgränsningen av varje delområde är baserat på tematiska analyser (bland annat landskapsbild, markslag och historiska bygränser). Ett delområde är enligt Trafikverkets metod för landskapsanalys ”en lokalt förankrad benämning på en del av ett landskap”.

Arkeologi

Nuläge och värden beskrivs för varje delområde utifrån resultatet av den arkeologiska utredningen, etapp 1, samt utifrån lämningar som finns registrerade i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister/kulturmiljöregister (FMIS). Utredningen har ett utredningsområde som bestämt avgränsningen för denna. Utöver spårområdet har även förslag på byggvägar och upplag styrt avgränsningens omfattning. I FMIS finns information om samtliga kända fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige. Fornreg är Riksantikvarieämbetets nya process för fornminnesinformation som gäller från 2019.

Forn- och kulturlämningar ligger ibland under marken och är inte alltid synliga i landskapet. Det arkeologiska värdet är inte avhängigt om lämningen är synlig eller inte. Däremot i en kulturhistorisk värdering värderas generellt den synliga lämningen högre på grund av sin visuella koppling till det omgivande landskapet. Fornlämningar värderas generellt högre än övriga kulturhistoriska lämningar.

Kända och möjliga forn- och kulturlämningar inom korridoren för arkeologi har sammanställts i en lista, se s 72-78. Särskilt känsliga miljöer har markerats i listan.

Berörd kulturmiljö

Riksintresse för kulturmiljövården

Den föreslagna järnvägen berör inte riksintressen för kulturmiljövården. Närmaste riksintresse för kulturmiljö är Lerbäck som ligger cirka 1 kilometer öster om Stenkumla.

Arkeologi

En arkeologisk utredning har utförts för projektet. Arbetet bestod av arkiv- och kartstudier som ledde till att nya fornlämningar och möjliga fornlämningar identifierades. I terrängmodeller skapade av Lantmäteriets Lidardata observerades flera kolbottnar i de södra delarna av utredningsområdet. En arkeologisk utredning, etapp 1, med fältinventering har utförts under våren 2018. Resultatet ger en bra bild på vilka nya objekt som bedömts vara möjliga fornlämningar fornlämningar och som berörs av projektet.

Kulturmiljölagen och Plan- och bygglagen

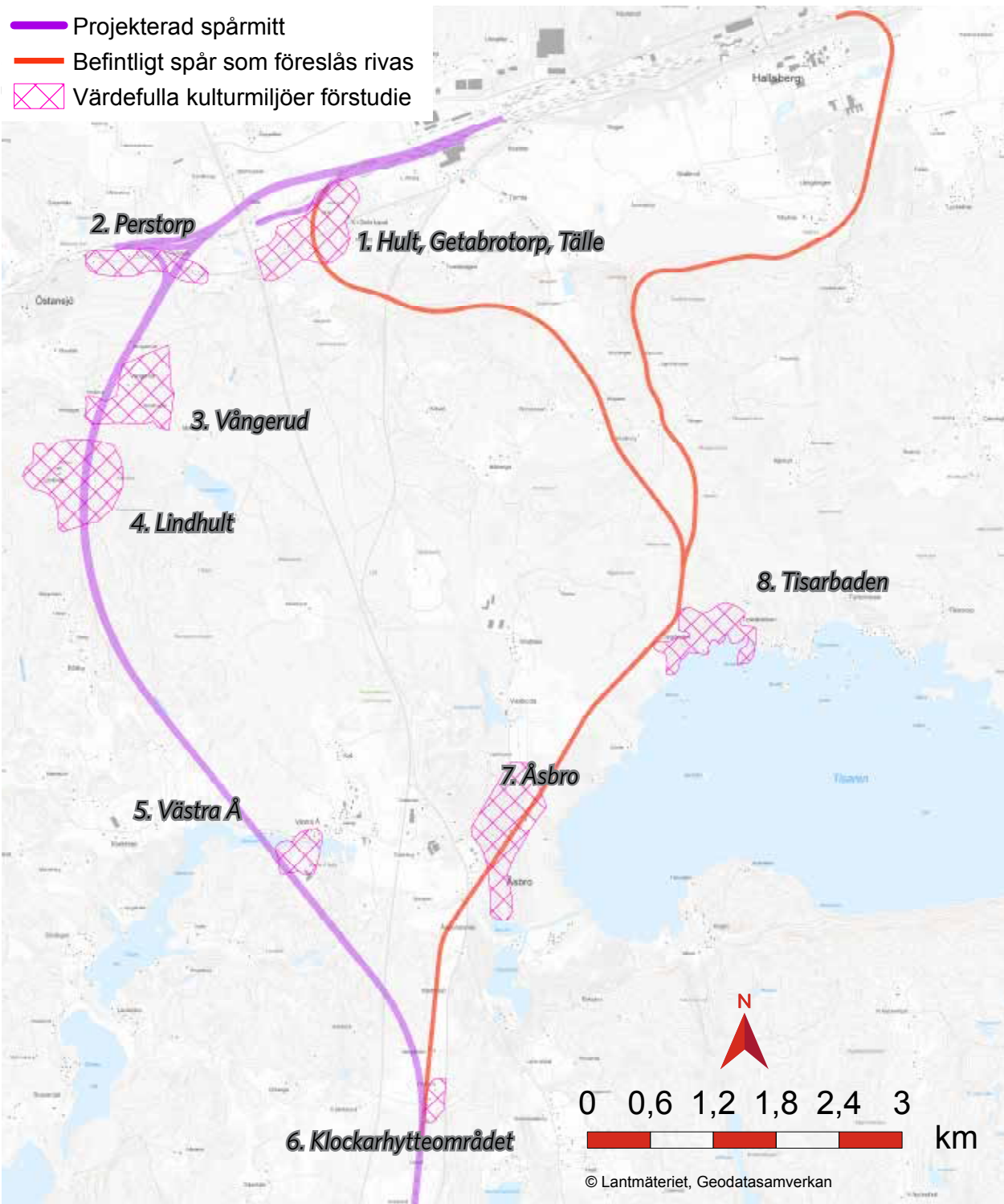
Byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen och byggnader som omfattas av kraven i plan- och bygglagen kan beröras av projektets vibrations- och bullerpåverkan.

Vilka byggnader som berörs av buller är inte är klargjord ännu. I detta fall kan det krävas skyddsåtgärder i form av exempelvis inre fasad- och fönsteråtgärder som tar tillvara exteriöra kulturhistoriska värden. Vissa byggnader har även interiöra värden och då kan det krävas andra åtgärder.

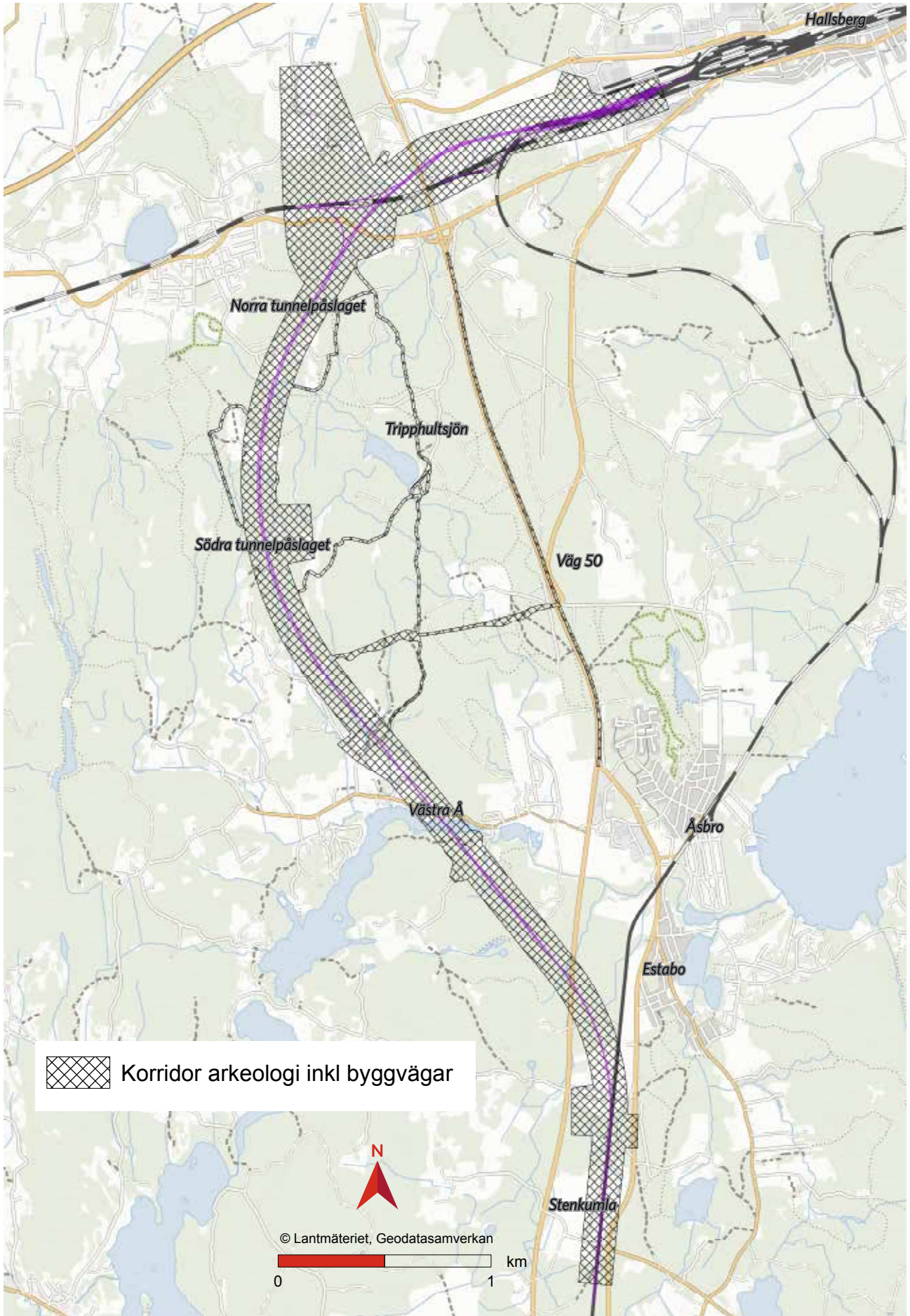
Kulturmiljöanalys för Godsstråket

I en förstudie inför val av olika utredningsalternativ för Godsstråket tog Trafikverket fram rapporten Godsstråket genom Bergslagen, Kulturmiljöanalys till miljökonsekvensbeskrivning för sträckan Hallsberg-Degerön (Helander & Pettersson 2006) pekades följande miljöer ut för sina kulturmiljövärden med motivering:

1. Hult, Getabrotorp, Tälle, ”högt värde för kulturmiljön” genom tidsdjup, främst relaterat till bosättning och lämningar efter äldre tiders jordbruk.
2. Perstorp, ”värde för kulturmiljön”: visst värde som exempel på utkantsbebyggelse längs en äldre landsväg.
3. Vångerud, ”högt värde för kulturmiljön”: Tidsdjup relaterat till äldre jordbruk och småskaligt jordbrukslandskap, delvis öppet genom djurhållning.
4. Lindhult, ”högt värde för kulturmiljön”: Tidsdjup relaterat till äldre tiders jordbruk samt lättillgängliga partier med tydliga spår av äldre tiders jordbruk, delvis med tillhörande rester av bebyggelse (torpställen).
5. Å-området, ”högt värde för kulturmiljön”: Tidsdjup med brukning av hytta åtminstone till mitten av 1600-talet. Tidig industriell miljö och bebyggelse.
6. Klockarhytteområdet, ”värde för kulturmiljön”: Småskalig jordbruksmiljö, huvudsakligen i öppet landskap. Gles bebyggelse av mindre gårdar och torp med tidstypiska byggnader från slutet av 1800-talet/början av 1900-talet.
7. Åsbro, ”värde för kulturmiljön, dock högt för järnvägsmiljön och stationsbyggnaden”.
8. Tisarbaden, ”högt värde för kulturmiljön”, kopplat till den bebyggda miljön bestående av småskalig fritidsbebyggelse som var vanlig i det tidiga Folkhemssverige.

2. Värdefulla kulturmiljöer i förstudien från 2006.

3. Utredningsområde för arkeologin. Smalare delar är sträckor som har utretts för framdragnin av arbetsvägar, bland annat längs väg 50 och till tunneln.

Övergripande beskrivning av kulturlandskapet

Järnvägssträckan ligger i ett landskapsområde som präglas av övergången mellan Närkes slättbygder i norr och Östergötlands skogsbygder i söder. En kännetecknande gränslinje för denna övergång är den s.k. Hallsbergförkastningen som avgränsar landskapsrummet kring Tälleslätten mot Tivedsskogen.

Topografi och växtlighet

Utredningsområdet kännetecknas av en topografi som är en följd av sprickdalar och höjdryggar i huvudsakligen sydvästlig-nordostlig riktning.

Området varierar i topografi där vissa områden är kraftigt kuperade och andra består av lägre belägen åkermark. Skogsbygden mellan Hallsberg och Åsbro har ett stort inslag av kärr- och mossmarker. I skogslandskapet finns ett antal sjöar såsom Tripphultssjön, Tisaren och Bladsjön. I skogsmarkernas flackare partier ligger småflikiga odlingsmarker såsom exempelvis vid Blåberga, Kassmyra, Vångerud och Lindhult.

Väster om Åsbro, vid Kull och Västra Å, breder ett öppet och svagt kuperat jordbrukslandskap ut sig. Även norr om Åsbro, vid Vissboda, finns lite större arealer åkermark. Söder om Åsbro ligger Klockarhyttefältet, ett randdelta med åsryggar, åsgropar och höjdparter med inslag av odlingsmark i de lägre partierna. Vid Hallsberg är ett utbrett slättlandskap kring Tälle, som är en del av Närkeslätten.

Berget

Berggrunden i områdets skogsbygd ligger ofta blottad och utgörs huvudsakligen av urberg bestående av grå och röda graniter och gnejser. Förkastningsbranten väster om Hallsberg domineras av äldre graniter. Här har stenbrott upptagits för makadamtillverkning vid Getrikebergen och Dalabergen.

Graniterna övergår åt söder i metavulkaniter som innehåller järnmalm. I denna zon ligger övergivna gruvhål och gruvområden glest utspridda i ett östvästligt bälte längs Lerbäcks sockens nordgräns och norr om sjön Tisaren. Söder om sockengränsen är ögongnejs den dominerande bergarten inom utredningsområdet.

Landskapsområdet för järnvägsplanen ligger i södra utkanten av Bergslagen, den geografiska region som har utmärkts, och gör så än idag, för sin gruvdrift och metallindustri. I området kommer detta till uttryck i flera nedlagda gruvor och hytt- och masugnsplatser.

Orsaken till att bergsbruket varit så omfattande i området är tillgången på malm. Malmen bildades för cirka 1750 miljoner år sedan då området var vulkaniskt och låg under havsytan. Vattnet värmdes upp av vulkanerna och ämnen löstes ut ur berggrunden som fälldes ut i form av malmbildningar - järn, koppar, zink och blymalm.

Brytningstekniker och järnframställningsmetoder har förändrats över tid vilket märks i en variation av lämningar från vikingatid och fram till nutid.

Jorden

Under kambrosilur, för cirka 570 miljoner år sedan, bildades områdets sedimentära bergarter bestående av sand, grus och lera som blandades med döda

växter och djur. På Närkeslätten finns sammanhängande områden av sandsten, skiffer och kalksten. Sandjordarna som bildats ur dessa bergarter har fått en hög bördighet och har under lång tid använts för odling.

De bästa odlingsmarkerna idag har dock först i senare tid kunnat odlas. Dessa är lerjordarna på slätten som bildades efter inlandsisens tillbakagång då området fortfarande låg under havsytan. Fram till 1800-talet var dessa jordar ofta använda för betesmarker. I och med nya dikningsmetoder under 1800- och 1900-talen har lerjordarna i stor skala gjorts tillgängliga för odling.

Stråk av isälvsavlagringar som löper i nordsydlig riktning utmärker jordarterna. Stråken har varit viktiga kommunikationsleder under förhistorisk och historisk tid. De äldre nordsydliga landsvägarna är ett exempel på detta. Nuvarande riksväg 50 går till vissa delar i den äldre landsvägens sträckning mellan de medeltida kyrkbyarna Lerbäck och Hardemo. Ett antal vägmärken längs sträckan berättar om vägens kontinuitet.

Skogen

I de större skogsbygderna i området dominerar tall och gran. I odlingsbygderna kring Lindhult och kring slätterna i norr och söder är lövträden vanligare.

Skogen i området har under lång tid använts för husvirke, vedbrand och material till trägårdsgårdar. Den har i stor omfattning även använts till kolning. Bergsbruksexpansionen under 1600-talet medförde en stor efterfrågan på kol. Kolningen utfördes av torpare. Om detta arbete vittnar kolbottnar, någon enskild kolarkoja samt flertalet torplämningar i området.

Bebyggelsen

Den byggda miljön längs den föreslagna järnvägssträckan är varierande. I norr, på Närkeslätten, ligger tätorten Hallsberg samt ett storskaligare infrastruktur- och odlingslandskap vid Tälle. Därefter vidtar skogsbygden som bebyggelsemässigt präglas av ett fåtal enskilda gårdsenheter. I söder vidtar Lerbäckes sockenlandskap med samlad före detta utkantsbebyggelse vid landsvägen (Toskekärr) och större gårdar kopplade till socknen (arrendatorbostället Stenkumla samt Prästgården).

Längs befintlig järnväg som planeras att rivas ligger stationssamhället Åsbro och sommarstugebebyggelsen i Tisarbaden.

4. Odlingslandskapet i de mellersta delarna av järnvägsområdet är småbrutet och svagt kuperat.

5. Urberget i området består av granit och gnejs.

6. Landskapet är kuperat i vissa delar och till stora delar bevuxet med tät skog.

7. Odlingslandskap på Närkeslätten, vid Tälle.

8. Bergets landskap. Masugn- och hyttområde vid Västra Å. Idag finns en kvarn från 1800-talets slut här.

9. Stationssamhället Åsbro.

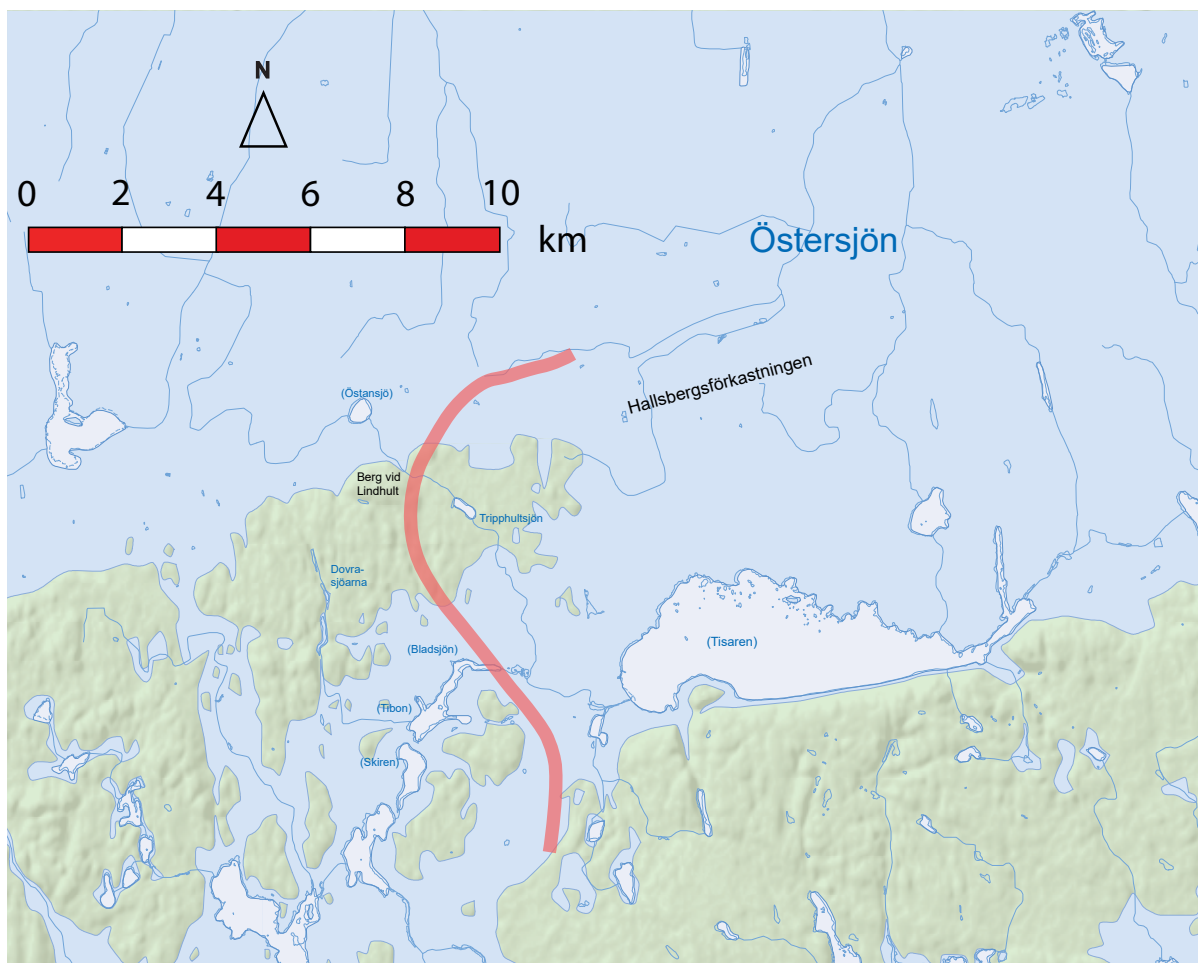
Övergripande landskapsutveckling

Landhöjningen

Inlandsisen började dra sig tillbaka från Närke för cirka 11500 år sedan. Isens rörelse och avsmältning formade grusåsar, drumliner och ändmoräner. När isen försvunnit täckte havet större delen av utredningsområdet. Havsnivån låg cirka 140 meter över nuvarande nivå. Området var ett kustlandskap. Havet i öster stod i förbindelse med Vättern genom ett sund som innefattade de nuvarande sjöarna Tibon och Tisaren. Höglänta marker bildade öar, varav en större ö omfattade markerna kring Lindhult, Tripphultsjön och Dovrasjöarna. Bållby låg på gränsen med de norra delarna av byn ovan Högsta kustlinjen (den högsta nivån efter senaste istiden).

För 10 000 år sedan hade landhöjningen inneburit att området vuxit samman med fastlandet. Sundet vid Tibon och Tisaren hade uppgrundats och Närkeslätten utgjorde en vik.

Successivt har sedan landhöjningen inneburit att en allt större del av Närkeslätten frilagts där Tälleslätten ingår. Kusten har i alla tider varit en viktig plats för människor. Genom att studera landhöjningen i förhållande till fornlämningarna ges en uppfattning om människors bosättning och brukande av marken.

10. Strandlinjer för 11 000 år sedan

 Land Nutida hav och sjö Spårlinje

Övergripande fornlämningsbild

Arkeologikonsult genomförde under 2018 en arkeologisk utredning, etapp 1, i form av fältinventering. Syftet med den arkeologiska utredningen, etapp 1, var att klargöra i vilken utsträckning synliga fornlämningar förekommer samt skapa ett underlag för att bedöma förekomsten av okända fornlämningar inom utredningsområdet. Mer specifikt har fältinventeringen haft syftet att lokalisera och beskriva fornlämningar, möjliga fornlämningar och möjliga lägen för fornlämningar vilka inte är synliga ovan markytan.

Analysen och resultaten från den arkeologiska utredningen etapp 1 (Björklund 2018) ger en klar bild av fornlämningsituation inom utredningsområde och dess närhet och används därför som primär källa nedan.

Generellt gällande fornlämningsbild är det vissa lämningstyper som ofta är underrepresenterade i Fornminnesregistret (FMIS/Fornsök). Detta gäller t.ex. boplatser och beror oftast på att dessa först framkommer vid arkeologiska undersökningar av olika slag. Utredningsområdet har fornlämningsinventerats för den ekonomiska kartan vid två tillfällen (1955 och 1980). Vid dessa inventeringar täcktes dock stora arealer in varje dag varför inventeringarna inte alltid kan ses som heltäckande. Bland annat är åkermark svårare att inventera på ett systematiskt sätt under vår och senhöst, vilket gör att boplatser och järnframställningsplatser inte alltid upptäcks (jfr Björklund 2016). I och med ändringen av kulturmiljölagen har även vissa lämningar såsom t.ex. kolbottnar, röjningsrösen, fossila åkrar och torpmiljöer, börjat bedömas annorlunda i och med att lämningar före 1850 nu bedöms som fornlämningar och inte som övrig kulturhistorisk lämning.

Gällande gravar är det inte ovanligt att mindre monumentala anläggningar framkommer vid arkeologiska utredningar där mindre ytor inventeras mer intensivt. I slättbygd är det även troligt att gravar har odlats bort under århundradena. Vid fornminnesinventeringen prioriterades även slättbygd före skogsmark (Björklund 2016:10). Något som gör att gravar i skogsmark inte uppmärksammades i samma utsträckning.

Boplatslämningar

När inlandsisen smälte bort cirka 9500 f.Kr. låg de högsta delarna av utredningsområdet, vid Lindhult i Viby socken, över högsta kustlinjen, 140 meter över den nuvarande havsnivån. Under de följande tre tusen åren sjönk havsnivån snabbt till under 62 meter över den nuvarande havsnivån, det vill säga under utredningsområdets lägsta punkt i nordöst.

Inga daterade stenåldersboplatser från denna tiden har påträffats i närområdet. Fynd av trindyxor vid odling på slätten i norr visar att människor uppehöll sig i området åtminstone under senare delen av jägarstenåldern.

Boplatser från yngre stenålder (bondestenålder) har påträffats vid förkastningsbranten mot slätten. Viby 275 bestod av stolphål, härdar och gropar på en sandig platå intill en bäck. Fynd av dekorerad keramik och bearbetad flinta daterade boplatser till tidigneolitikum, d.v.s den inledande fasen av bondestenåldern. Lösfynd av stenyxor från den yngre stenåldern har påträffats både på slättlandet och i skogsbygden och tyder på att stenåldersbebyggelsen haft en vidare spridning än de undersökta boplatserna (Björklund 2018).

Från järnåldern finns strax norr om utredningsområdet en boplats med datering till vikingatid (Hardemo 166) och i dalgången sydöst om denna har härdar

och spår av järnframställning påträffast. Dessa förefaller dock mer vara en form av aktivitetsytor än boplatser (Björklund 2018). Just järnåldersboplatser, och till viss del även boplatser från bronsålder, påträffas främst vid arkeologiska undersökningar.

Gravar och gravfält

Synliga gravar och gravfält används ofta som en indikation på vilka områden som varit bebyggda under brons- och järnåldern. Detta är dock något osäkert, exempelvis finns inget bevarat yngre järnåldersgravfält i närheten av den ovan nämnda boplatzen Hardemo 166:1.

Vid Tomta, nära kanten av slätten, undersöktes ett röse och fem stensättningar (Hallsberg 165:1–2) på 1960-talet (ATA d.nr 4657/66). Inga daterbara fynd påträffades, men gravarna anlades sannolikt under bronsåldern eller den äldre järnåldern.

I skogsbygden ligger ett fåtal gravar och gravgrupper glest utspridda, sannolikt huvudsakligen från äldre järnålder. En sådan gravgrupp bestående av en treudd, ett röse och en hög (Lerbäck 103:1) ligger i Åsbro samhälle. I samband med ledningsdragnings genomfördes en antikvarisk kontroll av dessa varvid en nedgrävning och ett lager påträffades.

På slättbygden förekommer också enstaka gravar och gravgrupper, men då enstaka domarringar och resta stenar som sannolikt också är från äldre järnålder och då framför allt romersk järnålder och folkvandringstid. Sannolikt har som nämnts ovan många gravar odlats bort eller förstörts på annat sätt på slättbygden. Inom utredningsområdets norra del finns uppgifter på en geologisk karta från 1883 om ”ättehögar”, sannolikt ett gravfält (Hardemo 1776) på en del av rullstensåsen som senare använts som täkt (Björklund 2018).

Fossil åkermark

Fossil åkermark är varaktigt övergiven åkermark. Den vanligaste typen är röjningsröseområden bestående av flacka övertorvade rösen.

De arkeologiska undersökningarna av röjningsområden i närheten av Hallsberg tyder på att de huvudsakligen är från historisk tid och ofta kan kopplas till den historiskt kända bebyggelsen i närområdet. Hallsberg 201:2 och 250 odlades upp under 1500- och 1600-talen följt av en extensiv odling som pågick in på 1800-talet. Dateringarna stämmer bra med det faktum att röjningsröseområdena låg på ägorna till Älgevad och Getabro, som båda anlades som nybyggen under slutet av 1500-talet. Hallsberg 218 och 253 daterades till två perioder: 1000–1350 e.Kr. och 1550–1700 e.Kr. (Ekholm et al 2011) och det är inte orimligt att koppla detta till den historiska bebyggelsen i närområdet, framför allt Ulvsätter. Hallsberg 210, 211 och 212 daterades grovt till tre faser: äldre järnålder, vikingatid–medeltid och senmedeltid-tidigmodern tid.

Vid en arkeologiskt förundersökning av Hallsberg 303, 306 och 308 gjordes en pollenanalys som kunde belägga betesdrift och åkerbruk under århundradena efter Kristi födelse samt tidig medeltid. Odlingen ökade också under 1700- och 1800-talen. En annan ålderdomlig typ av fossil åkermark är ryggade åkrar i avlånga parceller, ett sådant område ligger vid Hult (Hardemo 147:1, se Björklund 2018).

Kolningsanläggningar

En vanlig typ av lämningar i skogsmark är kolningsanläggningar, dels kolbottnar efter milor och dels kolningsgropar. Det stora flertalet kolningslämningar är runda kolbottnar efter resmilor, ett fåtal är rektangulära eller kvadratiska efter liggmilor. De 14 C-dateringar som gjorts av kolbottnar i närområdet hamnar tenderar liggmilor att ha tyngdpunkten i intervallet 1400- till 1600-tal och resmilor i intervallet 1600- till 1900-tal.

Sammanlagt påträffades 295 kolningslämningar vid den arkeologiska utredningen utförd av Arkeologikonsult. Eftersom det är den i särklass vanligaste lämningstypen som påträffats kan det vara på sin plats med en enklare analys av rumsliga och morfologiska förhållanden. Tre typer av kolningslämningar påträffades: kolningsgropar, kolbottnar efter liggmilor och kolbottnar efter resmilor (Björklund 2018).

Järnframställning och bergsbruk

Under järnålder och tidig medeltid framställdes järn i blästerugnar. Flera sådana lågtekniska järnframställningsplatser har undersökts och daterats i närområdet

Historisk bebyggelse

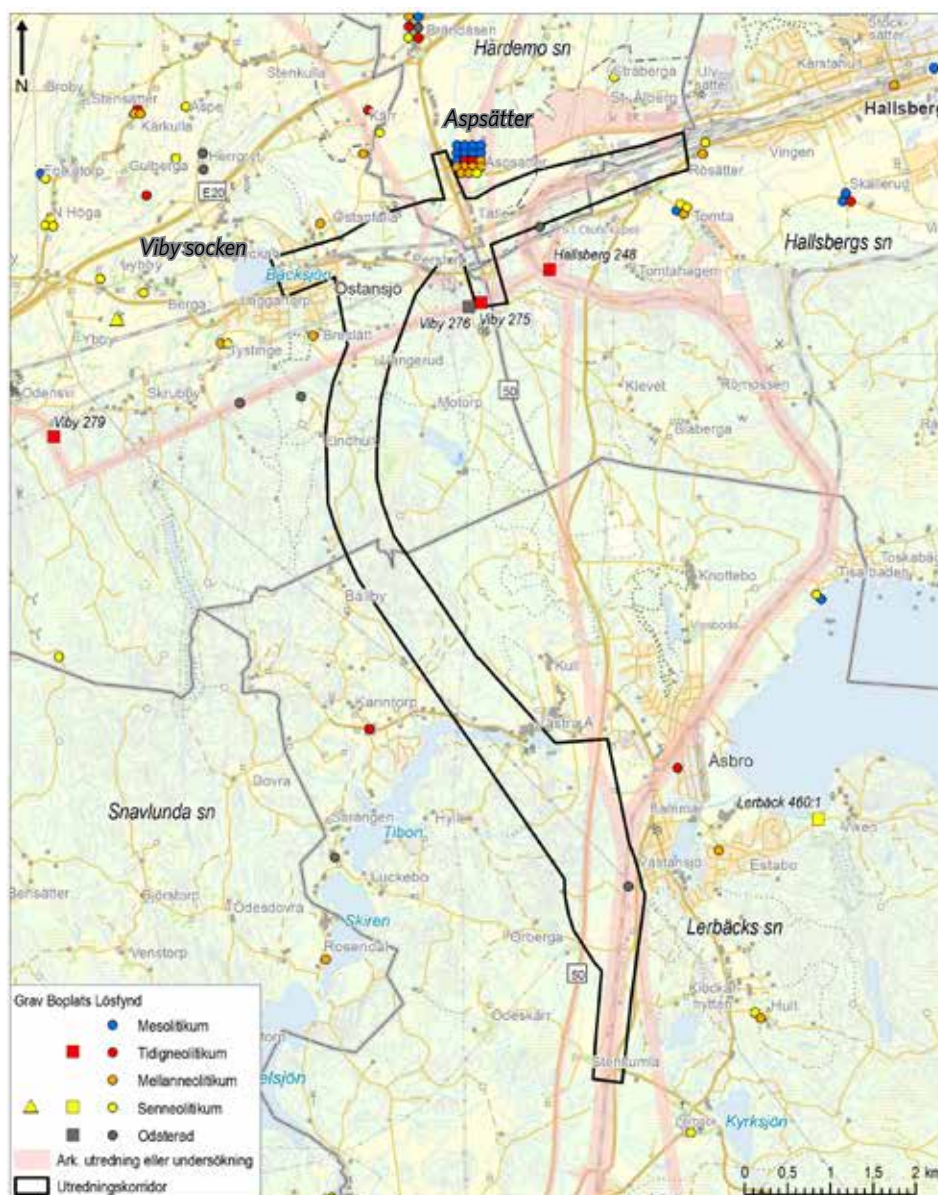
Inom eller i anslutning till utredningsområdet ligger flera byar eller ensamgårdar med medeltida belägg: i Lerbäcks socken Stenkumla (1428), Västra Å (1554) och Karintorp (1320), i Viby socken Lindhult (1530) och Breslätt (1520), och i Hardemo socken Hult (1404), vars äldsta gårdstomt är övergiven och tangerar utredningsområdet. Hardemo och Grimstens häradsallmänningar täckte ursprungligen större delen av utredningsområdets norra halva, men koloniseras under 1500- och 1600-talen. Flera gårds- eller bytomter inom utredningsområdet är från denna tid: Harkranketorp (1562), Kaxtorp (1580), Lilla Älberg (1580), Perstorp (1622) och Tripphult (1689). Även på Lerbäckssidan anlades nya gårdar: Bållby (1552), Kassmyra (1553) och Kull (1561) (Björklund 2018).

Förhistorisk tid (- 1000 e.Kr.)

Mesolitikum

Arkeologiska fynd inikerar att de första människorna kom till Närke för cirka 9000 år sedan. Området var ett skärgårdslandskap som successivt grundades upp i och med landhöjningen. Från denna tid och fram till för 8000 år sedan härstammar de äldsta daterade fynden. En skafthålsyxha från denna tid har påträffats i Snavlunda socken några kilometer västerut.

Människorna livnärde sig på jakt och fiske. Lämningar av boplatser återfinns därför på platser där jaktbetingelserna varit gynnsamma, exempelvis vid dåtidens åmynningar eller där havsfjärdar mötte större landområden. På grund av landhöjningen ligger lämningarna idag i de högre belägna skogsbygderna - i dalgångskanterna och i skogspartierna. Under stenåldern var människorna sannolikt inte bofasta, utan rörde sig över större områden och flyttade till olika platser olika delar av året.

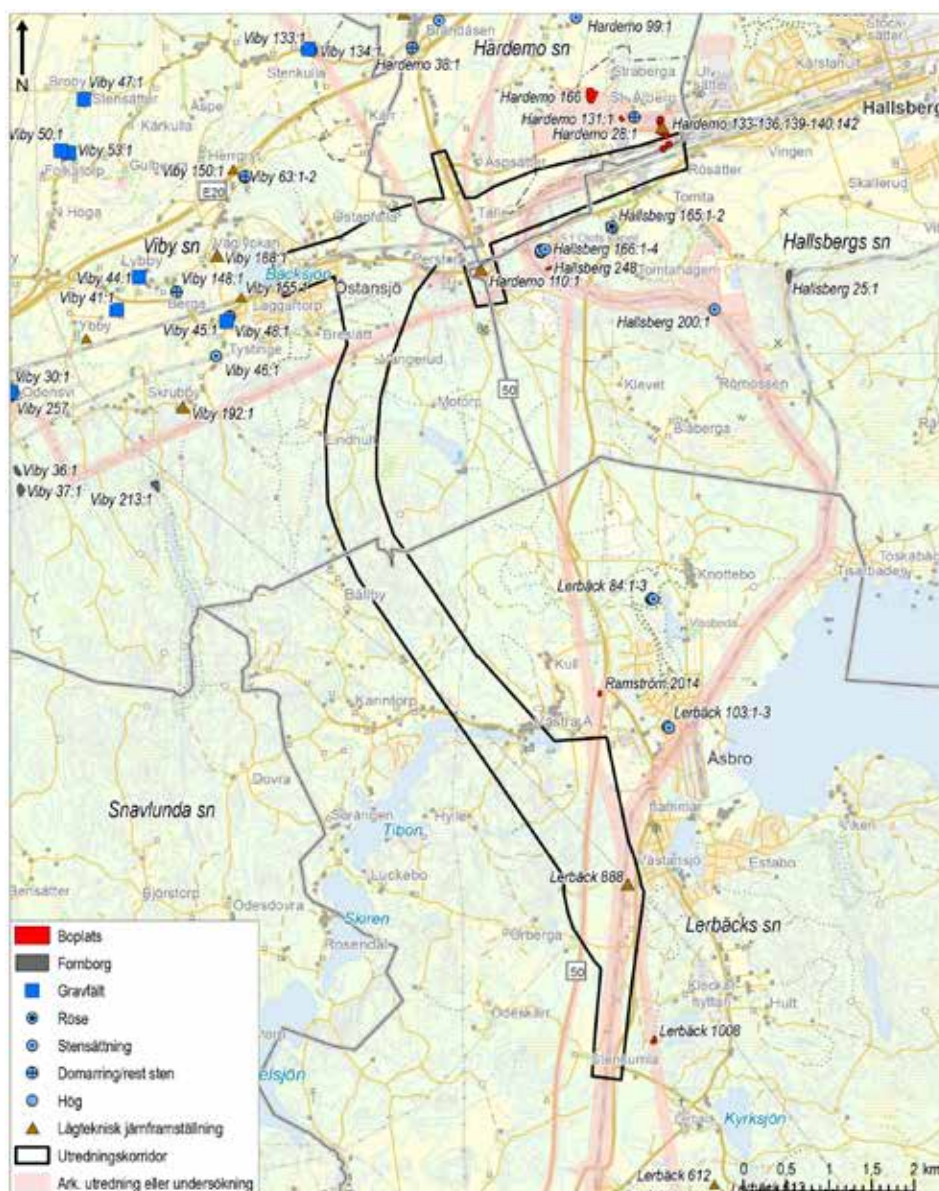

Flera fynd av så kallade trindyxor har påträffats vid Äspätters ägor som daterats till jägarstenålder (6000-4000 f.Kr.).

Neolitikum - bondestenålder

Boplatser från yngre stenålder är koncentrerade till förkastningsbranten mot Närkeslätten samt till Hardemo socken väster respektive norr om järnvägsområdet. Fynden kopplas samman med människor som försörjde sig på odling.

I slutet av bondestenålder börjar kollektivgravar, s.k. hällkistor, uppträda och visar på en fast bosättning. Hällkistorna finns i ett stråk i socknarna Sköllersta, Kumla och in i Viby-Hardemoområdet (en bit utanför järnvägsområdet). Det saknas kända stenåldersboplatser i det direkta järnvägsområdet.

12. Indikationer på brons- och järnålder i närområdet. Observera att utredningskorridoren på kartan tillhör den arkeologiska utredningen etapp 1 under skedet kart- och arkivstudier (Arkeologikonsult 2017). Licens: CC BY 4.0.

Bronsålder

Under bronsålder utgjorde Kumlabygden i norr troligtvis en centralbygd. Här finns en koncentration av bronsfynd och rösen av en diameter större än 10 m. Trakterna runtomkring där utredningsområdet ingår förefaller ha varit marginalbygd. Som nämnts ovan undersöktes ett röse och några stensättningar vid Tomta (Hallsberg 165:1-2) på 1960-talet (ATA d.nr 4657/66). Inga daterbara fynd påträffades dock. Men utifrån beskrivning av lämningarna är det troligt att de hör till bronsåldern eller till den äldsta järnålder (se även Björklund 2016:13).

Lämningar från bronsålderns bygd återfinns i de mosaikartade övergångarna mellan dalgångar och skogsbygder. Inga gravar från bronsåldern är kända inom utredningsområdet, däremot en strax utanför (se karta nedan).

Järnålder

Dalgångarna har utgjort den huvudsakliga bygden från järnåldern och fram till i huvudsak 1600-1800-tal, när torpbebyggelse uppfördes i skogsmarkerna.

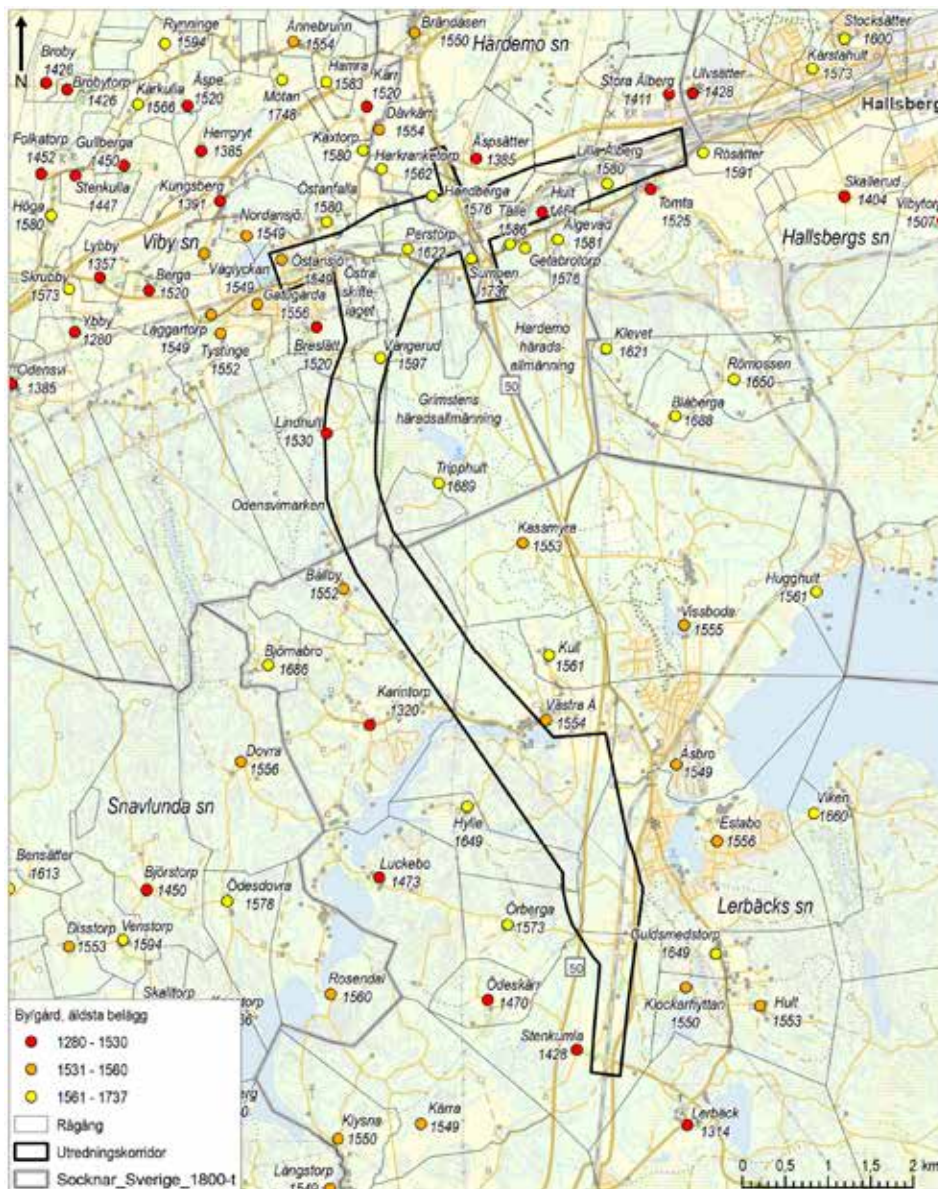
En fornlämningstyp som förknippas med brons- och järnåldern och framför allt med folkvandringstiden är fornborgarna. De flesta ligger i en krans runt slättbygden på förkastningsplataernas klintar. Inom fem kilometer från utredningsområdet ligger fyra fornborgar i sådana karakteristiska krönlägen ovanför förkastningsbranten. Ingen av dessa är undersökt och det saknas därför en säker datering.

Inga gravar från järnålder är kända inom utredningsområdet, det finns dock flera i närområdet. Dessa ligger i anslutning till isälvsavlagringarna och har sannolikt anlagts intill äldre kommunikationsleder. Den tydligaste är den genom Åsbro och Hallsberg där det finns stensättningar och domarringar som indikerar vägen upp till Kumla.

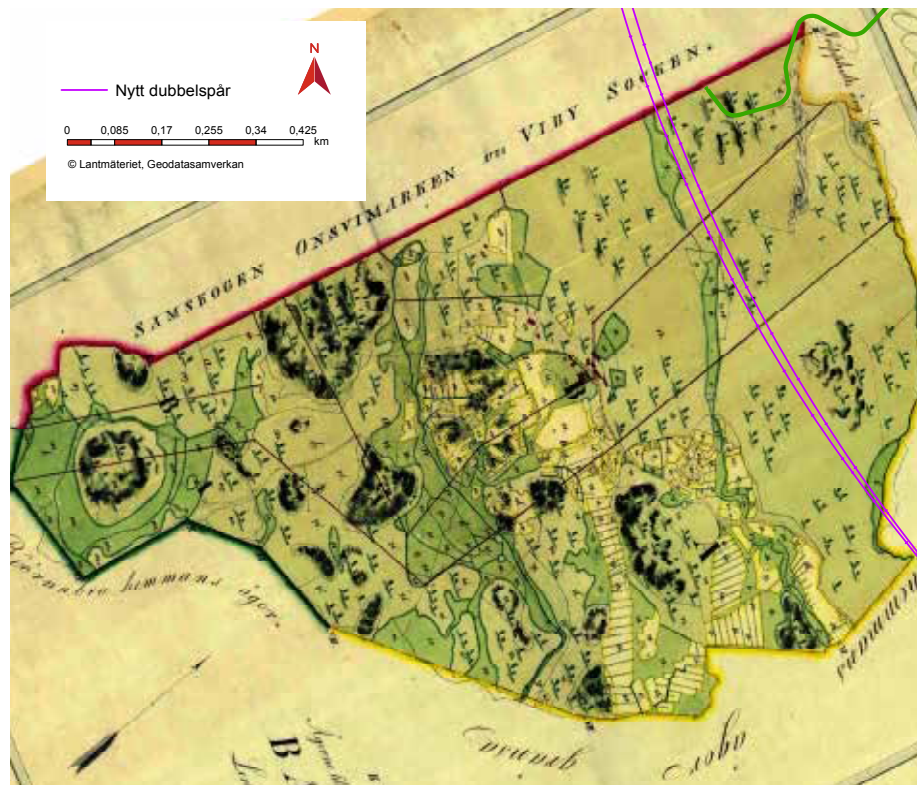
Dessa äldre kommunikationsleder från bronsålder och äldre järnålder anknyter inte till dagens kommunikationsleder som möjligen etablerades under yngre järnålder. Sträckningen uppe på en höjdrygg är typisk för dessa vägar, exempelvis väg 50 som fram till idag knyter samman bygden kring Askersund vid Vättern med Kumlabygden vid Hjälmarens.

Bebyggelsehistoriska studier tyder på att man under den yngre järnåldern sökte kontakt med lersedimenten på slättlandet genom att bosätta sig i övergångszonen mellan lera och morän. Det finns ett par områden inom utredningsområdet med liknande förutsättningar (sand eller morän intill lersediment), dels vid Tomta och Rösätter i nordöst och dels vid Handberga i norra utkanten.

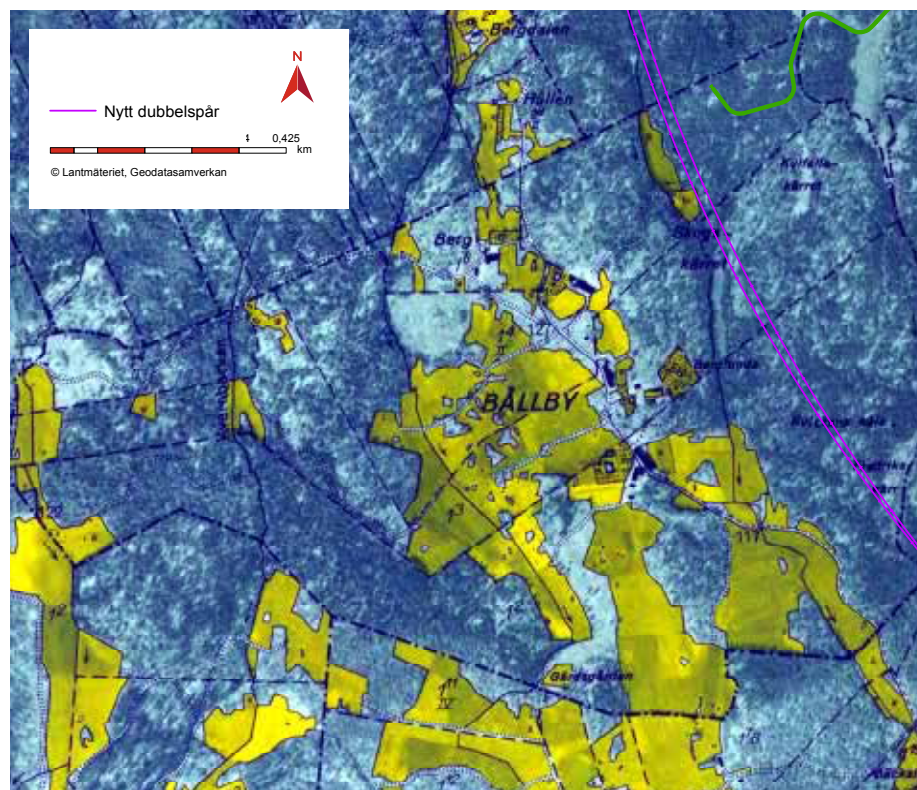
Där vägen korsar Tälleslätten har det påträffats en lämning av en lågteknisk järnframställningsplats som kan komma från vikingatiden (RAÄ Hardemo 168 och Hardemo 232).

13. Mantalsatta bebyggelseenheter, dvs. byar och ensamgårdar i närområdet. Observera att utredningskorridoren på kartan tillhör den arkeologiska utredningen etapp 1 under skedet kart- och arkivstudier (Arkeologikonsult 2017). Licens: [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

14. Laga skifte Bällby 1834. Byns marker, inklusive utmarker, delades i sammanhängande skiften mellan de två hemmanen.

15. Ekonomiska kartan 1955. Äldre ängsmarker har omvandlats till åker som vuxit i omfattning. Utmarksbeten har upphört och ersatts med igenväxande skog.

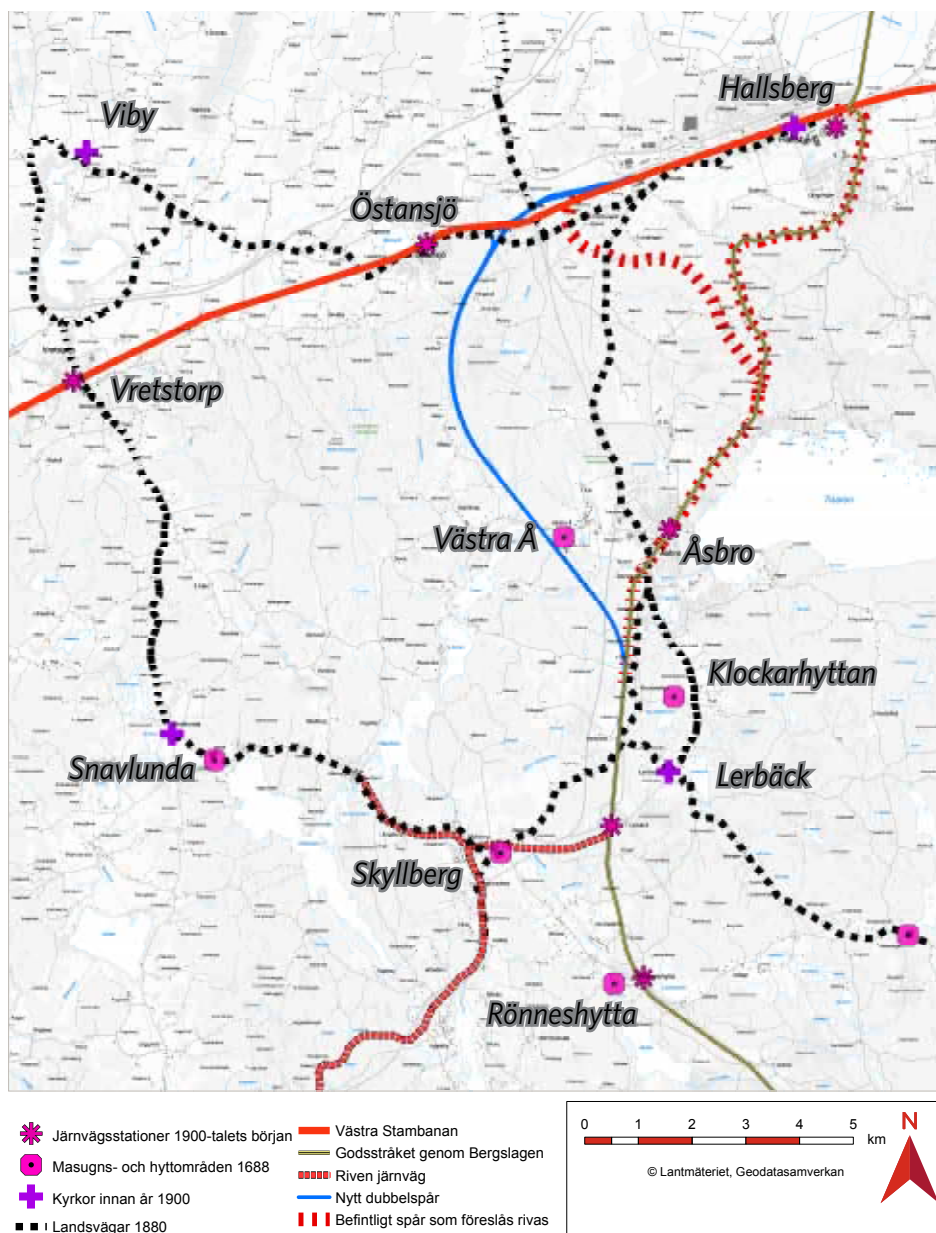
Historisk tid (1000 e.Kr. - idag)

Bebyggelsen etableras

Under medeltiden och 1500-talet etablerades bebyggelsen i utredningsområdet. Bebyggelsen expanderade från järnåldersbygderna i Hardemo och Viby socknar. Det var torp och ensamgårdar som uppfördes. På vissa ställen - som Bällby och Västra Å - växte bebyggelsen till byar under 1500-talet, medan exempelvis Lindhult, Vångerud och Kassmyra i skogsbygden bibehöll karaktären av ensamgårdar.

Den södra delen av utredningsområdet ingår i Lerbäckes socken. Denna socken verkar ha koloniserats under medeltiden. En kyrka har funnits sedan åtminstone 1500-talet.

16. Kommunikationsstråk och bebyggelsenoder från olika tider genom området.

Odlingslandskapet

Bebyggelseetableringen under medeltiden bekräftas av de agrara lämningarna. Röjningsröseområden från perioden 1000 e.Kr. till 1700-talet finns såväl i slättbygden som i skogsbygden på moränmarkerna.

I de norra skogsområdena - bland annat Lindhult - har det vid inlandsisens avsmältning avsatts större stenmaterial. Ett karaktäristiskt inslag är därför flera röjningsrösen. I de södra skogsbygderna är det sandig mark, det saknas större stenmaterial och det har inte behövts anläggas röjningsrösen.

Innan storskiftet, den första stora jordreformen genomförd från 1700-talets mitt, var varje bondes inägomarker uppdelade i många, små och utspridda tegar. Skiftet innebar att dessa slogs samman till sammanhängande åkrar och betesmarker. Byar och gårdar som storskiftades var bland annat Å och Karintorp i de södra delarna, Hult, Åpsätter och Handberga i norr samt Åsbro i öster. Enskiftet genomfördes i Estabo.

Laga skifte genomfördes i området från 1820-talet och fram till 1900-talets början. Skiftet innebar att det räckte med att en av bönderna i byn begärde skifte för att det skulle genomföras. Byar som skiftades var Västra Å, Stora Ålberg, Hult, Estabo, Bållby, Tälle, Römossen och Åsbro. Även gårdsbebyggelsen flyttades ut till de nya markerna vilket innebar att byarna splittrades. För Bållby innebar laga skifte exempelvis att de två hemmanen i byn fick sammanhängande skiften, ett i norr och ett i söder. En av byns tre gårdar fick flytta och bybebyggelsen blev mer utspridd mot söder.

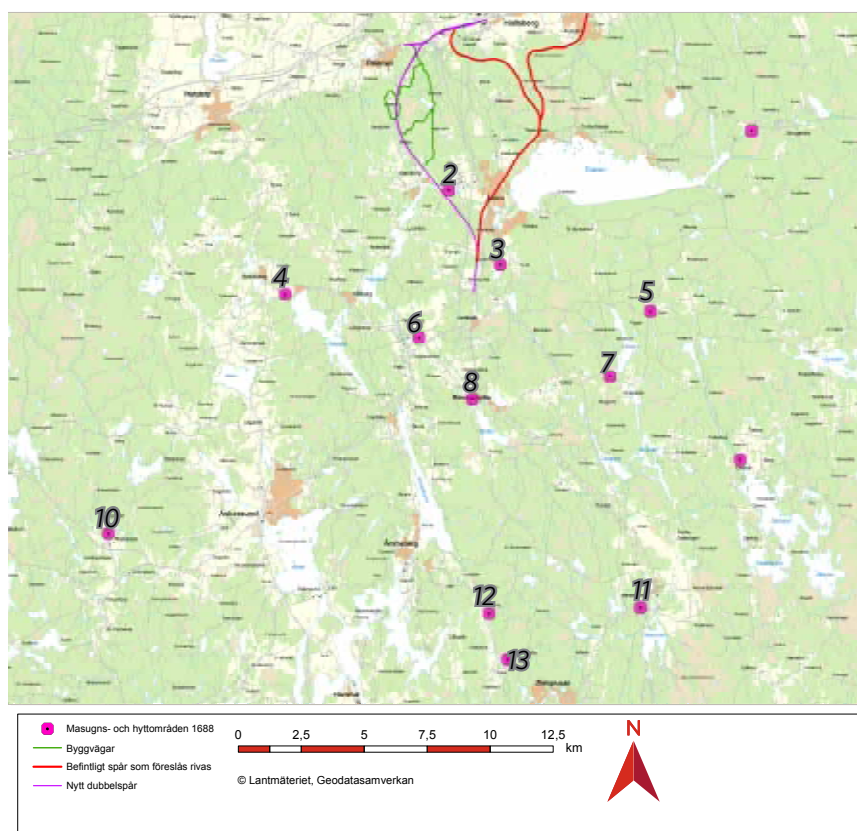
17. Karta över Sundbo härad från år 1688. Lerbäck och Snavlunda kyrkbyar samt Askersunds stad är centralpunkter i landskapet mot söder. Askersund fick stadsprivilegier för att vara centrum för det omfattande spikmidet i trakten. Från staden löpte en landsväg till Stenkumla och Lerbäck. Sträckan upp till Åsbro och Hallsberg följer samma sträckning som väg 50.

**Id Masugn- och hyttområden
år 1688 i Sundbo härad**

1	Masugnen
2	Västra Å
3	Klockarhyttan
4	Snavlunda
5	Släte
6	Skyllberg
7	Svaldre
8	Rönneshytta
9	Emme
10	Markebäck
11	Dammen
12	Västerby
13	Dalby

18. Kartläggning av masugns- och hyttplatser i Sundbo härad som finns med på 1688 års karta och på nutida karta. Platserna är markerade med nummer på den gamla och den nutida kartan. I kartans beskrivning har lantmätaren noterat att det i häradet "finnas åtskilliga bergsbruk".

Skiftena möjliggjorde en omläggning av odlingsystemet. Istället för sädesodling och betestråda infördes avancerade växtföljder med ärtväxter och rotfrukter. Därigenom kunde samma marker skördas varje år. I allt större utsträckning började även fodret till djuren odlas på åkern, så kallad vallodling.

Detta fick till följd att åkermarkernas areal ökade kraftigt under 1800-talet. Utmarksbeten och systemet med inägor och utägor ersattes successivt av intensivare brukande av åkermarkerna och gårdsnära beten. Utmarkerna växte igen alltmer (jämför kartorna från Bållby nedan).

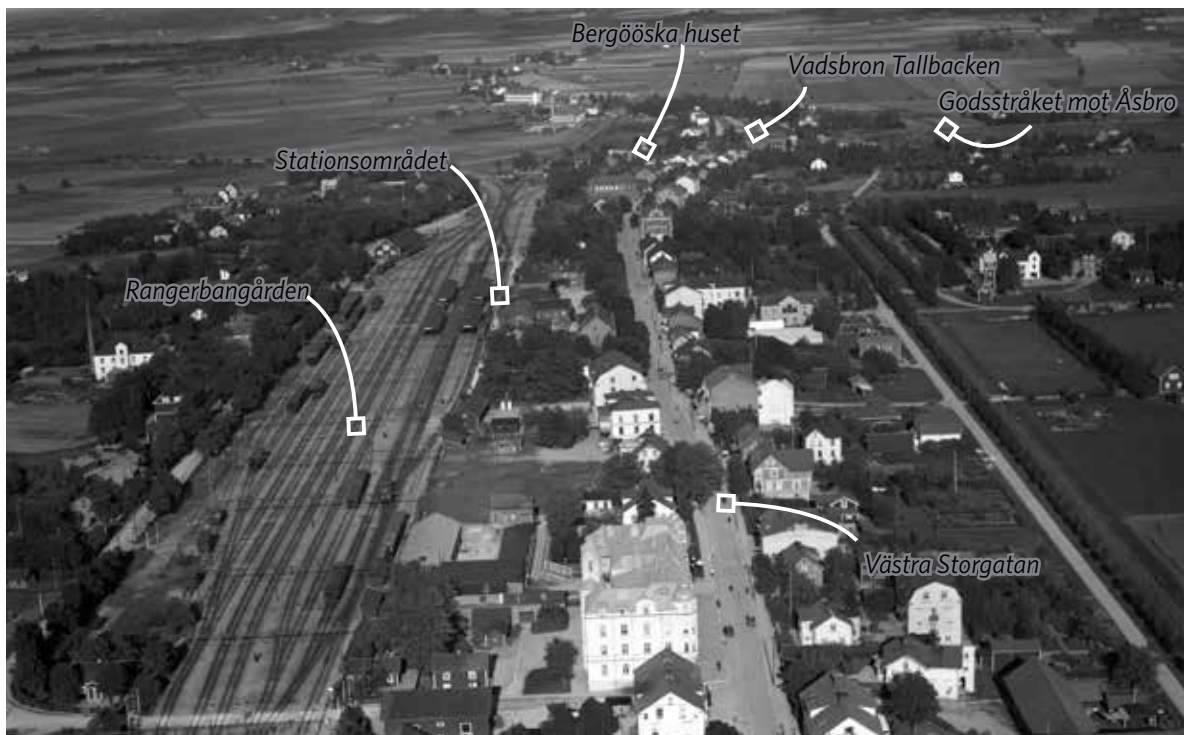
På slättbygderna var uppodlingen av tidigare ängs- och betesmarker extra omfattande. Här infördes tidigt handelsgödsel - det vill säga gödsel som importerades utifrån. Tälleslätten är ett exempel på denna utveckling.

Det går idag att tydligt skilja mellan odlingslandskap och skogslandskap. De gamla betesmarkerna och ängsmarkerna utanför byarna har till stor del blivit skogsmarker som upptas av exempelvis skogsproduktion, rekreativmiljöer och naturreservat.

Kommunikationer

En nord-sydlig landsväg sträcker sig genom området mellan Askersund, Lerbäck och Hardemo som alla är medeltida sockencentra. Landsvägen har troligtvis sin bakgrund i järnålder. Landsvägen delar sig vid Estabo och löper genom Åsbro och Hallsberg mot Kumlabygden som var en centralbygd under järnåldern.

Samma vägsträckningar från järnålder har fortsatt att användas fram till 1900-talet. Vägarna förbättrades under 1700-talet avseende uppbyggnad,

19. Flygfoto över stationssamhället från 1933. Under första halvan av 1900-talet fanns såväl äldre bostadsbebyggelse med omgivande trädgårdar som större stenhus i flera våningar. I bakgrunden syns hur järnvägen mot Åsbro svänger av mot söder. Källa: hämtad från digitaltmuseum.se (Statens järnvägmuseer JvmKAFR00777).

underhåll och skjutsväsende. Ett flertal vägmärken längs vägarna berättar om detta.

Den stora förändringen skedde med järnvägens tillkomst från mitten av 1800-talet. Odlingslandskapet på Närkeslätten avdelades. Hallsberg stations-samhälle förlades några kilometer väster om det medeltida sockencentrat.

Bergsbruket

Bergshanteringen har varit omfattande i området med en höjdpunkt under 1600-talet. Brytning av malm och tillverkning av järn har dock pågått sedan åtminstone vikingatiden, dock i liten skala.

Under tidig medeltid utvecklades metoden att bryta ur fast berg. Man använde tillmakning i dagbrott för att bryta malmen. Med hjälp av eld hettades berget upp och det bildades sprickor. Med brytspett och bergshackor lossades sedan stycken av berget.

Området söder om Åsbro har utgjort en del av Lerbäckes bergslag som fick sina privilegier från Kronan under 1300-talet. Privilegiet innebar ensamrätt att nyttja gruvorna i området. Vissa villkor fanns, exempelvis beskattning av produktionen. För bergslaget fanns särskilda bergsstadgor. Bergslaget var en arbetsgemenskap som verkade inom ett gruvområde och hade gemensam hyttanläggning. Hyttorna låg vid vattendrag nära råvaruuttaget för järnmalm.

Bergshanteringen var småskalig fram till 1500- och 1600-talen då bergsbrukets stora expansion skedde. Många av dagens ortbildningar med koppling till bergsbruk tillkom, bland annat Klockarhytteområdet (jämför med kartorna på föregående sida).

Under 1600-talet övergick man till underjordsbrytning. Malmen bröts i så kallade orter (horisontella rum). I vertikala schakt hissades malmen upp ovan mark. Vid den här tiden anlades hyttorna i Västra Å och Estaboda. Västra Å var i bruk 1643-1847 medan Estaboda var i bruk 1633-1671. Båda var så kallade bondmasugnar vilka drevs av skattebönder i de närbelägna byarna. Gruvhålen i området kommer troligtvis från denna tid. Gruvorna anlades ofta på allmänningarna.

Det fanns på 1600- och 1700-talet så kallade kronobergsmansgårdar i området, vilket var gårdar som ägdes av kronan. Bland annat har Åsbro en sådan historisk bakgrund.

Även om det fanns rikligt med malm i området så var man inte alltid nöjd med kvalitén. Från 1680-talet importerades därför järnmalm från andra håll för att täcka hyttornas behov.

Under 1700-talet började man spränga berg med krut. Verksamheten intensifierades successivt och i mitten av 1700-talet fanns ett 15-tal hyttor i trakten. Nitroglycerin infördes under 1800-talets andra hälft. Sedan kom dynamiten i slutet av 1800-talet som innebar en säkrare hantering. Spår efter gruvdriften är många i området. De flesta anläggningarna ovan jord är numera borta. Men varphögar (malmfattiga stenstycken som sorterats bort vid brytningen) och fundament berättar om den tidigare verksamheten.

Järnväg och stationssamhälle

Västra stambanan mellan Stockholm och Göteborg invigdes 1862 med stopp i Hallsberg. Hallsbergs station placerades cirka 5 kilometer väster om det gamla

sockencentrat. Lagom till invigningen av stationen hade förutom stationshus även järnvägshotell, stinsbostad, godsmagasin, lokstall och boställshus för underlydande personal uppförts. Stationshuset placerades mellan järnvägen och den gamla landsvägen.

Efter stationsanläggningen tillkom ytterligare bebyggelse och ett mindre samhälle hade bildats med järnvägsanställda, handelsmän, hantverkare och fabrikörer. Affärshus och frikyrka uppfördes. Exempel på industrier var tapetfabrik, tegelbruk och garverier.

År 1878 lades en stadsplan ut för stadens utbyggnad och denna visar hur bostadsbebyggelsen var tänkt att växa mot väster. Stationssamhället skulle dock främst komma att förtätas i anslutningen till stationen samt mot öster.

Järnvägen mellan Åsbro och Hallsberg invigdes år 1873 och var en del av Hallsberg-Motala-Mjölby Järnväg (HMMJ). Med denna nya järnväg som transporterade mycket gods, särskilt järnmalm från Bergslagen, blev Hallsberg knutpunkt och en av landets mest trafikerade järnvägsstationer.

Under 1880- och 1890-talen hade stationssamhället en kraftig expansion. Antalet anställda vid de största arbetsplatserna ökade kraftigt och nya industrier tillkom. Befolkningen fördubblades 1878-1900. I centrala delarna växte det fram en stadsliknande bebyggelse, där bankhus och municipalhus var de ståtligaste byggnaderna. Runt omkring började bostadsområden växa fram, bland annat området Egna hem väster om de centrala delarna.

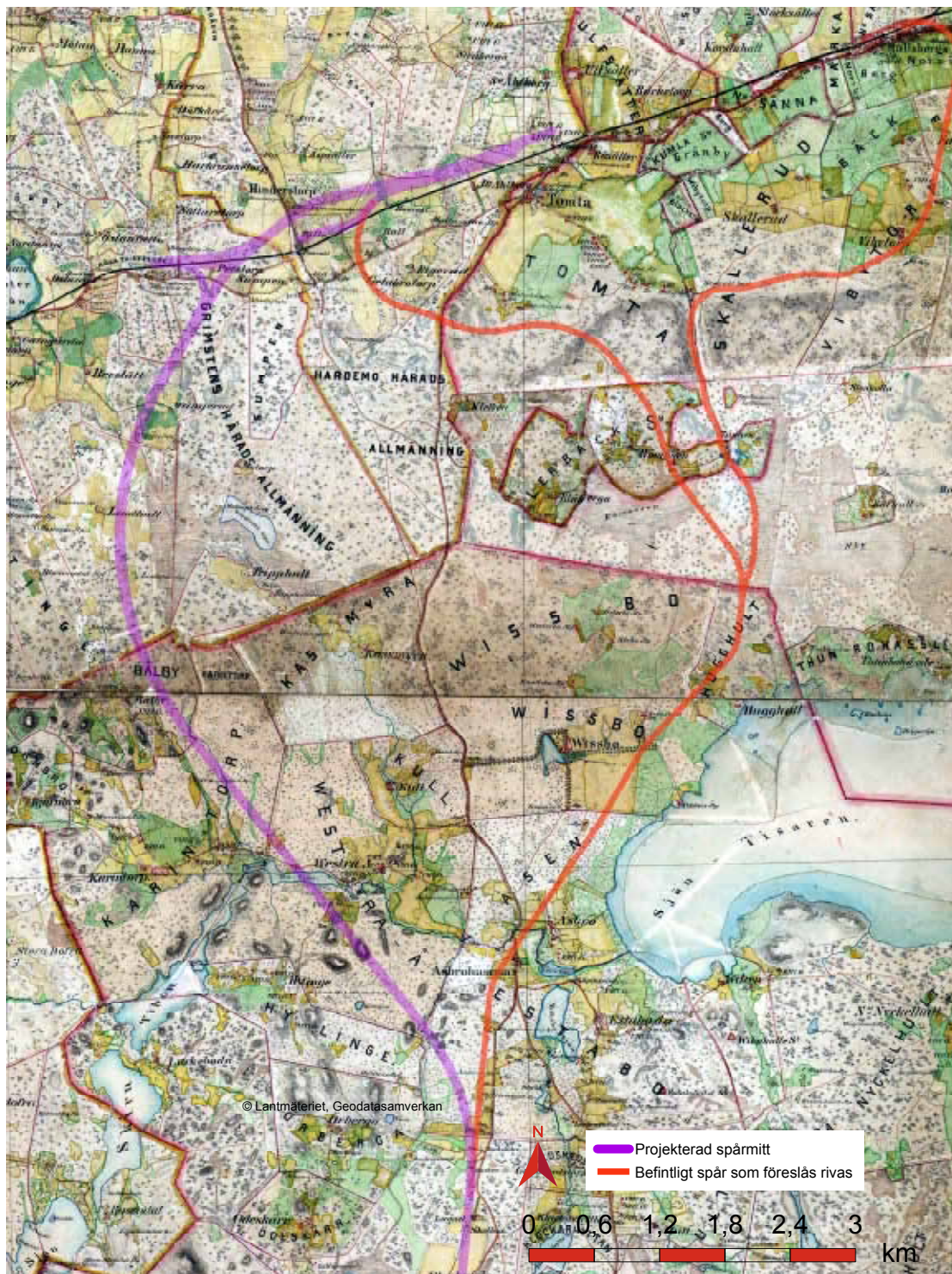
Stationssamhället blev municipalsamhälle år 1890. Samhällets styrelse övertog nu uppgiften att se till att hälsovårdstidgan, liksom byggnads- och brandstadsgror efterföljdes.

1918-1921 byggdes rangerbangården med 18 spår i bredd som har till uppgift att sortera godsvagnar. Här kopplas tågen isär och växlas in på rätt spår beroende på destination. År 1933 elektrifierades bangården och såväl säkerheten som kapaciteten i sorteringen ökade. På 1940-talet arbetade cirka 30 personer under ett skift på bangården.

De centrala delarna har genomgått stora förändringar under 1900-talet, särskilt under 1950- och 1960-talen.

Den ökande befolkningen och en allt högre boendestandard har skapat avtryck i form av en utbredd villabebyggelse från 1900-1970-talet. Utbyggnaden har i flera områden inneburit en blandad bebyggelse, exempelvis i Vadsbron Tallbacken där bostäder för järnvägsanställda liksom flerfamiljshus från 1940-50-tal finns. Bebyggelsen har placerats kring järnvägsspåren vilket har gett samhället en lite oregelbunden form.

Ett annat exempel är Långängen som bibehållit en egen karaktär genom en framväxt från 1800-talets slut och framåt. Först på 1960-talet införlivades Långängen med stationssamhället - en händelse som symboliseras av en utbredd villabebyggelse från denna tid. Området Falla på andra sidan järnvägsspåret består av enhetlig villabebyggelse från 1960-talet.

20. Häradsekonomiska kartan från 1860-talet visar hur stationssamhället börja växa fram mellan Västra stambanan och landsvägen (nuvarande Hallsbergsvägen). Godsstråket anlades först ett tiotal år senare.

Delområden med känslighetsanalys

Med utgångspunkt i den projekterade spårlinjen och den befintliga järnvägen som ska rivas har ett antal delområden delats in. Delområdet har många likheter med det som avses med ett "karaktärsområde" enligt Trafikverkets metod för landskapskaraktärsanalys. Där avser det ett område med en specifik geografisk gräns. Ett karaktärsområde är unikt och finns bara på ett ställe. Delområdena har indelats baserat på bland annat historiska bygränser, topografi och markanvändning.

I detta avsnitt beskrivs de delområden som har identifierats i kulturarvsanalysen. För varje delområde görs en beskrivning av värdena samt värdenas känslighet och tålighet. Även fornlämningsmiljön i varje delområde beskrivs utifrån vad som framkommit av den arkeologiska utredningen etapp 1 samt FMIS/Fornreg. Utredningens omfattning har begränsats av ett utredningsområde.

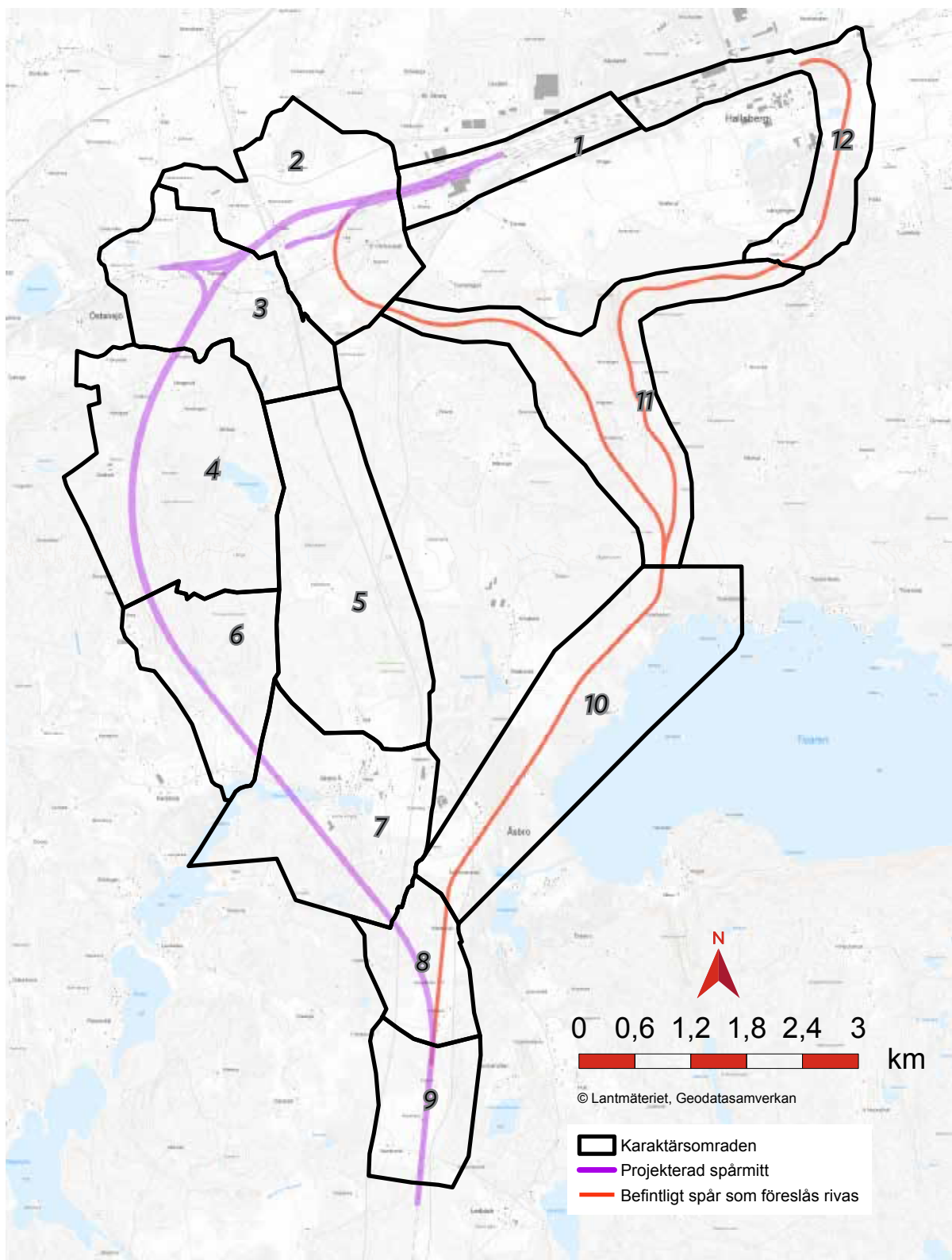
Delområdenas avgränsning, det arkeologiska utredningsområdets avgränsning samt ingående värden för bebyggelse, landskap och lämningar redovisas på delområdeskartorna.

Resultatet av bebyggelseinventeringen är kortfattat beskrivet här. Mer information finns i en bilaga till denna rapport, "Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse längs sträckan".

Vad gäller lämningar inom utredningsområdet inklusive resultat av etapp 1 redovisas dessa med löpande objektnummer då GIS-materialet från den externa konsulten är upplagt på detta sätt. Lämningar utanför utredningsområdet som hämtats från FMIS redovisas med RAÄ-nummer. En fullständig lista över lämningarna inom utredningsområdet och inom delområdena redovisas i bilagan "Forn- och kulturlämningar inom utredningsområdet för arkeologi etapp 1".

Delområden

1. Hallsberg infartsgrupp
2. Odlingslandskap väster om Hallsberg
3. Perstorp Östansjö m.m.
4. Vångerud Lindhult
5. Väg 50, Kassmyra, Kull
6. Bållby Karintorp
7. Västra Å
8. Toskekärr, Västra Estabo
9. Stenkumla
10. Åsbro - Tisarbaden (befintlig järnväg)
11. Römossen-Tången (befintlig järnväg)
12. Hallsberg (befintlig järnväg)

21. Identifierade delområden i kulturarvsanalysen.

Hallsberg infartsgrupp

Järnvägsområdet har höga kulturmiljövärden kopplat till Hallsbergs roll som järnvägsknutpunkt från 1860-talet fram till idag. Den stora skalan med de många infartsspåren i väster och den efterföljande rangerbangården in mot samhället med stationsanknuten bebyggelse är tydliga kännetecken. Värdefullt objekt är en magasinsbyggnad (Id nr 1).

I anslutning till spåren finns Lilla Älbergs gårdsmiljö. Samband finns med ett omgivande odlingslandskap men detta är begränsat av barriärer i form av skogsridåer och spårrområde.

Delområdet har höga värden för sammanhanget som järnvägsknutpunkt. Värden som är känsliga för påverkan är främst rangerbangården som utgör ett viktigt entrémotiv för Hallsbergs stationssamhälle.

23. Hallsberg rangerbangård.

24. Lilla Älberg

22. Hallsberg infartsgrupp.

Kulturhistorisk värdering - värdefullt landskapsrum

Lilla Älbergs gårdsmiljö med omgivande odlingslandskap är ett exempel på en gård som utskiftats vid laga skifte. Gårdsbebyggelsen är från 1800-talets andra hälft där ladugård och vagn- och redskapsbod finns kvar. Riven mangårdsbyggnad i änden av en uppfartsallé, där endast stengrunden samt del av murstocken återstår, berättar om en sedan en tid tillbaka övergiven gård.

Den rivna mangårdsbyggnaden ger en ofullständig bild av den äldre gården. Den bevarade äldre gårdsbebyggelsen samt den tillhörande uppfartsallén med det omgivande kulturlandskapet gör dock att miljön sammantaget besitter måttliga värden.

Känslighet: Känsligheten är låg då järnvägsprojektet sker i befintlig sträckning samt på norra sidan av gårdsmiljön.

Värdebärande karaktärsdrag

- Den öppna storskaligheten hos infartsgrupp och rangerbangård
- Samhällets entrémotiv präglat av obrutna vyer över rangerbangården och stationsanknuten bebyggelse.
- Värdefullt bebyggelseobjekt: Magasinsbyggnad (Id nr 1)
- Lilla Älbergs gårdsmiljö med omgivande odlingslandskap
- Fornlämningar

Känslighet och risk för påverkan

- Ju närmre stationssamhället åtgärderna genomförs desto känsligare. Rangerbangården är känslig för ingrepp som påverkar dess fysiska omfattning och öppenhet som är ett starkt entrémotiv till stationssamhället.

Anvisningar och tålighet

- Påverkansområden för buller och vibrationer behöver samrådas med antikvarisk expertis i kommande skede för att kunna ge relevanta förslag på åtgärder med hänsyn till bebyggelsens och kulturlandskapets kulturhistoriska värden.
- Området för tänkt infartsgrupp är mindre känsligt för ingrepp då större förändringar i senare tid har skett.

Fornlämningssmiljön

På en stenbunden moränhöjd söder om utredningsområdet ligger gården Hult med äldsta belägg från 1404. Den nuvarande gården ligger inte på ursprunglig plats, utan har föregåtts av minst två tidigare lägen, varav det äldsta (objekt 309/Hardemo 85:2) redovisas som hagmark med texten ”gamla hustomten” på en karta från 1822, och ligger på kanten av utredningsområdet. I norra kanten av hustomten, på gränsen till utredningsområdet, påträffades enstensatt brunn. Gårdstomten är inte avgränsad mot norr.

Runt gårdstomten ligger fossil åkermark (objekt 307/Hardemo 174) av tämligen sentida karaktär med terrasskanter, röjningsrösen och stentippar. Åt söder, utanför utredningsområdet, blir röjningsrösen mindre och ålderdomligare och i sydöst finns även ett sedan tidigare registrerat område med ryggade åkrar (redovisas som ”Fornåkrar” på Fastighetskartan). En sentida vägbank (objekt 308/Hardemo 225) leder fram till Hult. Norr om järnvägen ligger en mindre yta med fossil åkermark (objekt 310/Hardemo 231).

Lilla Älberg (objekt 313/Hallsberg 334) är en gårdstomt där bostadshuset är rivet och övriga byggnader förfallna. Äldsta belägg är från 1580. Området runt gården är även ett lämpligt boplatsläge (objekt 312).

Utredningsområdes östra kant tangerar en rullstensås med nordöst-sydvästlig sträckning. Rullstensåsen utgör till stora delar ett lämpligt boplatsläge, varav en liten flik (objekt 314) ligger inom utredningsområdet (Björklund 2018).

Inom delområden Halsberg infartsgrupp finns inga tidigare registrerade fornlämningar. I arkeologisk utredning etapp 1 identifierades en möjlig fornlämning i form av Lilla Älberg (objekt 313/Hallsberg 334). I etapp 2 har den inte bedömts som fornlämning.

25. Delområdet Hallsberg infartsgrupp.

- Värdefullt landskapsrum
- Bebyggelse värde B
- Karaktärsomraden
- Korridor arkeologi inkl byggvägar
- Projekterad spårmitt

26. Magasinsbyggnad, troligtvis användning med koppling till järnvägens elförsörjning.

27. Lilla Ålberg

Odlingslandskap väster om Hallsberg

Västra stambanan följer samma sträckning som den ursprungliga. Vid Tälle finns bebyggelse med koppling till den hållplats som låg här samt den gamla landsvägen (utvecklad till dagens väg 50). Byggnaderna består av en gårdsmiljö med bostadshus och ekonomibygnader (Byggnadsinventering Id nr 2-4) samt villabebyggelse från 1900-talets mitt (Id nr 5-6).

Miljön ingår i ett agrart sammanhang med gårdsmiljöer i bland annat Hult och Handberga. Hult är en äldre gård med belägg från 1400-talet. Odlingslandskapet har alltmer tagits över av järnvägsområdet med infartsgrupp, postterminal m.m. Tälleleden och väg 50 utgör kraftiga barriärer som bryter den agrara karaktären.

Hallsbergsvägen är den gamla landsvägen i öst-västlig riktning genom området. Här ligger den värdefulla byggnaden S:t Olofs kapell uppförd 1935 i en tidigmedeltida stil (id nr 10).

I delområdet finns ett värdefullt landskapsrum med stort agrart tidsdjup med fossil åker, odlingslandskap och gårdsmiljöer, bland annat i Hult och Handberga. Det finns vid Tälle även ett kommunikationshistoriskt sammanhang med bebyggelse kopplad till den före detta stationshållplatsen samt den äldre landsvägen. De två sammanhangen är dock fragmenterade av järnvägen, väg 50 med dess höga vall samt Tälleleden. Delområdet har därför måttliga värden.

Fornlämningsmiljön

Forn- och kulturlämningar finns med koppling till den agrara miljön i form av fossil åker vid Hult. Ytterligare lämningar som kan bidra till det agrara sammanhanget vid Hult är en möjlig bytomt samt flertalet möjliga lämningar av torpställen och en färdväg. En eller flera lågtekniska järnframställningsplatser som kan vara från vikingatid har påträffats precis vid västra Stambanan.

En blästbrukslämning (Hardemo 168/Hardemo 232) har daterats till äldre järnålder. På en karta från 1883 finns "ättehögar" markerade. "Ättehö" är ett äldre ord för gravhög. Möjligen kan här finnas ett gravfält med högar, platsen har dock inte undersökts. Mycket sly och snö gjorde det svårt att se några tydliga spår vid WSPs platsbesök. Om gravar kan beläggas på platsen så kan det indikera att färdvägen har använts sedan järnålder. Under medeltiden är det troligt att landsvägen mellan kyrkbyarna Lerbäck och Hardemo gick denna väg (Björklund 2017).

Fyra bebodda gårds- eller bytomter anlades som torp på Grimstens och Hardemo häradsallmänningar under senare delen av 1500-talet eller början av 1600-talet: Perstorp (objekt 266), Sällaretorp (objekt 282/Viby 390), Har-

28. Gårdsmiljö vid Tälle grindar. Västra stambanan passerar i marknivå och sambanden med odlingslandskapet på andra sidan är tydliga.

Värdebärande karaktärsdrag

- Värdefullt landskapsrum med stort agrart tidsdjup med fossil åker, odlingslandskap och gårdsmiljöer från Hult till Handberga och Harkranketorp.
- Vid Tälle ett kommunikationshistoriskt sammanhang med bebyggelse kopplad till den före detta stationshållplatsen samt den äldre landsvägen.
- St Olofs kapell
- Sumpen avrättningsplats

Känslighet och risk för påverkan

- Agrarhistoriska samband mellan gårdsmiljöer och odlingslandskap är känsliga för brutna visuella kopplingar. Hult, Handberga och Harkranketorp har sådana samband genom att vara ett småflikigt odlingslandskap med skogsridåer och äldre gårdsbebyggelse vilket gör det känsligt för ytterligare påverkan genom fragmentisering.
- Flertalet forn- och kulturlämningar som försvinner eller tappar sitt sammanhang i landskapet.
- Brukningsvärdet hos odlingsmarker kan minska genom minskade samlade odlingsbara arealer, både under byggtiden och permanent, varefter en effekt kan bli igenläggning av brukandet och övergivna jordbruksbyggnader som påverkar kulturmiljövärdena.

Anvisningar och tålighet

- Påverkansområden för buller och vibrationer behöver samrådats med antikvarisk expertis i kommande skede för att kunna ge relevanta förslag på åtgärder med hänsyn till bebyggelsens och kulturlandskapets kulturhistoriska värden.
- Ytor som vänder sig mot omgivande odlingslandskap utformas på ett landskapsanpassat sätt.
- På Tälleslätten i öster är odlingslandskapet okomplex med större sammanhängande åkrar vilket innebär högre tålighet.

kranketorp (objekt 293/Hardemo 206) och Kaxtorp (objekt 294). Söder om gården Handberga, som ligger strax utanför utredningsområdet är ett möjligt boplatssläge tillika röjningsröseområde (objekt 286–287/Hardemo 228) och öster om gården ligger en möjlig hög i ett boplatssläge (objekt 288–289).

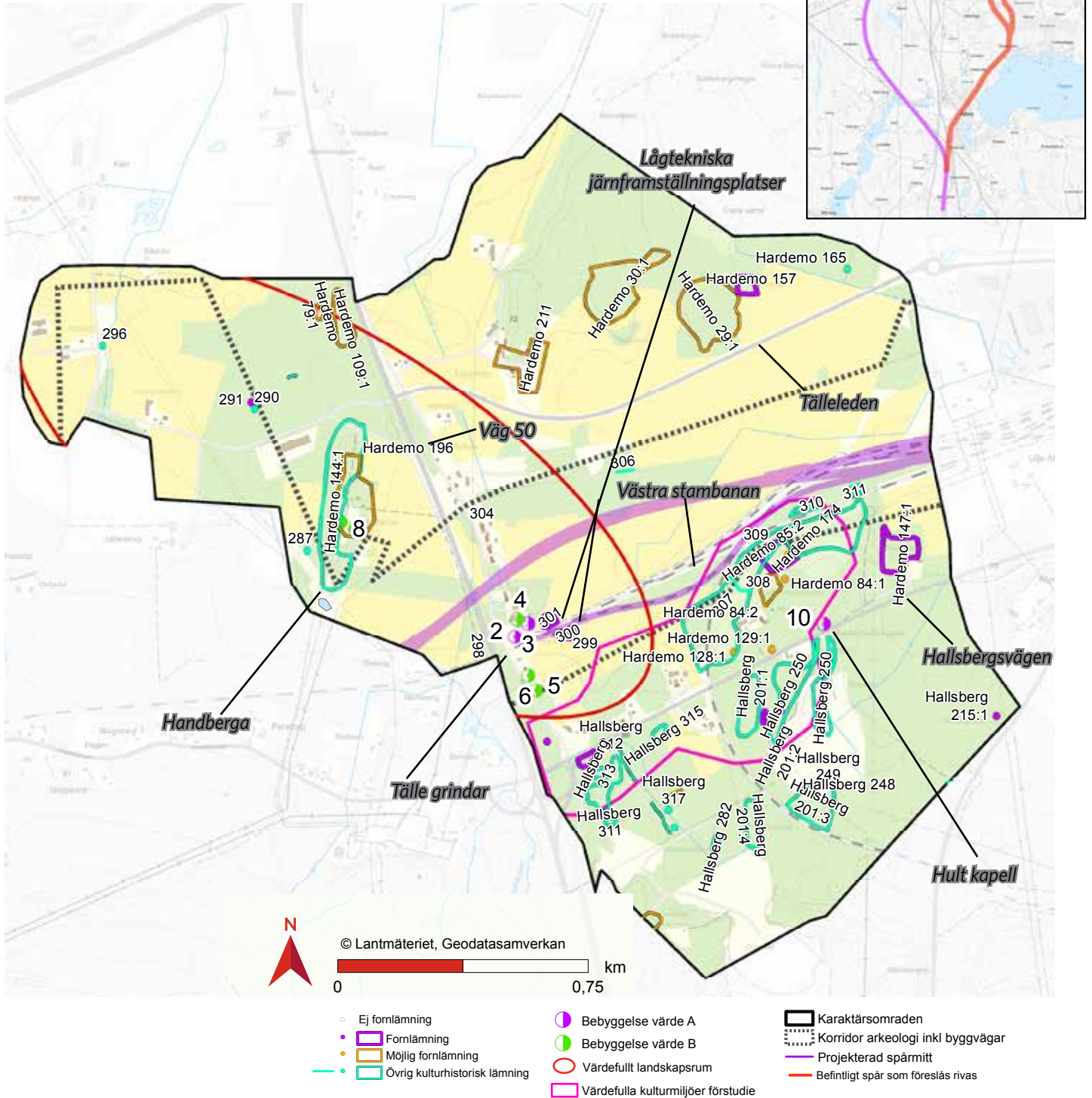
I nordväst ligger lämpliga boplatsslägen på dränerad sandmark intill en bäck (objekten 292 och 294). På en sandig höjd ligger en stensättning (objekt 291) och en förvaringsgrop (objekt 290/Hardemo 230).

Parallellt med väg 50 går en rullstensås i nordsydlig riktning, vars krön och östsluttningar utgör lämpligt boplatssläge (objekt 302). Enligt en geologisk karta från 1883 låg ”ättehögar” på åsen (objekt 303/Hardemo 176) och en eller två möjliga högar i norra delen av ytan kan vara rester av ett gravfält.

I åkermarken vid stambanan finns blästslogg, ugnsväggsfragment samt kol- och sotkoncentrationer i åkerjorden som är tydliga indikationer på en eller flera lågtekniska järnframställningsplatser (objekten 300–301/Hardemo 232-Hardemo 168). Ytterligare blästbrukslämning har påträffats i arkeologisk utredning etapp 2 (objekt 299) - en blästerugn och cirka 25 gropar med sot och slagg. På västra sidan är en sentida vägbank (objekt 297/Hardemo 227) (Björklund 2018).

Den planerade järnvägen inom delområdet kommer i kontakt med två tidigare registrerade fornlämningar (objekten 300–301/Hardemo 232-Hardemo 168). I arkeologisk utredning etapp 1 har ett antal möjliga fornlämningar pekats ut. Vid arkeologisk utredning etapp 2 har det i en av dessa (299) påträffats fornlämningar. Det har inte framkommit några fornlämningar inom övriga objekt (286, 302, 303, 304, 305). Om fornlämning inte kan undvikas behöver den förundersökas.

29. Odlingslandskap väster om Hallsberg.

Kulturhistorisk värdering - värdefullt landskapsrum

Området avspeglar ett agrarhistoriskt sammanhang med stort tidsdjup med flera gårdar i anslutning till de äldre landsvägarna Hallsbergsvägen och väg 50, samt ett järnvägshistoriskt sammanhang med stationsbebyggelse vid Tälle. Tidsdjupet är upplevelsebart genom tydliga lämningar av äldre tiders jordbruk. Tälleslätten utgör en markör för övergång mellan landskapstyperna Närke-slätten och Östergötlands skogsbygder. Kommunikationsleder genom området – järnvägen, väg 50 och Tälleden – har fragmentiserat landskapet och gör att det har ett måttligt, lokalt, värde.

Känslighet: De tidigare förändringarna gör att landskapet har en hög känslighet för ytterligare barriär-effekter som järnvägsprojektet innebär.

30. Tälle grindar.

31. Tälleslätten med avgränsade skogsdungar.

Perstorp och Östansjö

Kulturmiljön i området avspeglar ett utkantsläge vid landsvägen till byn Östansjö (senare stationssamhälle). Vid vägen anlades torpbebyggelse på 1500- och 1600-talen, varav gården Perstorp var ett. Flera av torpen är idag bostadshus, andra är övergivna (bland annat objekt 263). Lämningar av gårdstomt och torp i området har ett visst värde som exempel på utkantsbebyggelse längs en äldre landsväg. Här finns även ett gränsmärke (262) som förstärker detta kommunikationshistoriska sammanhang.

Perstorp är en välbevarad gårdsmiljö med bostadshus, ekonomibyggnad och uppfartsväg med dubbelallé. Bostadshuset är en timrad vinkelbyggd enkelstuga från 1800-talet samt ekonomibyggnaden en vinkelbyggd ladugård. Övrig bebyggelse inom området utpekad vid förstudien har en blandad karaktär – det förekommer äldre ekonomibyggnader och hus av egnahemstyp.

Järnvägen fungerar som en barriär i området och har inga högre värden knutna till sig.

De höga värdena är kopplade till Perstorps gårdsmiljö och landsvägen med bland annat vägmärket som är fornlämning. Övrig bebyggelse inom området utpekad vid förstudien har ett visst värde som objekt men den blandade, ombyggda karaktären gör att det som helhetsmiljö har måttliga värden.

32. Perstorps gårdsmiljö med dubbelallé och vinkelbyggd enkelstuga från 1800-talet samt ekonomibyggnader.

Kulturhistorisk värdering - värdefullt landskapsrum

Perstorp är ett exempel på utkantsbebyggelse, ensamgård, vid äldre landsväg. Den var ursprungligen ett boställe på 1600-talet för en furir (underofficer). En välbevarad gårdsmiljö med bostadshus, ekonomibyggnad och uppfartsväg med dubbelallé avspeglar läget och den historiska framväxten av ensamgården. Gården omges av ett tätt avgränsande skogsparti som gör det svårt att se den i sitt agrara sammanhang. Miljön har därför måttliga, lokala, värden.

Känslighet: Miljön är genom sin äldre småskalighet och ensliga läge känsligt för det storskaliga ingrepp som föreslagna järnväg innebär.

Värdebärande karaktärsdrag

- Perstorps gårdsmiljö med äldre bostadshus, ekonomibyggnad och allé
- Utkantsläge med bebyggelse vid före detta landsvägen, även gränsmärke (fornlämning).

Känslighet och risk för påverkan

- Kommunikationshistoriska samband mellan väg, bebyggelse och gränsmärke bryts genom tillkommande volymer i landskapet och ändrad sträckning av Hallsbergsvägen.
- Gränsmärke och andra fornlämningar kan komma att behöva rivas bort och får tillsammans med tillkommande järnväg stor påverkan på det kommunikationshistoriska sammanhanget.
- Brukningsvärdet hos odlingsmarker kan minska genom minskade samlade odlingsbara arealer, både under byggtiden och permanent, varefter en effekt kan bli igenläggning av brukandet och övergivna jordbruksbyggnader som påverkar kulturmiljövärdena.

Anvisningar och tålighet

- Ytor som vänder sig mot omgivande odlingslandskap utformas på ett landskapsanpassat sätt.
- Påverkansområden för buller och vibrationer behöver samrådats med antikvarisk expertis i kommande skede för att kunna ge relevanta förslag på åtgärder med hänsyn till bebyggelsens och kulturlandskapets kulturhistoriska värden.
- Det saknas tålighetsaspekter på grund av järnvägens påtagliga förändring av landskapet.

Fornlämningssmiljön

Den arkeologiska utredningen etapp 1 identifierade en möjlig boplatsslämning Nordslutningen mellan Skogsholm och den gamla landsvägen består av ursvallade och bitvis mycket steniga terrasser. På terrasserna ligger flera rösen, enstaka eller i grupper (objekten 238–247/Viby 434–Viby 443, 253/Viby 427, 255–260/Viby 453–Viby 462) som har registrerats som röjnings-rösen. De är anlagda men funktionen är oklar då den steniga marken förefaller svårödlad. Objekt 261 har i arkeologisk utredning etapp 2 inte bedömts som vara ett röjningsröse.

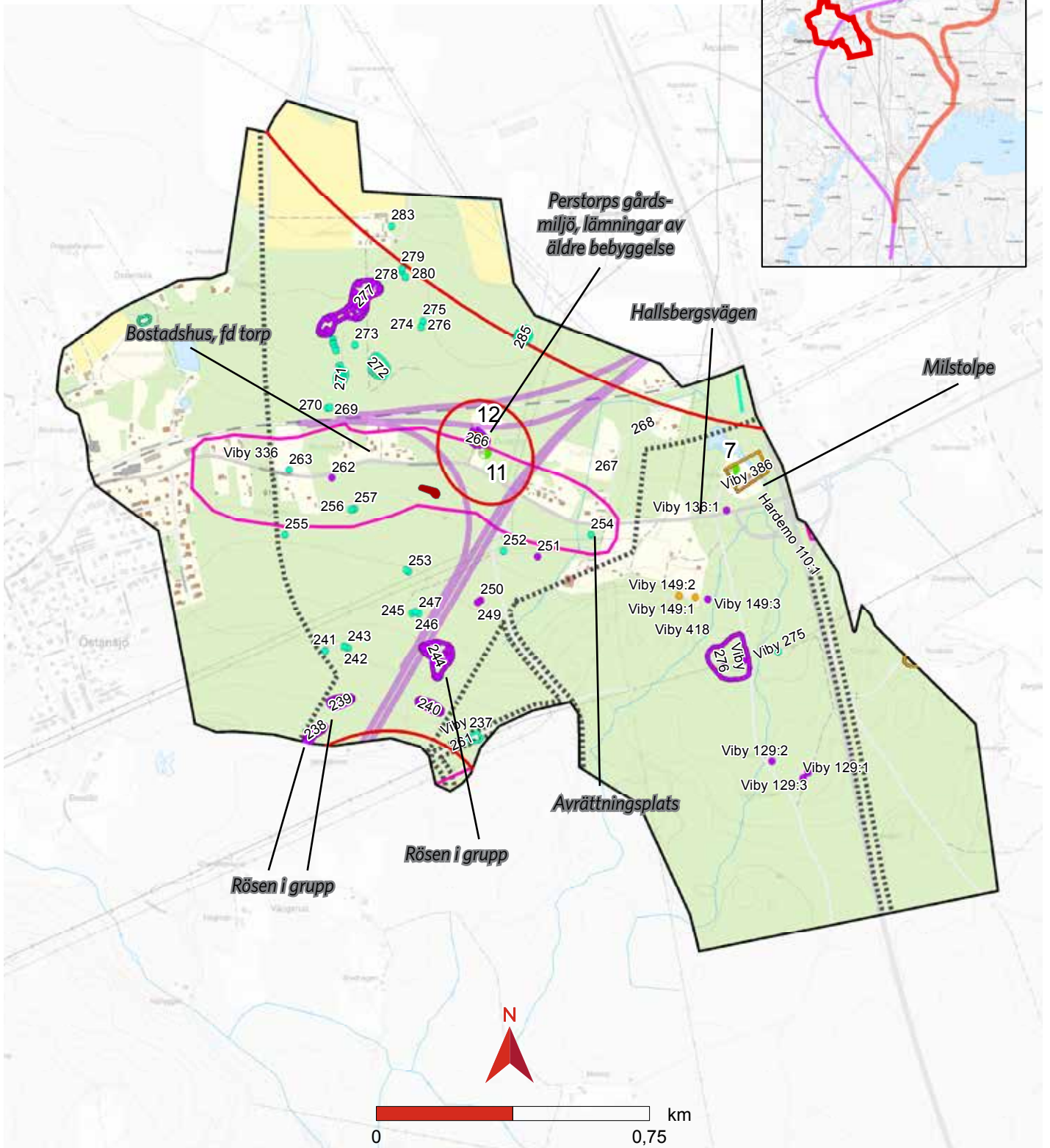
En sandig del av slutningen intill en mindre bäck bedöms vara ett möjligt boplatssläge (objekt 248). I detta ligger två kolningsgropar (objekten 249–250/Viby 439) och kolbottarna efter en liggmila (objekt 251/Viby 246:1) och en resmila (objekt 252/Viby 438).

Längs den gamla landsvägen finns en milsten (objekt 262/Viby 104:1) och avrättningsplatsen för Grimstens härad (objekt 254/Viby 130:1).

Flera torp och backstugor låg längs den gamla landsvägen och finns idag kvar som bostadshus. Ett övergivet torp (objekt 263/Viby 488) och en backstugalämning (objekt 264/Viby 343) ligger nära vägen. Norr om järnvägen ligger den mest välbevarade torplämningen (objekt 271/Viby 338) efter torpet Skogsberg (1855–1930-talet), nära två förvaringsgropar (objekt 269–270/Viby 459). Flera övergivna torp är belagda på äldre kartor på platser som senare har odlats upp (objekt 265/Viby 337, 281/Viby 457, 305/Hardemo 226). (Björklund 2018).

Planerad järnväg inom delområde Perstorp och Östansjö kommer i kontakt med två tidigare registrerade fornlämningar (objekt 244/Viby 447, obj. 262) och fyra nyidentifierade fornlämningar (objekten 240, 244, 249, 250, 251. I arkeologisk utredning etapp 1 har ett antal möjliga fornlämningar pekats ut. Vid arkeologisk utredning etapp 2 har det i en av dessa (266) påträffats fornlämningar. Det har inte framkommit några fornlämningar inom övriga objekt (248, 249, 254, 258–261, 265, 315 och 316). Om fornlämning inte kan undvikas behöver den förundersökas.

33. Delområde Perstorp och Östansjö

○ Ej fornlämning	● Bebyggelse värde A	▭ Karaktärsomraden
● Fornlämning	● Bebyggelse värde B	▭ Korridor arkeologi inkl byggvägar
● Möjlig fornlämning	○ Värdefullt landskapsrum	▭ Projekterad spårmitt
▭ Övrig kulturhistorisk lämning	▭ Värdefulla kulturmiljöer förstudie	▭ Befintligt spår som föreslås rivas

34. Milstolpe vid Sumpens gårdsmiljö.

35. Småskalig bebyggelsestruktur som avspeglar ett äldre förhållande av utkantsläge med torp.

Vångerud och Lindhult

Landskapet i delområdet är kuperad moränmark. Vid Lindhult ligger åkermarker och betesmarker, medan omgivningarna till gården till stor del är planterad med granskog.

Lindhult rymmer särskilt höga värden. Gårdsmiljön har en viktig koppling till omgivande landskap med hävdade betesmarker, agrara lämningar (torpställen och röjningsrösen) samt igenvuxna äldre slätter- och betesmarker (naturresevatet). Gårdsbyggnaderna består av en timrad mangårdsbyggnad och tillhörande ekonomibygnad, båda uppskattningsvis från 1800-talets första hälft. Bebyggelsens koppling till röjningsrösen såväl som lämningar av torpen Lindtorp och Hackefallet är viktiga. Lämningarna av torp visar sig som husgrunder med tidigare röjda eller betade ytor i anslutning. Fossila åkrar finns rikligt i området.

På Breslätts före detta marker ligger gården Nybygget vars bostadshus och lada pekats ut i bebyggelseinventeringen. På Vångeruds marker finns några byggnader som har låga värden i form av ett bostadshus från 1920-talet samt ett par äldre ekonomibygnader. Landskapsbilden har höga värden med åkrar och betesmarker som följer de oregelbundna lutningarna från Hallsbergsförkastningen. Befintliga gårdsmiljöer och betade marker tillsammans med övergivna gårdar och odlingslämningar av olika ålder skapar värdefulla agrara helhetsmiljöer.

36. Lindhults bymiljö med mangårdsbyggnad och ekonomibygnad från 1800-talet. Omgivande betesmarker. I byns utkant finns ett naturresevat som ligger på de igenvuxna före detta slätter- och betesmarkerna.

Fornlämningsmiljön

Den arkeologiska utredningen etapp 1 identifierade en möjlig boplatslämning vid den sydöstra stranden av Tripphultssjön (Björklund 2017).

Landskapet vid Vångerud påminner om Lindhult med sydsluttande moränmark som till stora delar är eller har varit uppodlad. Den övre delen av sydsluttningarna är en serie lämpliga boplatslägen (objekt 221). Längre ned i sluttningen ligger sentida odlingslämningar (objekt 218–220/Viby 446-Viby 431) och i dalgångens botten finns två nyligen övergivna åkerytor som inte registrerats.

Objekt 216/ Viby 425 är tre husgrunder (varav två med spismursrösen) och en jordkällare. Bebyggelsens namn och ålder har varit svår att klargöra, men

Värdebärande karaktärsdrag

- Agrara helhetsmiljöer bestående av gårdsmiljöer med omgivande betesmarker och åkrar i ett småbrutet och småkuperat landskap. Kompletterat av agrara lämningar som visar på ett stort tidsdjup.
- Ensamgården Lindhult med äldre samlad gårdsbebyggelse och omgivande åker- och betesmarker, liksom igenlagda slättermarker med höga naturvärden.
- Lämningar av torpen Lindtorp och Hackefallet.

Känslighet och risk för påverkan

- Försämrade brukningsvärden hos odlingsmarker som kan innebära påverkan på kulturmiljövärden genom igenläggning av brukandet och övergivna jordbruksbyggnader.
- Buller eller andra störningar som stör upplevelsen och brukandet av kulturmiljön.
- Flertalet forn- och kulturlämningar som försvinner eller tappar sitt sammanhang i landskapet.

Anvisningar och tålgihet

- Påverkansområden för buller och vibrationer behöver samrådaskas med antikvarisk expertis i kommande skede för att kunna ge relevanta förslag på åtgärder med hänsyn till bebyggelsens och landskapets kulturmiljövärden.
- Ytor som vänder sig mot omgivande odlingslandskap utformas på ett landskapsanpassat sätt.
- Tålgiheten för ny järnväg är hög då den går i tunnel denna sträcka, så länge marker och bebyggelse ovan mark inom värdefulla landskapsrum inte skadas.

småskaliga kartor från 1860- och 1880-talen tyder på att det rör sig om tre torp eller backstugor.

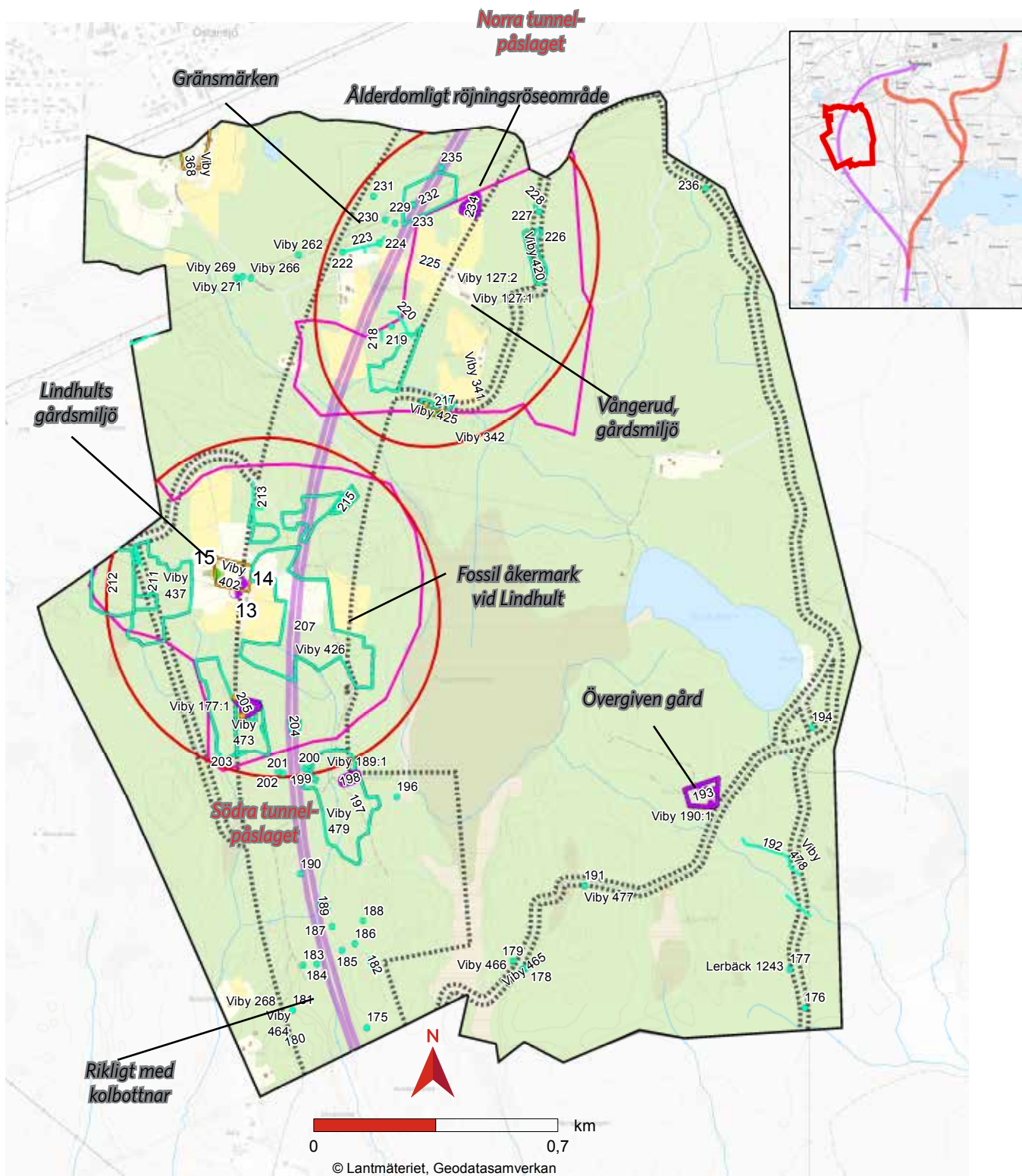
På krönet ovanför sluttningen mot slättlandet ligger flera sentida odlingslämningar: stenmurar (objekt 223/Viby 435 och 228/Viby 424), fossil åkermark (objekt 226/Viby 420, 232/Viby 270 och 237/Viby 261), ett ålderdomligt röjningsröseområde (objekt 234/Viby 428), enstaka röjningsrösen (objekt 227/422 och 235/Viby 430) samt gränsmärken (objekt 222/Viby 433, 224/Viby 444, 229–230/Viby 264, 233/Viby 283). I området finns även en kolbotten (objekt 231/Viby448).

Den bebyggda gårdstomten Lindhult (objekt 210/Viby 402), med äldsta belägg från 1530, ligger i en relativt stenfri sydsluttning ovanför högsta kustlinjen, med möjliga boplatsslägen (objekten 208 och 209) och vacker fossil åkermark bestående av sentida röjningsrösen och stentippar i ekbevuxen ängsmark (objekt 207/Viby426).

I närheten ligger fler ytor med fossil åkermark (objekt 211/Viby 437–objekt 212, 215/Viby 423) och en stenmur (objekt 213/Viby 421). Några åkerytor övergavs under sent 1900-tal och har en påtagligt sentida karaktär, och har därför inte registrerats. I anslutning till en sådan yta ligger en möjlig stensättning (objekt 214) som även kan vara ett röjningsröse (Björklund 2018).

I skogen ligger även enstaka röjningsrösen (objekt 188/Viby 471, 191/Viby 477, 201–202/Viby 474–Viby 475) utan koppling till nutida eller fossila åkerytor. På Lindhults ägor ligger torplämningarna Lindalen/Hackefallet (objekt 198/Viby 189:1), bebott från 1831 till tidigt 1900-tal, omgivet av fossil åkermark (objekt 197/Viby 479), och Lindtorp (objekt 205/Viby 177:1), bebyggt 1810–1877, intill fossil åkermark (objekt 203//Viby 473 och 204/Viby 486) som fortsätter åt väster, utanför utredningsområdet, och en hålväg (objekt 206/Viby 177:1). Mellan torpen har legat en tredje bebyggelseenhet (objekt 199/Viby 470) utan tydliga belägg på historiska kartor. Bebyggelsen förefaller redovisas på en geologisk karta från 1883. Intill ligger en husgrund efter en smedja (objekt 200/Viby 470). Funktionen är bedömd utifrån ett överdimensionerat spismursröse och slaggförekomst. En fossil åker med terrasskant (objekt 204/Viby 486) och två röjningsrösen (objekt 201–202/Viby 474–Viby 475).är sannolikt samtida med de ovan nämnda torpen (Björklund 2018).

Planerad järnväg inom delområde Vångerud och Lindhult kommer i kontakt med en fornlämning (Viby 189:1, eventuellt även obj. 206). I arkeologisk utredning etapp 1 har två möjliga fornlämningar pekats ut. Vid arkeologisk utredning etapp 2 har det inte framkommit några fornlämningar inom dessa objekt (319, 195). Lämningar mellan tunnelpåslagen bedöms inte beröras. Om fornlämning inte kan undvikas behöver den förundersökas.

37. Delområde Vångerud och Lindhult

- Ej fornlämning
- Fornlämning
- Möjlig fornlämning
- Övrig kulturhistorisk lämning
- Bebyggelse värde A
- Bebyggelse värde B
- Värdefullt landskapsrum
- Värdefulla kulturmiljöer förstudie
- ▭ Karaktärsomraden
- ▭ Korridor arkeologi inkl byggvägar
- ▭ Projekterad spårmitt
- ▭ Befintligt spår som föreslås rivas

38. Betesmarker i Lindhult.

Kulturrehistorisk värdering - värdefullt landskapsrum

Vångerud och Lindhult avspeglar ensamgårdar i skogsmark anlagda på 1500-talet vars jordbruk och bebyggelse utvecklats fram till 1900-talets mitt. Äldre gårdsbebyggelse från 1800-talet tillsammans med ett fortfarande hävdat odlingslandskap, och röjningsrösen från igenlagda åkrar, bidrar till agrara helhetsmiljöer med höga värden. I Vångerud är värdena regionala. I Lindhult är värdet nationellt genom att kompletteras av gamla slättermarker med höga naturvärden (naturreservat) och välbevarad gårdsbebyggelse.

Känslighet: Känsligheten för järnvägsprojektet är låg då järnvägen går i tunnel denna sträcka.

Bållby och Karintorp

Norr om Bladsjön är landskapet flackt och delvis uppodlat. Terrängen stiger svagt mot Bållby där åkermarkerna blir alltmer småflikiga omgivet av skogslandskap. De högre landskapsvärdena finns i Bållby och Karintorps bymiljöer vars bebyggelse har tydliga samband med omgivande odlingslandskap och vägar. Miljöerna är inte utpekade i kommunala kulturmiljöprogram eller andra kulturmiljöunderlag.

Landskapet med åkermarker nordost om Karintorp har lägre värden då det är ett avgränsat landskapsrum utan visuell koppling till agrar bebyggelse. Här finns dock lämningar av äldre tiders jordbruk som ger det hävdade odlingslandskapet ett tidsdjup. En tunnackig flintyxa har påträffats på Karintorps ägor vilket visar på en fornlämningspotential med stort tidsdjup i området. Det finns ett flertal i de södra sandiga delarna av skogsmarken. Ett flertal torpställen och tillhörande åkermarker ska ha funnits i skogsmarkerna enligt äldre kartor.

Sommarstugebebyggelsen i Karintorp har en något splittrad karaktär där tomtorna tillfogats ny bebyggelse eller tillbyggnader. Här finns enskilda hus som har visst värde som enskilda objekt betraktat. Som samlad miljö är värdena låga. En tydligare helhetsmiljö som representerar denna berättelse är det närliggande Tisarbaden.

En muntlig berättelse finns kopplat till delområdet i form av grottan ”Kvickens håla”. Enligt uppgift från 1890-talet gömde sig kyrktjuven Kvicken i grottan kring sekelskiftet 1800.

Bållbys och Karintorps odlingslandskap har höga värden i anslutning till gårdsbebyggelsen. Sommarstugebebyggelsen i Karintorp har låga värden.

39. Odlingslandskap längs vägen mellan Karintorp och Bållby. Järnvägssträckning är planerad att dras i kanten av skogsranden till vänster i bildens bakgrund.

Fornlämningsmiljön

I skogsmarken finns fossila åkrar. Objekt 130/Lerbäck 1223 består av 8 bandformade ryggade/välvda parceller och objekt 132/Lerbäck 1236 av två parceller. Två fossila åkrar (objekt 107/Lerbäck 1187 och 139/Lerbäck 1213) och ett röjningsröse (objekt 140/Lerbäck 1215) är av sentida karaktär. Tre små flacka röjningsrösen (objekt 145–148/Lerbäck 1238–Lerbäck 1235) ligger tillsam-

Värdebärande karaktärsdrag

- Skogslämningar i form av rikligt mängd kolbottnar. Odlingslämningar, varav några har ålderdomlig karaktär formade som välvda parceller.
- Muntlig berättelse kopplat till Kvickens håla.
- Odlingslandskapets samband med bymiljöerna Bållby och Karintorp i ett småbrutet odlingslandskap i småkuperad terräng, inramat av skogsriddåer.

Känslighet och risk för påverkan

- Tidigare funna lämningar indikerar fornlämningspotential med stort tidsdjup.
- Brukningsvärdet hos odlingsmarker kan minska genom minskade samlade odlingsbara arealer, både under byggtiden och permanent, varefter en effekt kan bli igenläggning av brukandet och övergivna jordbruksbyggnader som påverkar kulturmiljövärdena.
- Lämningar som försvinner eller förlorar sina sammanhang i landskapet.
- Förlorade samband mellan äldre odlingslämningar och omgivande hävdad odlingslandskap.
- Tillkommande strukturer som påtagligt förändrar rörelseriktningarna i landskapet mellan byar och gårdar längs odlingsmarkers gränser.

Anvisningar och tålighet

- Påverkansområden för buller och vibrationer behöver samrådats med antikvarisk expertis i kommande skede för att kunna ge relevanta förslag på åtgärder med hänsyn till bebyggelsens och landskapets kulturmiljövärden.
- Ytor som vänder sig mot omgivande odlingslandskap utformas på ett landskapsanpassat sätt.
- Miljön är tålig så länge järnvägssträckan, arbetsvägar och upplag placeras i avgränsade landskapsrum med lägre värden.

mans med en förmodad rektangulär stensättning (objekt 148/Lerbäck 1235) och bedöms vara fornlämningar.

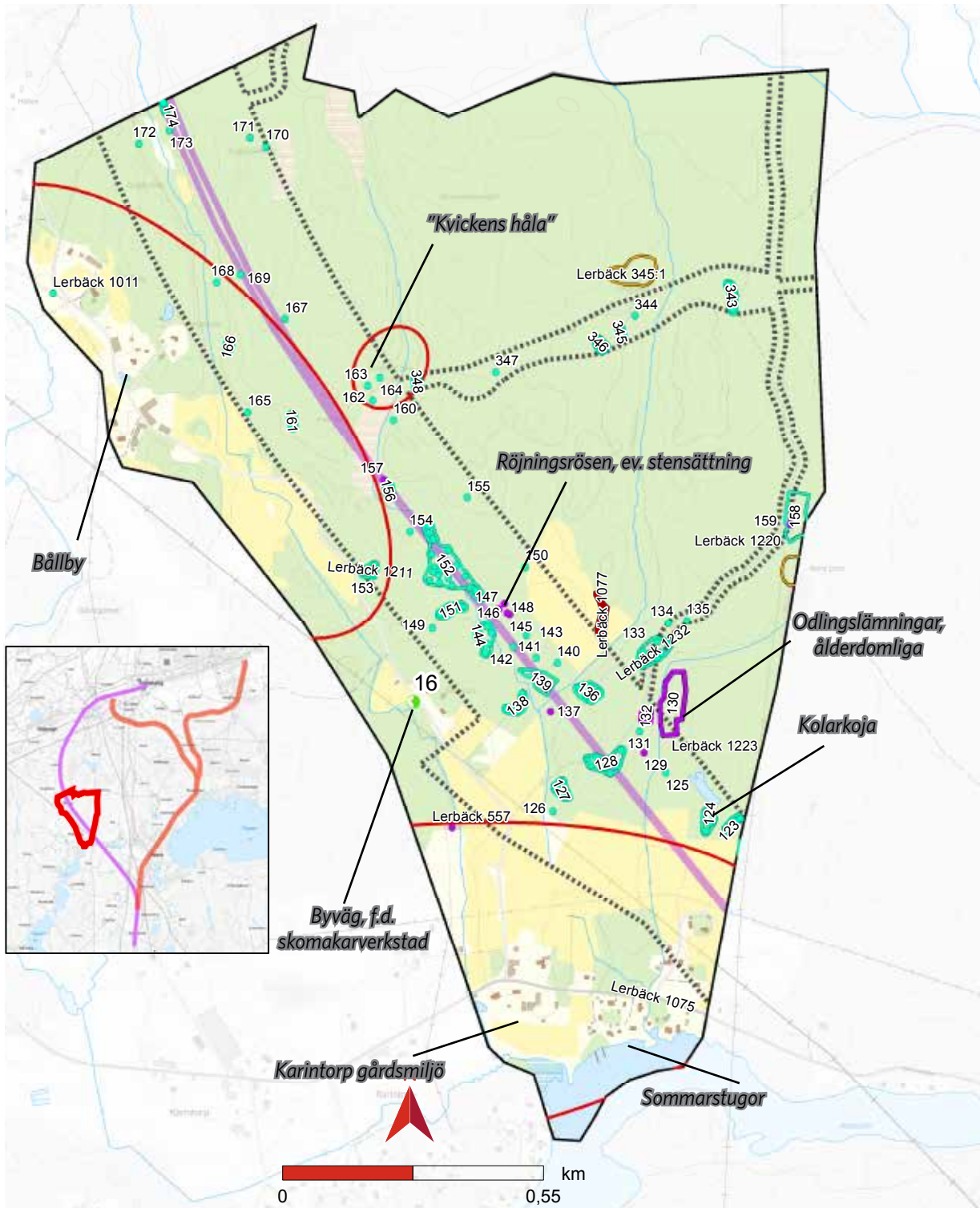
Lerbäck 1077 har enligt en storskifteskarta från 1827 varit ett torp. Vid arkeologisk utredning etapp 2 framkom en husgrund med syllstenar, samt en del fynd med koppling till torpet (porslin, glas, spik, järnbeslag m.m.)

Här finns också rikligt med kolbottnar som visar på det omfattande bergs- och skogsbruket sedan 1600-talet i området. Kopplingen är tydlig f.d. bergsmansbyn Västra Å. Norr om byn i skogsmarkerna finns lämningen av en kolarkoja tillsammans med tre kolbottnar (124/Lerbäck 1169) (Björklund 2017).

I höjd med objekt 152/Lerbäck 1228 övergår terrängen i kuperad moränmark med berghällar på höjderna och blöta sprickdalar och enstaka kolbottnar inklämda här och var (objekt 160–162/Lerbäck 1251-Lerbäck 1242, 164–174/Lerbäck 1244-Lerbäck 1249). Kvickens håla (objekt 163/Lerbäck 1051) är en liten grotta där kyrktjuven Kvicken, som levde i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet, ska ha gömt sig efter ett inbrott (Björklund 2018).

I detta område finns kolbottnar (objekt 170–175/Lerbäck 1252-Viby 467, 178–187/Viby 465-Viby 469, 189–190/Viby 472-Viby 476, 196/Viby 485), som upphör åt norr där den sentida bebyggelsen vidtar. Objekt 189 består både av en rund kolbotten och en kolarkoja.

Planerad järnväg inom delområde Bållby och Karintorp kommer i kontakt med sju registrerade fornlämningar (objekt 157/Lerbäck 1218, 158, 145-148 samt 137). I arkeologisk utredning etapp 1 har två möjliga fornlämningar pekats ut. Vid arkeologisk utredning etapp 2 har det inte framkommit några fornlämningar inom dessa objekt (116, 117). Fornlämning har i etapp 2 upptäckts inom Lerbäck 1077. Om fornlämning inte kan undvikas behöver den förundersökas.

40. Delområdet Bålby och Karintorp

- Ej fornlämning
- Fornlämning
- Möjlig fornlämning
- Övrig kulturhistorisk lämning
- Bebyggelse värde A
- Bebyggelse värde B
- Värdefullt landskapsrum
- Värdefulla kulturmiljöer förstudie
- Karaktärsomraden
- Korridor arkeologi inkl byggvägar
- Projekterad spårmitt
- Befintligt spår som föreslås rivas

41. Vägen mellan Bållby och Karintorp.

Kulturhistorisk värdering - värdefullt landskapsrum

Bållby och Kvickens håla

Bebyggelsen i Bållby avspeglar en bymiljö som vuxit fram ur en ensamgård anlagd på 1500-talet, med gårdsbebyggelse i såväl ursprungligt som utskiftat läge. I Bållby löper järnvägen genom byns f.d. utmarker som idag är bevuxna med skog.

Bymiljön har höga värden – koncentrerat till den bevarade gårdsbebyggelsen samt omgivande odlingslandskap. Skogsmarkerna öster om Bållby har låga värden kopplat till bymiljön då visuella samband saknas.

Känslighet: Skogsmarkernas avsaknad av visuella och funktionella samband mot gårdsbebyggelsen ger en låg känslighet för tillkommande järnväg vad gäller bymiljön, skogsmarkerna är inte nödvändiga för att förstå bymiljöns historiska framväxt. Kvickens håla har en hög känslighet för tillkommande arbetsväg som kan riskera att bryta den nödvändiga ensliga karaktären hos platsen som krävs för att förstå berättelsen.

Karintorp

Bymiljö som vuxit fram ur en ensamgård anlagd på 1500-talet, med gårdsbebyggelse i såväl ursprungligt som utskiftat läge. Odlingsmarkerna öster om byn är ett resultat av en utökning av odlingsarealerna genomförda efter laga skifte. Bymiljön har höga värden – koncentrerat till den bevarade gårdsbebyggelsen samt omgivande odlingslandskap. Odlingsmarkerna öster om Karintorp är tillkomna i senare tid och bedöms ha måttliga värden i förhållande till bymiljön som helhet.

Känslighet: Senare tillkommen bebyggelse samt delvis brutna visuella samband mot gårdsbebyggelsen ger en låg känslighet. Marken mot öster domineras av åker och är relativt okomplex, den är inte nödvändig för att förstå bymiljöns historiska framväxt.

Väg 50, Kassmyra, Kull

Området är utvalt på grund av att arbetsvägar och upplag för massor utreds i området.

Området i skogsmarkerna koloniserades under 1500- och 1600-talen med gårdsbebyggelse. En sådan ensamgård är Kassmyra (skattelagd år 1553), samt Kull (1561).

De historiska inägorna kring Kassmyra gård hålls idag öppna genom bete. Berg i dagen är synlig i grässvålen. Under tidigt 1900-tal var markerna främst åkermarker. Alldeles i närheten av Kassmyra gårdsmiljö har ett möjligt boplatssläge (337) pekats ut i arkeologisk utredning etapp 1. I etapp 2 har inga fornlämningar påträffats där.

Delområdet har måttliga värden kopplat till det agrara sammanhanget. Miljön är representativ för traktens ensamgårdar i skogsbygd. De historiska sambanden mellan gårdarna och traktens bergsbruk samt skogsbruk är möjliga att förstå. Upplevelsemässigt och visuellt är dock sambanden svåra att uppleva då lämningarna av kolmilor är svåra att se i de omgivande skogarna.

Miljön är känslig för arbetsvägar och upplag som permanent påverkar karaktären av ensamgård i skogsbygd.

42. Gården Kassmyra.

Kulturhistorisk värdering - värdefullt landskapsrum

Kassmyra är representativ för traktens ensamgårdar i skogsbygd – anlagd under 1500-talet och expansiv under 1800-talet vilket gårdsbebyggelse från denna tid vittnar om. De historiska sambanden mellan gårdarna och traktens bergsbruk samt skogsbruk är möjliga att förstå genom gårdens ensliga läge och vetskapen om den stora mängden lämningar av kolning i de omgivande skogarna. Upplevelsemässigt och visuellt är dock sambanden svåra att uppleva då lämningarna är svåra att se i skogen.

Känslighet: Miljön är känslig för arbetsvägar och upplag som permanent påverkar den ensliga karaktären där gårdsmiljön kan upplevas i samband med omgivande tät skog.

Värdebärande karaktärsdrag

- Skogs- och bergshistoriska samband med ensamgården och omgivande skogslämningar
- Ensamgård i skogsmark med betesmarker kring gården. Äldre gårdsbebyggelse.

Känslighet och risk för påverkan

- Miljön är känslig för arbetsvägar och upplag som permanent påverkar den ensliga karaktären typisk för ensamgårdar i skogsbygd.
- Lämningar som försvinner eller förlorar sina sammanhang i landskapet.
- Förlorade samband mellan äldre odlingslämningar och omgivande hävdad odlingslandskap.
- Tillkommande strukturer som påtagligt förändrar sambanden i landskapet, som exempelvis försämrar samband mellan agrar bebyggelse och odlingslandskap.

Anvisningar och tålighet

- Påverkansområden för buller och vibrationer behöver samrådats med antikvarisk expertis i kommande skede för att kunna ge relevanta förslag på åtgärder med hänsyn till bebyggelsens och landskapets kulturmiljövärden.
- Miljön är tålig så länge järnvägen, arbetsvägar och upplag placeras på ett anpassat sätt till värdefulla landskapsrum.

Fornlämningssmiljön

Lämningar av kolbottnar efter resmilor och skogstorp kompletterar berättelsen om ensamgården och visar sammantaget att människorna i området kombinerade lantbruk med bergsbruk och skogsbruk (jf. Björklund 2017).

Söder om socken- och häradsgränsen mellan Viby/Hardemo och Lerbäck ökar antalet kolbottnar större jämfört med områdena norrut. De tenderar att ligga i kluster, flera sådana ansamlingar ligger strax utanför utredningskorridorerna, men har inte registrerats. De kan ses tydlig i Lantmäteriets Laserdata (Lidar).

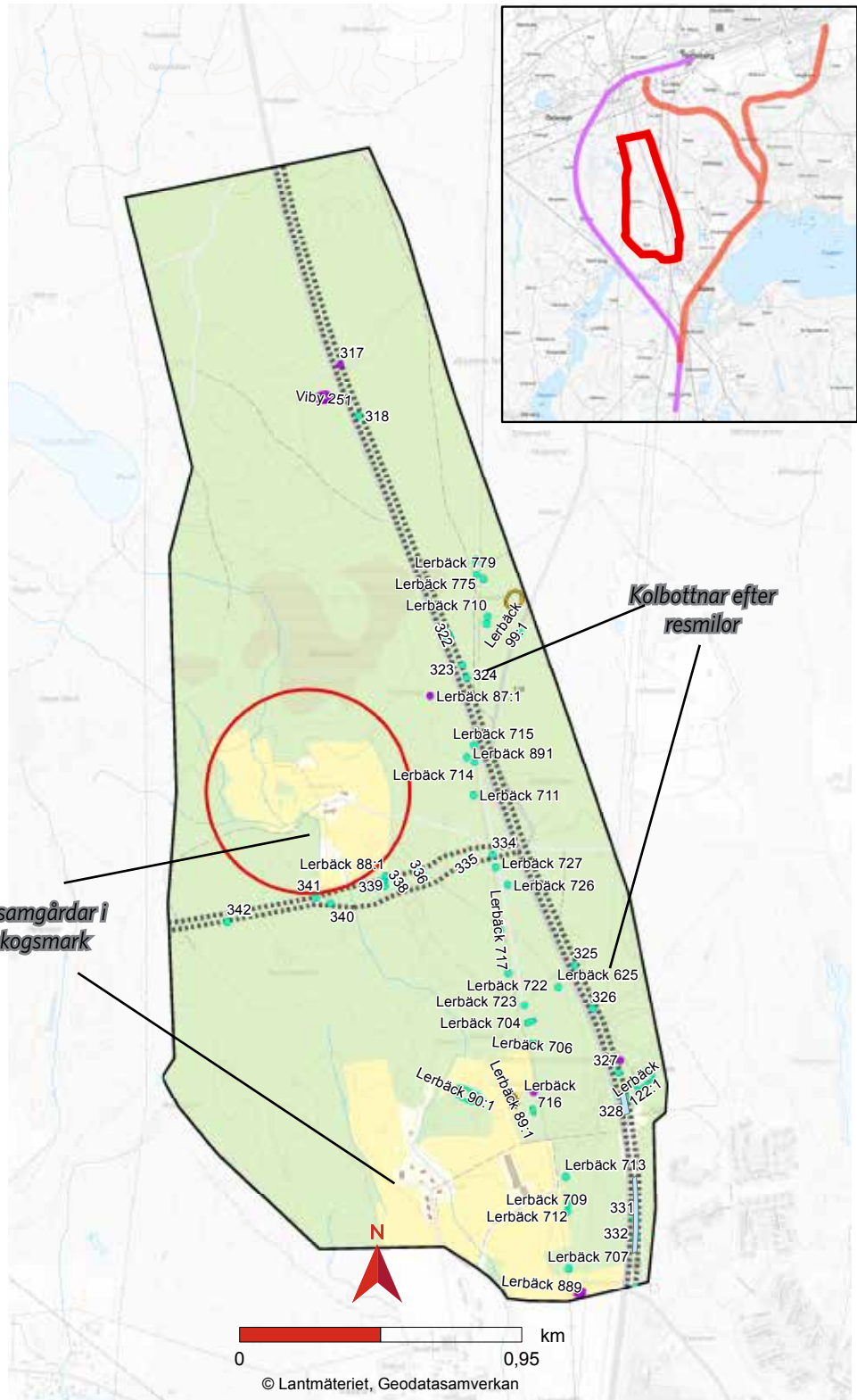
Samtliga kolbottnar är runda, efter resmilor (objekt 176–177/Lerbäck 1250-Lerbäck 1243, 322–328/, 331–332, 334–336/Lerbäck 729, 338–343). En kolarkoja ingår även i objekt 343.

Torplämningen Snuten (objekt 159/Lerbäck 1222) består av en husgrund som möjligen anlades ovanpå en kolbotten. Torpet var endast bebott 1826–43. Den intilliggande fossila åkern (objekt 158/Lerbäck 1220) var även i bruk senare.

Vid infarten till Åsbro i söder ligger en källare (objekt 333) som är den enda kvarvarande lämningen efter torpet Fredrikslund, vars byggnader nyligen har rivits. Fyra områden bedöms som möjliga boplatslägen. Objekt 321 ligger på södra sidan av Bläckkärret, objekt 337 ligger nära Kassmyra, objekt 329 ligger intill platsen för torpet Tavlan. Objekt 330 är särskilt intressant då härdar och stolphål påträffats på två platser i åkern väster om väg 50.

Anledningen till att boplatsläget inte går hela vägen fram till objekt 333 är att markytan är förstörd närmast korsningen i söder (Björklund 2018).

Planerade arbetsvägar inom delområde Väg 50, Kassmyra, Kull kommer i kontakt med två tidigare registrerade fornlämningar (objekt 317 och Lerbäck 288:1). I arkeologisk utredning etapp 1 har ett antal möjliga fornlämningar pekats ut. Vid arkeologisk utredning etapp 2 har det inte framkommit några fornlämningar inom dessa objekt (337, 320, 321, 329 och 330). Om fornlämning inte kan undvikas behöver den förundersökas.

43. Delområde Väg 50, Kassmyra, Kull.

- Fornlämning
- Övrig kulturhistorisk lämning
- Möjlig fornlämning
- Övrig kulturhistorisk lämning
- Karaktärsomraden
- ⋯ Korridor arkeologi inkl byggvägar
- Värdefullt landskapsrum
- Värdefulla kulturmiljöer förstudie

44. Gårdsvägen genom Kassmyra med äldre gårdsbebyggelse, omgiven av betesmarker.

Västra Å, Bladsjön

Lämningar samt masugn- och hyttområde vid Västra Å har mycket höga värden genom tidsdjup och kontinuitet sedan 1600-talet. I miljön finns en dammvall som dämmer Bladsjön. Dammen har funnits på platsen för att reglera vattenflödet till hyttan sedan 1600-talet. En kvarnbyggnad från 1800-talet berättar fortsatt tillsammans med dammens vattenspegel om denna långa kontinuitet av vattenkraft.

Koppling till Västra Å samhälle samt omgivande skogsmarker med torp och kolbottnar ger ett större djup till denna berättelse. Samband finns även till Åsbro några kilometer österut som blev det nya industrisamhället i området efter att järnvägen färdigställdes år 1873.

Den föreslagna järnvägen ligger öster om de större värdena i Karintorp samt väster om de stora värdena kring masugn- och hyttområdet i Å.

Bladsjön utgör ett eget landskapsrum. Dock finns visuella samband med Västra Å sett från sjöns vattenrum. Delområdets värden, främst genom betydelsen för sammanhanget Västra Ås bergsbruksmiljö, bedöms som höga.

45. Dammvall vid Västra Å, nr 104. Foto: Arkeologikonsult ©, Inga ändringar gjorda.
Licens: [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Värdebärande karaktärsdrag

- Bergshistoriska samband mellan skogslämningar och bergsmanshyttan Västra Å.
- Visuella samband mellan Bladsjön och hyttområdet.
- Hyttområde med dammar, vattenspegel och lämningar med tidsdjup tillbaka till 1600-talet. Fortsatt utnyttjande av vattenkraft på platsen genom kvarnverksamhet fram till 1900-talet.

Känslighet och risk för påverkan

- Tillkommande strukturer som påverkar den lantliga karaktären och därmed potentiellt upplevelsemässiga samband mellan hyttan och skogslämningarna.
- Hyttområdet vid Västra Å som är fornlämningsområde ligger utanför det arkeologiska utredningsområdet – eventuella arbetsvägar, förstärkningsåtgärder, genom området kan därmed skada centrala värden för fornlämningen.
- Brukningsvärdet hos odlingsmarker kan minska genom minskade samlade odlingsbara arealer, både under byggtiden och permanent, varefter en effekt kan bli igenläggning av brukandet och övergivna jordbruksbyggnader som påverkar kulturmiljövärdena.
- Fornlämningar som försvinner eller förlorar sina sammanhang i landskapet.
- Förlorade samband mellan äldre odlingslämningar och omgivande hävdad odlingslandskap.
- Försämrade samband och visuella kopplingar mellan Bladsjön och Västra Å.
- Byggvägar till och från Västra Å som kan introducera en ny skala i den småskaliga bergsbruksmiljön.

Anvisningar och tålighet

- Påverkansområden för buller och vibrationer behöver samrådas med antikvarisk expertis i kommande skede för att kunna ge relevanta förslag på åtgärder med hänsyn till bebyggelsens och landskapets kulturmiljövärden.

Fornlämningssmiljön

Vid Bladsjöns norra strand ligger två kolbottnar (objekt 108/Lerbäck 1170). Norrut vidtar både åker- och skogsmark på flacka sandmarker med enstaka uppstickande bergknallar. Förutsättningarna för boplatlämningar är svårbedömda, men två ytor har registrerats som möjliga boplatser (objekt 110 och 116).

Tre torp (objekt 109/Lerbäck 1080, 115 och 116) och en plats med två byggnader (objekt 116) redovisas på kartor från tidigt 1800-tal på platser som idag är uppodlade. Det har inte gått att klarlägga om objekt 116 var bostäder eller ekonomibyggnader.

På de skogbevuxna sandmarkerna är koncentrationen av kolbottnar hög, särskilt längs Tripphultsbäcken (objekt 144/Lerbäck 1221, 152/Lerbäck 1228 m.fl.). De flesta är lämningar efter resmilor, men tre kolbottnar efter liggmilor har påträffats (objekten 129/Lerbäck 1234, 137/Lerbäck 1229 och 157/Lerbäck 1218). En av kolbottnarna i objekt 111 tycks också ha ett källarliknande förvaringsutrymme, möjligen kopplat till torplämningen objekt 109/Lerbäck 1080. Objekt 124/Lerbäck 1169 är en liten miljö med en kolarkoja och tre kolbottnar.

I den kuperade terrängen mellan väg 50 och Bladsjön ligger talrika kolbottnar inklämda på lämpliga platser i sluttningarna och sprickdalar mellan bergshöjderna (objekt 72–73/Lerbäck 1140–Lerbäck 1148, 76–98/Lerbäck 1129–Lerbäck 1197, 100–103/Lerbäck 11195–Lerbäck 1184). En av kolbottnarna är efter en liggmila (objekt 82/Lerbäck 1201).

En oval jordvall (objekt 99/Lerbäck 1018) ligger på platsen för en backstuga på kartor från 1834 och 1864-67. I norr däms Bladsjön och Tibon upp av en dammvall (objekt 104/Lerbäck 1104) som reglerat vattentillförseln till Västra Å hytta som låg öster om utredningsområdet 1643–1847 (Björklund 2018).

I arkeologisk utredning etapp 1 har ett antal möjliga fornlämningar pekats ut. Vid arkeologisk utredning etapp 2 har det framkommit nyidentifierade fornlämningar inom objektet 115. Inom objekt 116, 110, 109 och 99 har inga fornlämningar påträffats. Om fornlämning inte kan undvikas behöver den förundersökas.

Det finns ett förslag för en arbetsväg genom den tidigare registrerade fornlämningen Lerbäck 123:1, ett hyttområde. Tidigt samråd med länsstyrelsen krävs om något ingrepp planeras i marken inom eller i nära anslutningen till fornlämningen.

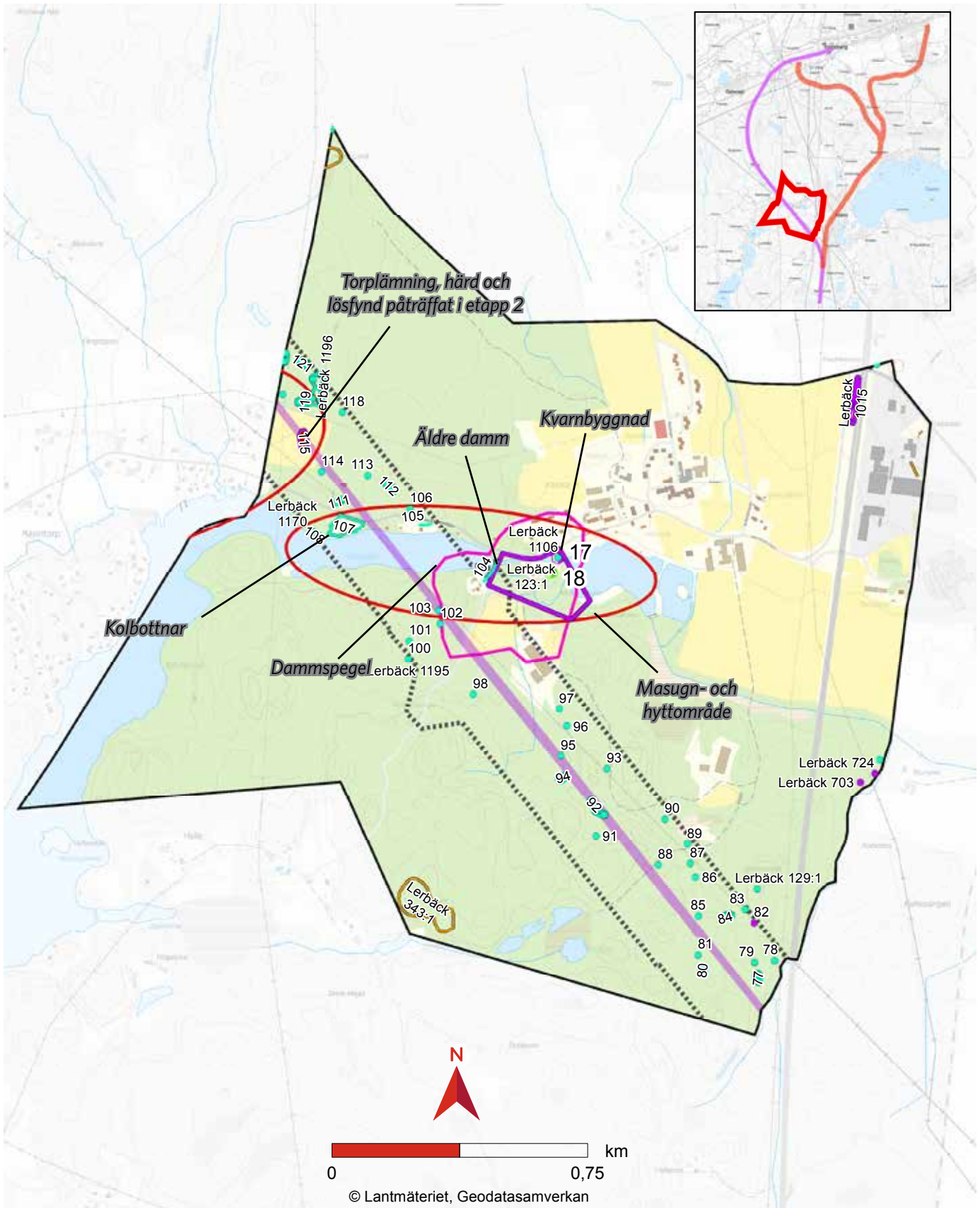
46. Utblick över Bladsjön. Ungefär i denna riktning är järnvägen planerad att gå på bro över sjön.

48. Den smala kanalen från den första, äldre dammen.

47. Kvarnbyggnaden vid Västra Å, med tillhörande damm.

○ Ej fornämning	● Bebyggelse värde A	▭ Karaktärsomraden
■ Fornämning	● Bebyggelse värde B	▭ Korridor arkeologi inkl byggvägar
● Möjlig fornämning	○ Värdefullt landskapsrum	▭ Projekterad spårmitt
■ Övrig kulturhistorisk lämning	▭ Värdefulla kulturmiljöer förstudie	▭ Befintligt spår som föreslås rivas

Kulturhistorisk värdering - värdefullt landskapsrum

Västra Å representerar en av traktens viktiga masugn- och hyttområden och vittnar om det omfattande bergsbruket i området, särskilt den expansiva perioden under 1600-talet. Genom äldre dammvall, dammspegel, kanal och kvarnbyggnad från 1800-talets slut kan den långa kontinuiteten av vattenkraft på platsen förstås. Samband är viktiga mot Bladsjöns dammspegel som däms av dammen.

Känslighet: Miljön är känslig för ingrepp som försämrar visuella samband mellan Bladsjön och Västra Å, vilka främst kan upplevas från vattenrummet. Miljöns tystnad är också en viktig del av upplevelsen och känsligheten för buller är därmed stor. Hela hyttområdet omfattas av lagskyddad fornlämning och känsligheten för ingrepp är därmed stor.

Toskekärr, Västra Estabo

Delområdet präglas av utbredda åkerytor i ett flackt landskapsparti omgivet av mer kuperade skogspartier. Markerna är sandiga småböljande isälvsavlagringar.

Gårdsbebyggelsen (id 19-24) i Klockarhytteområdet ligger vid den gamla landsvägen som enligt en karta från 1600-talet fortfarande har samma sträckning. Gårdarna har bakgrund som torp, troligtvis med koppling till bruksmiljön Klockarhyttan några hundra meter österut. I övrigt finns flera lämningar av torp från 1688 (46) och 1800-tal (44) och har därför pekats ut som potentiella fornlämningar. Den arkeologiska utredningen etapp 1 identifierade flera möjliga boplatslämningar (20, 21, 41 och 45) på bägge sidor av projekterad spår.

Ekonomibyggnader och mangårdsbyggnader tillhörande gårdarna har höga värden i egenskap av att vara relativt välbevarade och sammanhållna i karaktären.

Helhetsmiljön har måttliga värden genom sambandet mellan odlingslandskap och gårdsbebyggelse.

49. Gårdar med bakgrund som torp vid Toskekärr.

Fornlämningssmiljön

I området finns även skogsbrukslämningar. Söder om Stenkumla har flera kolbottnar påträffats, dock inga kolarkojor. En båtyxa har påträffats på Estabos ägor vilket visar på det förhistoriska tidsdjupet i området. (Björklund 2017)

I den sydligaste delen ligger en koncentration av kolbottnar (objekt 49-50/Lerbäck 1141-Lerbäck 1166, 52-59/Lerbäck 1161-Lerbäck 1150, 61-69/Lerbäck 1142-Lerbäck 1152) i en halvcirkel runt ett kärr, en av dem är en kvadratisk

Värdebärande karaktärsdrag

- Gårdsmiljöer med bakgrund som torp, med mangårdsbyggnader och ekonomibygnader i sammanhållen välbevarad karaktär från 1900-talets början präglad av rödmålade träbyggnader.
- Helhetsmiljö med gårdsmiljöernas koppling till odlingslandskapet.
- Skogsbrukslämningar i området i form av kolbottnar. Agrara lämningar i form av övergivna f.d. torp

Känslighet och risk för påverkan

- Förhistoriskt tidsdjup som innebär risk för att påverka hittills okända fornlämningar av högt värde.
- Tillkommande strukturer som påverkar den lantliga karaktären och därmed potentiellt upplevelsemässiga samband mellan gårdsmiljöer och odlingslandskap.
- Påverkan på kända fornlämningar i området, varav ett antal kolbottnar och agrara lämningar
- Brukningsvärdet hos odlingsmarker kan minska genom minskade samlade odlingsbara arealer, både under byggtiden och permanent, varefter en effekt kan bli igenläggning av brukandet och övergivna jordbruksbyggnader som påverkar kulturmiljövärdena.
- Ny skala som bryter sambanden mellan odlingslandskap och gårdsbebyggelse.
- Anslutningsvägar och upplag som skapar nya strukturer och riktningar i landskapet.

Anvisningar och tålighet

- Påverkansområden för buller och vibrationer behöver samrådas med antikvarisk expertis i kommande skede för att kunna ge relevanta förslag på åtgärder med hänsyn till bebyggelsens och landskapets kulturmiljövärden.
- Befintlig järnväg rivs vilket gör att en barriär försvinner i odlingslandskapet.

kolbotten efter en liggmila (objekt 54/Lerbäck 1158). Koncentrationen av kolbottnar fortsätter åt nordöst, utanför utredningskorridoren.

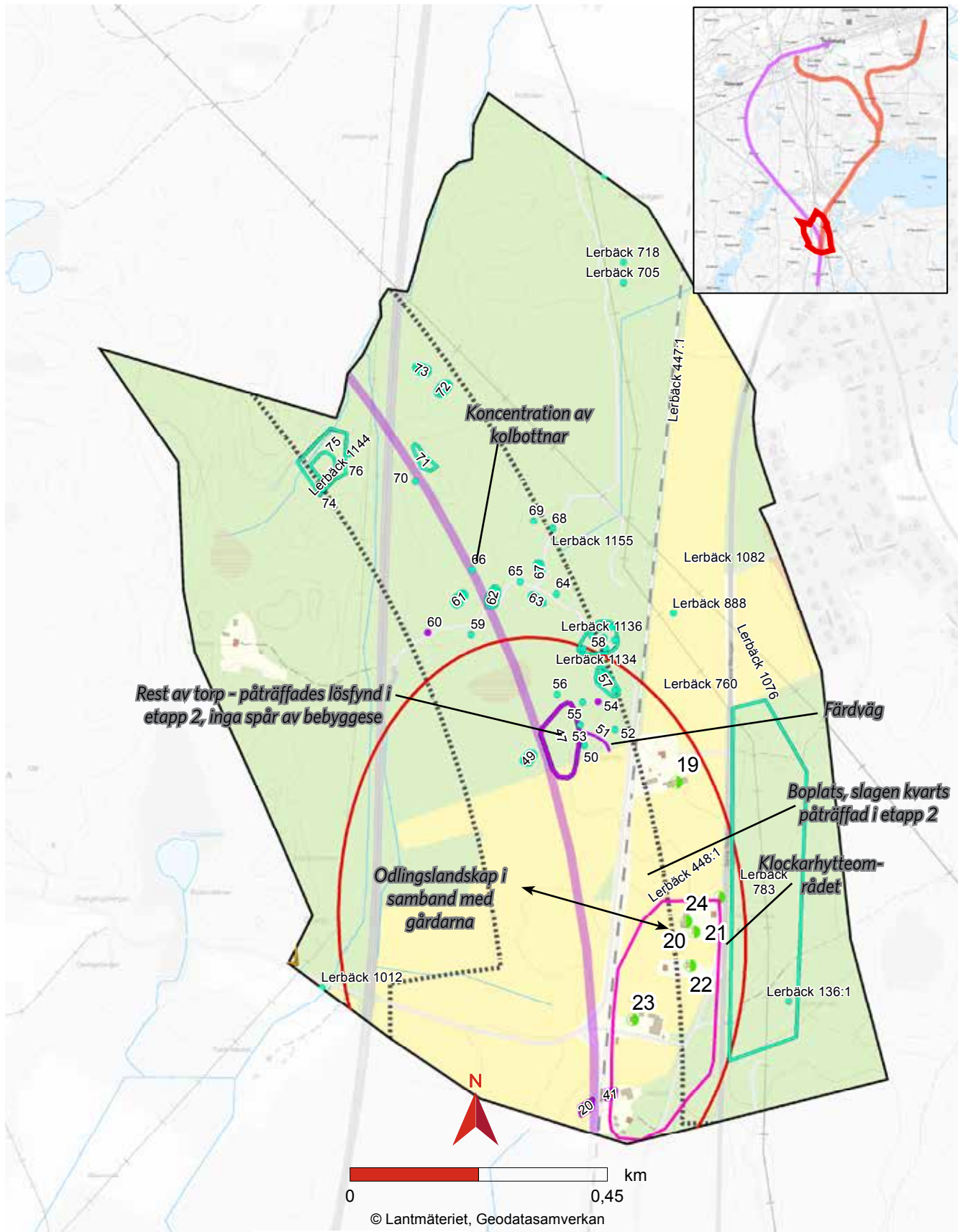
Objekt 60/Lerbäck 1147 är en kvadratisk stensättning med fyllning av sten vänd mot en dalgång längs väg 50 i väster. En sentida fossil åker (objekt 75/Lerbäck 1144) belägen i ett avlägset hörn av byn Hylles ägor övergavs under första halvan av 1900-talet. I den igenlagda åkermarken är en rektangulär grop grävd, sannolikt en förvaringsgrop (objekt 74/Lerbäck 1146) som är yngre än åkermarken.

Planerad järnväg inom delområde Toskekärr, Västra Estabo kommer i kontakt med en känd fornlämning (obj. 54), möjligen två (Lerbäck 1163). I arkeologisk utredning etapp 1 har ett antal möjliga fornlämningar pekats ut. Vid arkeologisk utredning etapp 2 har det framkommit nyidentifierade fornlämningar inom objekten 47, 41 och 20. Inom objekt 46, 45, 42, 40 och 21 har inga fornlämningar påträffats. Om fornlämning inte kan undvikas behöver den förundersökas.

Kulturhistorisk värdering - värdefullt landskapsrum

Toskekärr representerar en f.d. torpmiljö vid gammal landsväg, med trolig koppling till bruksmiljön Klockarhyttan. Torpställena har på typiskt vis expanderat till gårdar i slutet av 1800-talet vilket byggnadernas enhetliga ålder och uttryck avspeglar på ett tydligt sätt. För upplevelsen av den agrara miljön krävs bibehållna samband med det omgivande odlingslandskapet såväl öster som väster om befintlig järnväg. Miljön har höga värden.

Känslighet: Miljön är mycket känslig för planerad järnväg som skapar en påtaglig barriär i odlingslandskapet och avgränsar detta från gårdsmiljöerna. Anslutningsvägar riskerar även att skära av viktiga strukturella samband för miljön i form av den gamla landsvägssträckningen som löper öster om gårdsmiljöerna.

- Ej fornlämning
- Fornlämning
- Möjlig fornlämning
- Övrig kulturhistorisk lämning

- Bebyggelse värde A
- Bebyggelse värde B
- Värdefullt landskapsrum
- Värdefulla kulturmiljöer förstudie

- Karaktärsomraden
- Korridor arkeologi inkl byggvägar
- Projekterad spårmitt
- Befintligt spår som föreslås rivas

50. Delområde Toskekärr, Västra Estabo

51. Odlingslandskap vid Toskekärr och Västra Estabo. Landskapet har en viktig koppling till gårdsmiljöerna på andra sidan järnvägen.

52. Gårdsbebyggelse i Toskekärr, också kallat Klockarhytteområdet.

Stenkumla

Landskapet i delområdet är agrart präglat med betoning på större gårdar i form av Stenkumla (f.d. prästarrendatorgård, id 27-28) och f.d. Lerbäcks prästgård (id 29-31) belägna bredvid varandra. Järnvägen sätter också sin prägel genom en välbevarad banvaktstuga – ett vinkelbyggt mindre hus med förstukvist samt tillhörande uthus (id 32-33).

Namnet Stenkumla har ett efterled som antyder resta stenar eller möjligen rösen och stensättningar. Inga gravar är kända och dessa har förmodligen odlats bort. Kumla-namn betecknar gamla byar och gårdar inom områden med förhistorisk bebyggelse. Vid den arkeologiska utredningen längs järnvägen 1996 (Pettersson 1996) bedömdes två ytor som möjliga boplatsslägen (Stenkumla 1 och 4).

Gården blev tjänstebostad för kyrkoherdarna i Lerbäck, troligtvis i början av 1600-talet. Gårdstomten har legat på samma ställe sedan åtminstone 1764.

En husgrund har påträffats (Stenkumla 2) vars läge enligt den häradsekonomiska kartan är identiskt med ett skolhus som färdigställdes 1845 (Sahlström 1936:190).

I skogsmarken finns talrika kolbottnar efter resmilor. Lämningar har höga arkeologiska värden och berättar om traktens omfattande skogsbruk. Den arkeologiska utredningen etapp 1 identifierade flera möjliga boplatslämningar (7, 8, 9, 20 och 21) på bägge sidor av projekterad spår.

Helhetsmiljön har höga värden genom sambandet mellan gårdsbebyggelsen, odlingslandskapet och kyrkbyn Lerbäck.

53. Prästgården med den allékantade vägen som löper över järnvägen till gården Stenkumla.

Värdebärande karaktärsdrag

- Agrar helhetsmiljö präglad av sockenfunktioner med f.d. prästgård och prästarrendatorgård och omgivande odlingslandskap.
- Äldre vägstrukturer och alléer vid gårdarna som förstärker den ålderdomliga agrara prägeln.
- F.d. prästgården som genom sin utformning betonar kyrkans betydelse i samhället och genom sin placering sambanden österut till Lerbäcks kyrka.
- De storskaliga ekonomibygnaderna på prästarrendatorgården.

Känslighet och risk för påverkan

- Förhistoriskt tidsdjup som innebär risk för att påverka hittills okända fornlämningar av högt värde.
- Tillkommande strukturer, exempelvis nya skalor, som påverkar den lantliga karaktären och därmed potentiellt upplevelsemässiga samband mellan gårdsmiljöer och odlingslandskap.
- Påverkan på kända fornlämningar i området, varav ett antal kolbottnar och agrara lämningar
- Brukningsvärdet hos odlingsmarker kan minska genom minskade samlade odlingsbara arealer, både under byggtiden och permanent, varefter en effekt kan bli igenläggning av brukandet och övergivna jordbruksbyggnader som påverkar kulturmiljövärdena.
- Anslutningsvägar och upplag som skapar nya strukturer och riktningar i landskapet.

Anvisningar och tålighet

- Påverkansområden för buller och vibrationer behöver samrådats med antikvarisk expertis i kommande skede för att kunna ge relevanta förslag på åtgärder med hänsyn till bebyggelsens och landskapets kulturmiljövärden.
- Miljön är mer tålig mot norr, utanför prästgårdens direkta landskapsrum.

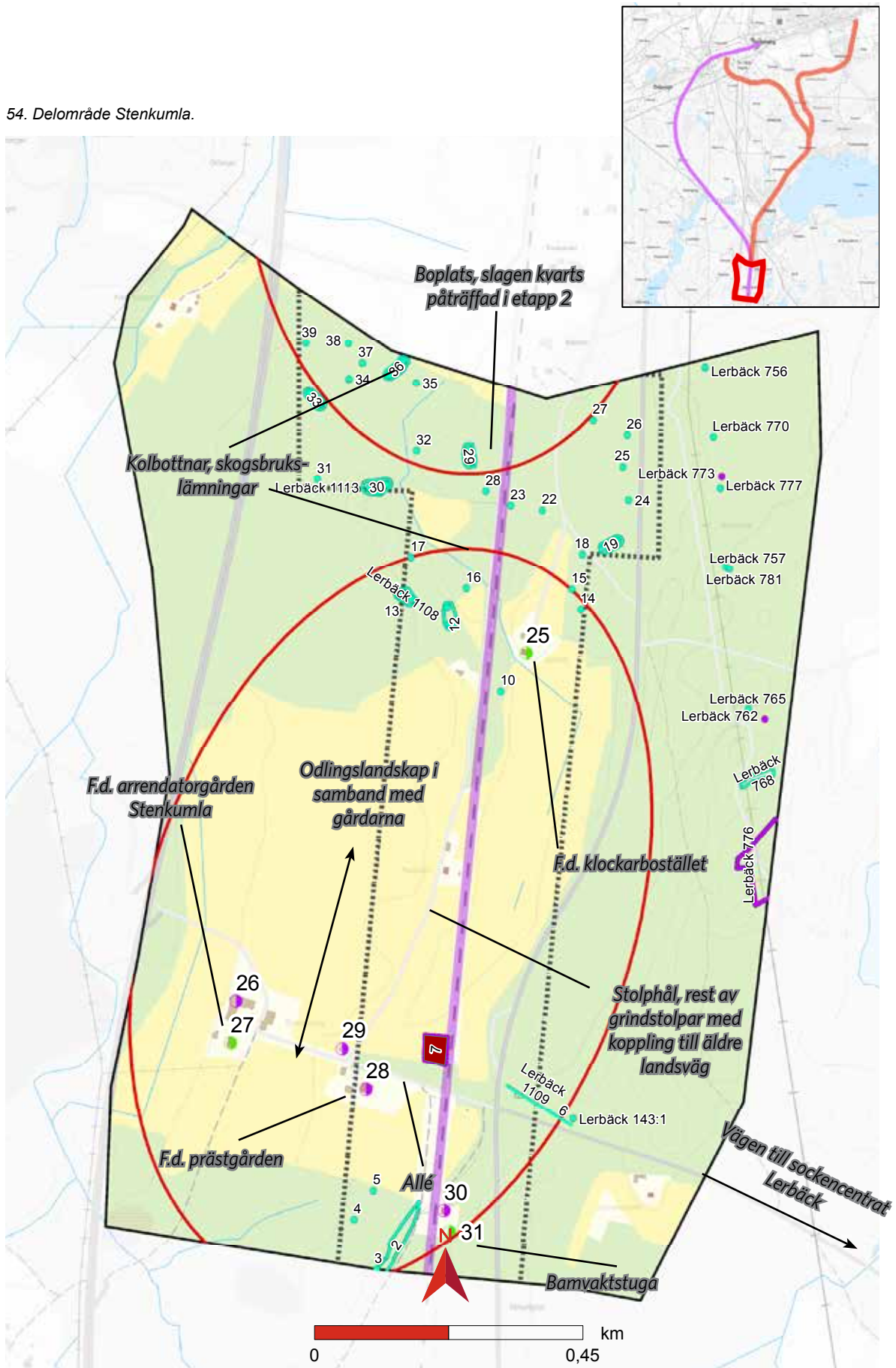
Fornlämningssmiljön

De mer höglänta ytorna längs höjdryggen (objekten 7–9, 20, 21, 41 och 45) har pekats ut i etapp 1 som möjliga boplatslägen under samtliga förhistoriska perioder. Vid etapp 2 har lösfynd av slagen kvarts påträffats inom objekt 20 och 41, övriga objekt har inte gett några fynd. Gården Stenkumlas namn tyder på att den anlagts intill förhistoriska gravar i form av resta stenar eller möjligen rösen och stensättningar (Björklund 2018). Inom objekt 7 framkom två stolphål, varav det ena innehöll fragment av en trästolpe, samt två kulturlager. Stolphålen har tolkats som att de tillhört grindstolpar från 1700-/1800-talet då landsvägen gick fram här.

I skogsmarken ligger talrika kolbottnar efter resmilor, dock har inga kolarkojor påträffats. Förhållandena på sandmarkerna är utmärkta för kolbottnar, och det är mycket möjligt att överodlade kolbottnar ligger i den nuvarande åkermarken. Ett sådant exempel är den sydligaste kolbotten (objekt 3/Lerbäck 1123) som till hälften är överodlad av en fossil åker (objekt 2/Lerbäck 1125) anlagd senast vid tiden för häradsekonomiska kartan 1864-67.

I söder ligger en sedan tidigare känd fångstgrop (objekt 1/Lerbäck 177:1), markerad med skylt av hembygdsföreningen, och en vägbank (objekt 6/Lerbäck 1109) (Björklund 2018).

I arkeologisk utredning etapp 1 har ett antal möjliga fornlämningar pekats ut. Vid arkeologisk utredning etapp 2 har det framkommit nyidentifierade fornlämningar inom objekten 7, 20 och 41. Inom objekten 21, 11, 10, 9 och 8 har inga fornlämningar påträffats. Om fornlämning inte kan undvikas behöver den förundersökas.

○ Ej fornlämning	● Bebyggelse värde A	▭ Karaktärsomraden
● Fornlämning	● Bebyggelse värde B	▭ Korridor arkeologi inkl byggvägar
● Möjlig fornlämning	○ Värdefullt landskapsrum	▭ Projekterad spårmitt
▭ Övrig kulturhistorisk lämning	▭ Värdefulla kulturmiljöer förstudie	▭ Befintligt spår som föreslås rivas

55. Befintlig järnväg i riktning norrut sett från f.d. prästgården.

56. Gården Stenkumla.

Kulturhistorisk värdering - värdefullt landskapsrum

Stenkumla representerar genom gårdsbebyggelsens funktioner socknens stora inflytande sedan 1700-talet. Prästgården och arrendatorgården står i viktigt samband med varandra genom en allékantad väg som löper vidare till Lerbäckskyrkomiljö. Viktiga samband för det kyrkliga temat finns även mot f.d. klockarbostället i norr som står i förbindelse genom en grusväg mot norr. På var sida om gårdsmiljöerna ligger ett odlingslandskap som är nödvändig för förståelsen av miljön.

Känslighet: Miljön är mycket känslig för tillkommande åtgärder som påverkar den agrart präglade miljön kring Prästgården. Känsligheten omfattar även påverkan på det visuella och funktionella sambandet som vägen österut till Lerbäck utgör.

Befintlig järnväg

Befintlig järnväg mellan Stenkumla och Hallsberg besitter höga värden. Den följer den ursprungliga sträckan från 1870-talet. Värdena består främst i järnvägens samband med bebyggelsen längs sträckan.

Åsbro och Tisarbaden

I Åsbro har järnvägs miljön höga värden där järnvägens samband med stationsanknutna byggnader i form av stationshus, bangård, affär och äldre villa-bebyggelse är viktigast. Som komplement till detta finns även sommarstugeområdet Tisarbaden vid sjön Tisaren som också har en tydlig koppling till järnvägen genom den hållplats på järnvägen som låg här. Sommarstugornas rekreation var därmed lättillgängliga för invånarna i Hallsberg och Åsbro.

Värdebärande karaktärsdrag

- Samband mellan järnvägsstråk och omgivande stationsanknutna bebyggelse i Åsbro och Tisarbaden.
- Element kopplat till järnvägsspåret som räls, kontaktledningsstolpar och stoppbockar.

Känslighet och risk för påverkan

- Förlorade samband mellan järnvägsstråk och omgivande bebyggelse. Försvunna element kopplat till järnvägsspåret som räls, kontaktledningsstolpar och stoppbockar.

Anvisningar och tålighet

- Bibehållande av järnvägens stråk genom anläggande av cykelstråk.

57. Stationshuset i Åsbro

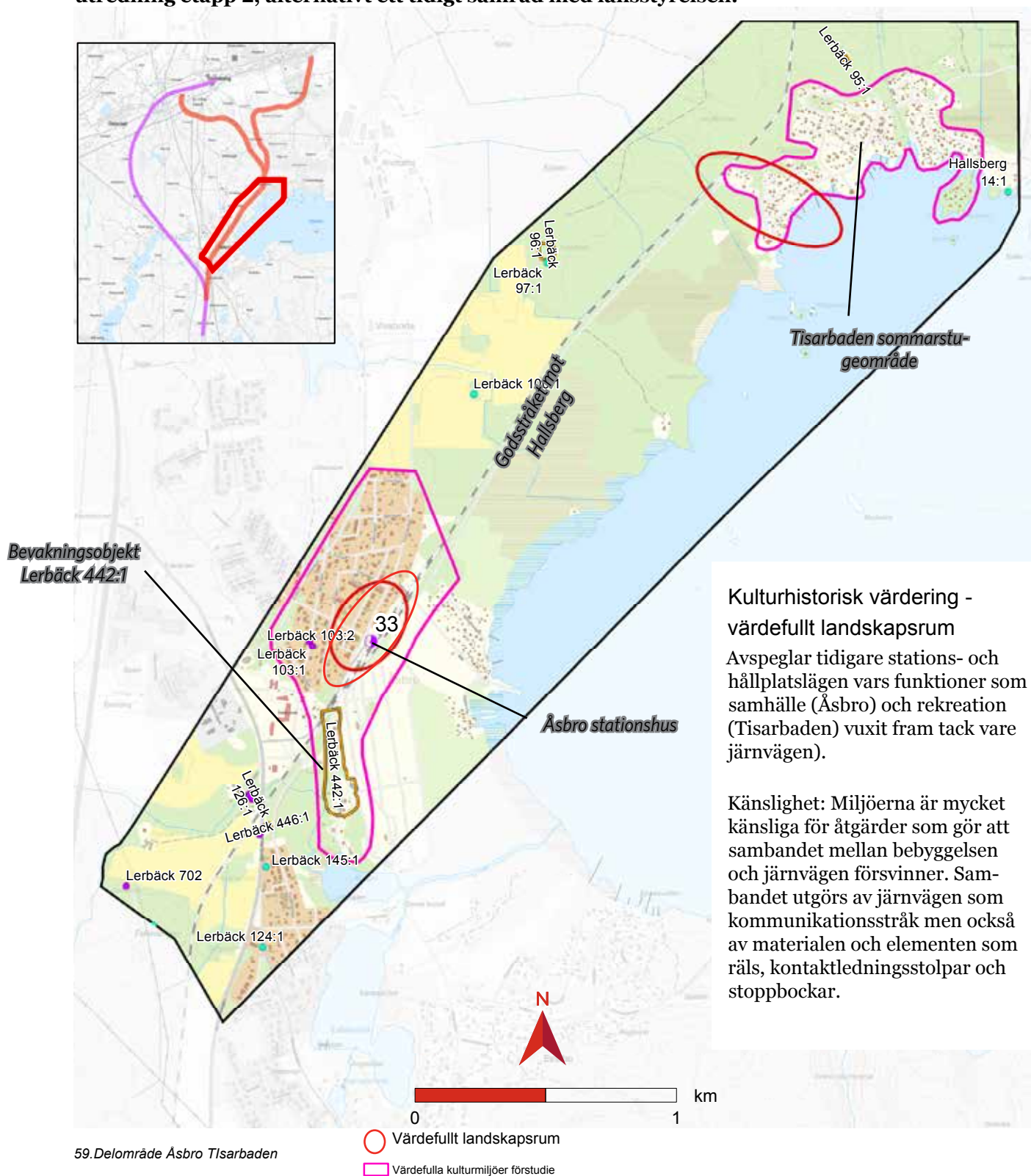

58. Sommarstugebebyggelse i Tisarbaden.

Fornlämningsmiljön

Det senaste arkeologiska inventeringen inom området utfördes 1980. Vi får ingen klar bild om fornlämningsmiljön utifrån dagens kunskapsläge.

Endast en liten del av området Åsbro och Tisarbaden har utretts för arkeologi. Befintliga spår kommer i kontakt med bevakningsobjektet Lerbäck 442:1. Om markningrepp planeras krävs en arkeologisk utredning etapp 2, alternativt ett tidigt samråd med länsstyrelsen.

59. Delområde Åsbro Tisarbaden

Römossen-Tången

I området Römossen-Tången är värdena kopplat till järnvägen låga. Värdena är kopplade till odlingslandskapet och torplandskapet i form av ett delvis uppodlat stråk där det finns flera äldre gårdar och torp av kulturhistoriskt värde. I övrigt är det kuperade landskapet skogspräglad. I området delar sig järnvägsspåren i två delar, vid den östra delen ligger en fornborg som har mycket höga arkeologiska och kulturhistoriska värden som behöver undvikas skadeinverkan vid rivning av järnvägen.

60. Järnvägen genom det skogsbetonade delområdet Römossen-Tången.

Värdebärande karaktärsdrag

- Järnvägens slingrande sträcka genom skogen och den varierade topografin.

Känslighet och risk för påverkan

- Förlorade samband mellan järnvägsstråk och omgivande bebyggelse. Försvunna element kopplat till järnvägsspåret som räls, kontaktledningsstolpar och stoppbockar.

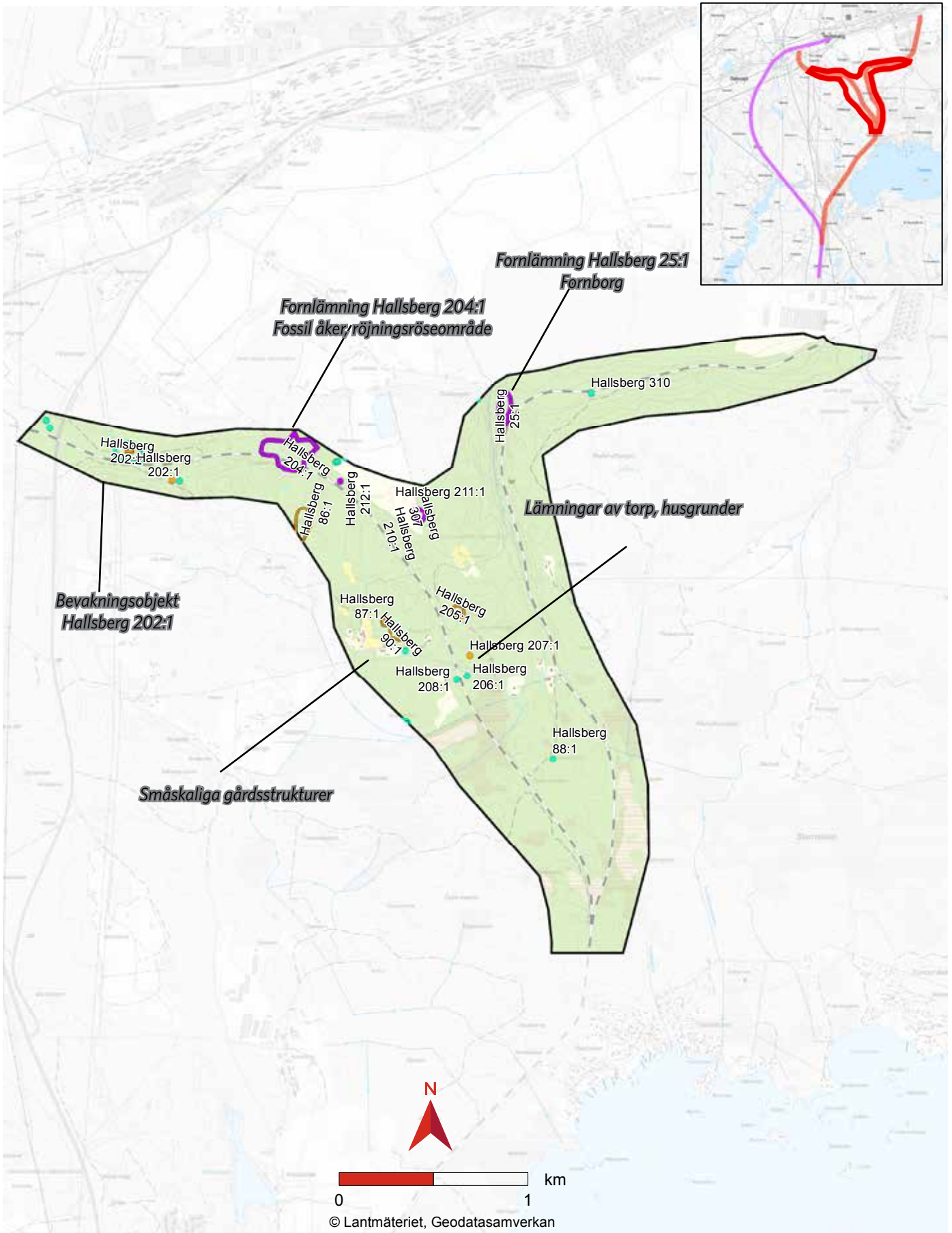
Anvisningar och tålighet

- Bibehållande av järnvägens stråk genom anläggande av cykelstråk.

Fornlämningsmiljön

Det senaste arkeologiska inventeringen inom området utfördes 1980. Vi får ingen klar bild om fornlämningsmiljön utifrån dagens kunskapsläge.

Området Römossen-Tången har inte utretts för arkeologi. Befintliga spår kommer i kontakt med fornlämningen Hallsberg 25:1 (fornborg) och fornlämningen Hallsberg 204:1 (fossil åker) samt ett bevakningsobjekt (Hallsberg 202:1). Om markingrepp planeras krävs en arkeologisk utredning etapp 2, alternativt ett tidigt samråd med länsstyrelsen.

61. Delområde Römossen-Tängen.

Hallsberg

I norr delar sig järnvägsspåret i två, en västlig som anlöper Hallsberg förbi Hult och en östlig som kommer in genom bostadsområdena Falla och Långängen. Järnvägsspår som försvinner kommer i viss mån försämra förutsättningarna att förstå bostadsområdenas historiska framväxt. Inne i Hallsberg kommer spåren framför byggnaden att vara kvar. Här finns också samhällets mest värdefulla byggnader, bland annat Bergööska huset och stationsområdet.

Påverkansområden för buller och vibrationer saknas i nuläget och behöver samrådats med antikvarisk expertis i kommande skede. Med tanke på krav på bullernivåer och byggnaders höga kulturhistoriska värden i Hallsberg bedöms känsligheten tills vidare som stor.

62. Hallsberg rangerbangård, sett i riktning mot väster.

Värdebärande karaktärsdrag

- Samband mellan järnvägsstråk och omgivande stationsanknuten bebyggelse.
- Element kopplat till järnvägsspåret som räls, kontaktledningsstolpar och stoppbockar.

Känslighet och risk för påverkan

- Förlorade samband mellan järnvägsstråk och omgivande stationsanknuten bebyggelse. Försvunna element kopplat till järnvägsspåret som räls, kontaktledningsstolpar och stoppbockar.

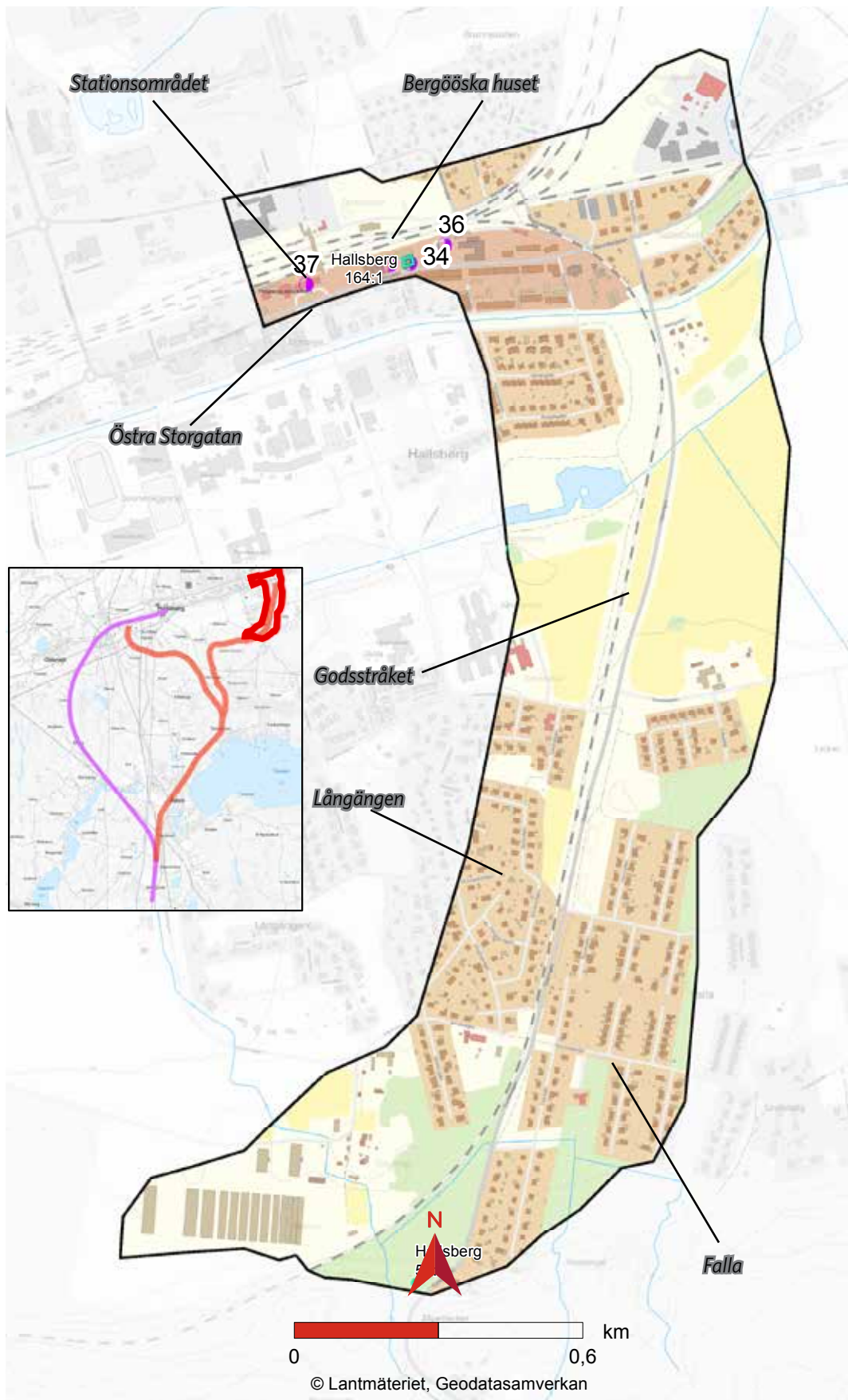
Anvisningar och tålighet

- Bibehållande av järnvägens stråk genom anläggande av cykelstråk.
- Påverkansområden för buller och vibrationer behöver samrådats med antikvarisk expertis i kommande skede för att kunna ge relevanta förslag på åtgärder med hänsyn till bebyggelsens och kulturlandskapets värden. När mer kunskap finns om påverkan av dessa faktorer kan det komma att behövas fördjupade riskbedömningar för kulturmiljövärden i tätorten.

Fornlämningsmiljön

Det senaste arkeologiska inventeringen inom området utfördes 1980. Vi får ingen klar bild om fornlämningsmiljön utifrån dagens kunskapsläge.

Området Hallsberg har inte utretts för arkeologi. Befintliga spår kommer inte i kontakt med några tidigare registrerade fornlämningar. Dock, om markgrepp planeras inom området, krävs ett tidigt samråd med länsstyrelsen för att veta om en arkeologisk utredning behövs.

63. Delområde Hallsberg

Kulturhistorisk värdering - Fornlämningar

Bedömning av arkeologiska insatser / Nästa steg

Risken att påträffa icke kända fornlämningar vid ett arbetsföretag bedöms som stor på vissa delar av utredningsområdet. Följande arkeologiska insatser kommer att behövas. Nästa steg i den arkeologiska processen består av en arkeologisk utredning etapp 2.

Inom den arkeologiska utredningen etapp 2 görs en utredningsgrävning där schakt tas upp i de lägen som pekats ut i utredningens första steg (etapp 1). Objekt som bedömts som osäkra fornlämningar undersöks närmare. Ibland kan provtagning för exempelvis datering eller fosfatkartering ingå i utredningen. Vid behov kan även ytterligare schaktning göras för att avgränsa fornlämningen.

Kulturmiljölagen säger att fornlämningar är skyddade, helst ska inget ingrepp göras. Om Trafikverket inte anser att det är möjligt att undvika fornlämningarna så kan länsstyrelsen besluta att en arkeologisk förundersökning ska genomföras för att utreda fornlämningarnas komplexitet och vetenskapliga värde samt för att avgränsa fornlämningarna. Förundersökningen är ett underlag inför länsstyrelsens slutliga prövning av ansökan om tillstånd för ingrepp i fornlämning. Observera att länsstyrelsen kan i slutändan besluta att inget ingrepp får göras i en fornlämning.

Förundersökningen syftar till att ge ett fördjupat beslutsunderlag inför en prövning om ingrepp i en fornlämning enligt 2 kap. 12 § KML och ett underlag för att kunna sätta upp krav för en arkeologisk undersökning i samband med borttagande av fornlämning.

En stor andel av de undersökningar som utförs är förundersökningar. Många av dessa leder inte till en arkeologisk undersökning, utan den arkeologiska insatsen avslutas med förundersökningen. Detta har flera orsaker, en är att förundersökning gjorts i avgränsande syfte för att arbetsföretaget ska kunna anpassas till fornlämningen. I andra fall har förundersökningen visat att fornlämningen är stor och kostsam att undersöka och företagaren därför valt att flytta arbetsföretaget. I andra fall visar förundersökningen att fornlämningen har en så låg potential att någon vidare undersökning inte kan motiveras. I enstaka fall har länsstyrelsen efter förundersökningen avslagit ansökan om ingrepp i en fornlämning.

Grov kostnadsuppskattning av arkeologiska insatser

Kostnaderna för att förundersöka eller ta bort olika typer av fornlämningar kan variera kraftigt. Ett stort järnåldersgravfält kan kosta många miljoner, ibland 10-tals miljoner att slutundersöka, medan en liten stenålderslokal kan vara mycket billigare.

Rent generellt ger fornlämningsbilden som framträder i FMIS en fingervisning om var fornlämningsfattiga respektive mer innehållsrika områden ligger. I aktuellt projekt råder det inga tvivel om att dessa känsliga områden för negativ påverkan, ligger på sträckans södra del. Fornlämningar som kan påverkas består till största delen av boplatser.

Priserna är baserade på olika utredningar som har utförts under 2017–2018 i Stockholms län. Det finns en risk att vid en arkeologisk utredning, etapp 2 kan hittills oupptäckta fornlämningar hittas inom de områdena som kommer att utredas.

Tabell. Arkeologiska och kulturhistoriska insatser med omfattning och uppskattade priser

Moment/åtgärder	Omfattning	Pris (grov uppskattning)
Arkeologisk utredning, etapp 2	Stor	450 000–900 000 kr
Arkeologisk förundersökning + slutundersökning	Stor	3 000 000–9 000 000 kr

*Notera att om kostnaden överstiger 20 basbelopp går den ut på anbud. Om kostnaden är mindre kan länsstyrelsen göra ett direktval och rekommendera vem är den bästa aktör som kan utföra arbetet.

Effekt- och konsekvensbedömning för känsliga landskapsrum

I vissa fall riskerar höga värden för kulturmiljön att påverkas negativt. Utifrån nuvarande kunskapsläge görs nedan en effekt- och konsekvensbedömning för projektets känsliga landskapsrum. För effekt- och konsekvensbedömningar för alla delområden hänvisas till miljökonsekvensbeskrivningen.

Lilla Älberg

Effekter: Ombyggnaden av infartsgruppen sker i befintliga spårdragningar denna sträcka och får inga negativa effekter på värdena.

Konsekvenser: Inga förändrade konsekvenser föreligger jämfört med nuläget.

Hult, Tälle, Handberga, Harkranketorp

Effekter: Bankens höga höjd innebär en påtaglig barriär i odlingslandskapet och massornas utbredning över Tälleslätten förändrar den agrara prägelmarkant. Det tillkommer påverkan på landskapsbild vid Handberga och Harkranketorp av nya kraftledning. Effekterna är stora och negativa genom att Tälleslätten som markör för slättlandskapet till stor del försvinner, samtidigt som det uppstår försvagade agrarhistoriska samband mellan Hult, Handberga och Harkranketorp och agrara lämningar rivs bort.

Konsekvenser: Måttliga värden och stora negativa effekter innebär stora negativa konsekvenser jämfört med nuläget.

Perstorps gårdsmiljö

Effekter: Gårdsmiljöns värden uttryckt i bebyggelse och allé försvinner och så även kopplingen till landsvägen. Negativa effekter blir stora genom att möjligheten att förstå gårdsmiljöns historiska uppkomst och utveckling försvinner.

Negativa konsekvenser: Negativa konsekvenser bedöms bli stora.

Vångerud och Lindhult

Effekter: Negativa effekter för planerad järnväg bedöms som små då järnvägen löper under mark denna sträcka och värdefulla agrara miljöer eller fornlämningsmiljöer bedöms inte beröras.

Konsekvenser: Negativa konsekvenser bedöms bli små.

Bållby

Effekter: Negativa effekter bedöms som små då skogsmarkerna inte har någon avgörande betydelse för bymiljöns värden. Detta är även förutsatt att planerade arbetsvägar kan undvika att skada miljön kring Kvickens håla.

Konsekvenser: Negativa konsekvenser bedöms som små till måttliga.

Karintorp

Effekter: Effekter som uppstår är att de agrara sambanden i miljön försämras något genom att den agrara miljön skärs av mot öster. En möjlig kumulativ effekt av igenlagd jordbruksmark är att brukningsvärdet minskar och att underhållet av gårdsbebyggelsen minskar. Effekterna bedöms som måttliga.

Konsekvenser: Järnvägsplanen bedöms innebära måttliga negativa konsekvenser för kulturmiljön.

Kassmyra

Effekter: Effekter som uppkommer är att kolbottnar och andra övriga kulturhistoriska lämningar kommer behöva tas bort. Negativa effekter bedöms som små utifrån ett kulturmiljöperspektiv då det är svårt att förstå och upptäcka lämningarna av kolbottnar som en del av gårdsmiljön. Eventuella skador som uppkommer i gårdsmiljöns södra del i skogsranden förutsätts kunna återställas efter byggskedet.

Konsekvenser: Negativa konsekvenser bedöms bli små.

Västra Å, hyttområdet

Effekter: Troliga effekter som uppkommer är att möjligheten att uppleva miljön försvagas något genom bullerpåverkan samt försämrade visuella samband mot Bladsjön. Dessa samband är dock utanför miljöns kärnområde. En annan möjlig effekt är att arbetsvägar under byggskedet kan innebära viss skada på fornlämningen. Effekterna av arbetsvägen går att specificera först i etapp 2 när grävning gett svar på om det finns något på platsen.

Konsekvenser: Negativa konsekvenser kan bedömas först när effekterna av arbetsvägen är klargjorda.

Toskekärr

Effekter: Effekter av järnvägsplanen är flera tillkommande fysiska barriärer som bryter viktiga agrarhistoriska och kommunikationshistoriska samband. Dels genom järnvägslinjen som placeras tätt inpå gårdsmiljöerna med brutna samband mellan gårdsbebyggelse och odlingslandskap som följd. Dels genom anslutningsväg mellan väg 50 och Gamla riksvägen som skapar en ny öst-västlig barriär i landskapet. Effekter bedöms bli stora.

Konsekvenser: Negativa konsekvenser bedöms bli stora.

Stenkumla

Effekter: Ny järnväg går i befintlig sträckning denna sträcka vilket gör att påverkan blir begränsad. Påverkan sker genom en tillkommande biltunnel från Stenkumla under järnvägen som ersätter dagens plankorsning. Negativa effekter bedöms bli små genom något försvagat samband mellan Stenkumla och vägen mot Lerbäck.

Konsekvenser: Negativa konsekvenser bedöms som små eller måttliga genom de små negativa effekter som uppkommer för de höga värdena.

Åsbro och Tisarbadet

Effekter: Riven järnväg innebär att en stor del av sambandet mellan bebyggelsen och järnvägen förloras, vilket är en stor negativ effekt då järnvägen varit grundläggande för Åsbro och Tisarbadets framväxt. De negativa effekterna mildras av att järnvägen bibehålls som stråk genom den planerade framtida gång- och cykelbanan.

Konsekvenser: De höga värdena och de stora negativa effekterna bedöms innebära stora negativa konsekvenser för kulturmiljön.

Åtgärder

I vissa fall riskerar höga värden för kulturmiljön att påverkas negativt. Nedan följer några åtgärder som har utförts eller planeras att utföras inom projektet. Åtgärderna syftar till att så långt möjligt undvika skada på kulturmiljövärden.

Möjligheterna att begränsa skada på kulturmiljön har lyfts med projekterande konsulter och projektledningen på Trafikverket. Detta har skett genom avstämningar och workshops under projektets gång samt genom detta PM. Detta arbete har även möjliggjort att åtgärderna kunnat inarbetas i miljökonsekvensbeskrivning och järnvägsplan.

Generella åtgärder för forn- och kulturlämningar

- Inför och under byggskedet undvika skada på forn- och kulturlämningar genom att markera lämningarna med skyddsområden. Arkeologisk utredning etapp 2 och eventuella arkeologiska förundersökningar gör att skyddsområdena kan avgränsas och skyddsområdena markeras.

Generella åtgärder för bebyggelse och landskap

- Ytor för tillfälliga markanspråk i värdefulla landskapsrum ska så långt möjligt återställas så att kulturmiljöns värden inte minskar. Planering av återställning sker i fortsatt samarbete med landskapskompetens så att det samordnas med gestaltning av ytor kring den framtida järnvägen.
- I värdefulla landskapsrum utformas järnvägen så att den medför ett så litet visuellt intrång som möjligt. Dels genom olika typer av släntmodellering med mjuka avrundningar, plåtåer och utdragna slänter.
- Modellerade ytor, samt även ytor som bara ska återställas, återplanteras med lokala avbaningsmassor vilket möjliggör återskapande av den ursprungliga florán. Se vidaer åtgärder i delområdena nedan.

Genomförda och planerade åtgärder för delområden och värdefulla landskapsrum

Odlingslandskap väster om Hallsberg

- Sedan det bestämts att järnvägen skulle gå på bank över Tälleslätten har projektets landskapskompetens tagit fram åtgärder för att mildra barriäreffekterna som uppkommer i det öppna odlingslandskapet. Som resultat kommer slänter att göras extra utdragna och modelleras så att den visuella upplevelsen av banken tonas ned.
- Genom en längre bro över väg 50 blir den mer genomsiktig och barriärefekten i landskapet något mindre påtaglig.

Perstorp och Östansjö

- Längs den nya dragningen av Hallsbergsvägen planteras träd som återspeglar den gamla landsvägen och dess lantliga karaktär. Träden skapar även ett grönt samband på båda sidor om det föreslagna triangelspåret vid Perstorp. Åtgärden utförs som kompensationsåtgärd för borttagna träd vid Perstorp.
- Vägmärket (objekt nr 262) vid den gamla landsvägen återplaceras på samma plats, alternativt så snarlik plats som möjligt, vid Hallsbergsvägen.
- Markvegetation kring avrättningsplatsen vid Sumpen, 254/Viby 130:1, återställs efter byggtiden.

Bållby och Karintorp

- Påverkan på markens vegetation vid Kvickens håla av byggväg återställs efter byggtiden.

Västra Å

- Bron över Bladsjön har fått ett lägre läge för att minska den visuella påverkan på vattenrummet vid Västra Å.
- Utförande av byggväg genom Västra Å sker med hänsyn till resultat av arkeologisk utredning av hyttområdet (Lerbäck 123:1).

Toskekärr och Västra Estabo

- Slänter modelleras så att barriären blir mindre påtaglig genom odlingslandskapet. Bankens höjd hålls ned till max 4 meter och kommer inte upplevas påtagligt högre än befintlig järnväg genom landskapsrummet.

Väg 50, Kassmyra, Kull

- Vägmärke Lerbäck 288:1 flyttas tillfälligt och flyttas tillbaka efter byggtiden.

Befintlig järnväg

- Skada på fornborgen (Hallsberg 25:1) undviks under urdrifttagande av järnväg.
- Cykelväg föreslås gå längs den gamla järnvägsvallen. Detta göra att järnvägen som historiskt stråk bibehålls. Skyltning med historiskt informationsmaterial föreslås på kulturhistoriskt signifikanta platser längs stråket. Landskapselement från järnvägen föreslås bevaras – exempelvis plankorsningen i Åsbro samt delar av räls. Kontaktledningsstolpar föreslås återanvändas som belysningsstolpar. Åtgärdsförslagen och utvecklingspotentialen för befintlig järnväg samlas i ett separat PM som tas fram under hösten 2019. I detta arbete samarbetar kulturmiljö-, naturmiljö-, friluftslivs- och landskapskompetens för att ta fram ett gemensamt åtgärdsförslag.

Kommande arbete inom planprocessen

Under våren och hösten 2019 genomförs arkeologisk utredning etapp 2 vilket innebär upptagande av sökschakt med grävmaskin på valda delar av det planerade exploateringsområdet. Utredningsrapporten ligger till grund för länsstyrelsens beslut om förundersökningsområden.

Rekommenderat fortsatt arbete

- Påverkansområden för vibrationer behöver samrådas med antikvarisk expertis i kommande skede för att kunna ge relevanta förslag på åtgärder med hänsyn till bebyggelsens och kulturlandskapets värden. När mer kunskap finns om påverkan kan det komma att behövas en fördjupad riskbedömning för kulturmiljövärden.
- Möjligheten att undvika påverkan på forn- och kulturlämningar studeras i den fortsatta projekteringen, exempelvis genom val av placering av arbetsvägar och upplag. Ytor för tillfälliga markanspråk ska så långt möjligt återställas så att kulturmiljöns värden inte minskar.
- Om det inte går att undvika fornlämningen genom att anpassa exploateringen ansöker exploitören om tillstånd att få ta bort fornlämningen. Länsstyrelsen beslutar då om tillstånd till borttagande med villkor om arkeologisk undersökning (utgrävning).
- Fortsatt samråd sker med länsstyrelsen om kommande arkeologisk process.
- I den fortsatta projekteringen ska så långt möjligt skada undvikas på värdefulla landskapsrum genom exempelvis val av placering av arbetsvägar och upplag.

Referenser

Litteratur

Helander, Annika och Pettersson, Olof (2006), *Godsstråket genom Bergslagen, Kulturmiljöanalys till miljökonsekvensbeskrivning för järnvägsutredning, sträckan Hallsberg-Degerön*, Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Bergslagen.

Björklund, Samuel (2016), *Dubbelspår Stenkumla-Hallsberg - Hallsberg, Hardemo, Lerbäck och Vibys socknar, Arkeologisk utredning, etapp 1, kart- och arkivstudie*. Rapport från Arkeologikonsult 2016:2950.

Björklund, Samuel (2018), *Dubbelspår Stenkumla-Hallsberg, Arkeologisk utredning etapp 1, Hallsberg, Hardemo, Lerbäck och Vibys socknar, Askersunds, Hallsbergs och Kumla kommuner*. Rapport från Arkeologikonsult 2018:3093.

Franzén (2016). *Inför planerad utvidgning av bergtäkt i Dalaberget. Arkeologisk förundersökning av förmodade röjningsrösen Hallsberg 303, 306 och 308 inom Tomta 1:3 och 1:6. Hallsbergs socken och kommun i Örebro län*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2016:42.

Länsstyrelsen (2002). *Örebro län, ett län med många landskap*. Program för kulturmiljövård del 2. Rapport 2002:22.

Digitala källor

FMIS, Digitala Fornminnesregistret. Riksantikvarieämbetet, Stockholm. Tillgänglig digitalt: <http://www.fmis.raa.se>.

Fornreg, Kulturmiljöregistret. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Lantmäteriets historiska kartarkiv. www.lantmateriet.se

SGU, Sveriges geologiska undersökning, kartgeneratorn, strandnivåer. http://apps.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html

Historiska kartor

Rikets allmänna karvetks arkiv

Häradsekonomiska karta, 1864-67, Tomta J112-64-15

Häradsekonomiska kartan 1864-67, Lerbäck J112-64-20

Ekonomiska kartan, 1955, Östansjö J133-9F9a57-2

Ekonomiska kartan, 1955, Karintorp J133-9F8a57-2

Ekonomiska kartan, Åsbro J133- 9F8b557

Ekonomiska kartan, 1955, Tomta J133-9F9b57

Generalstabskartan, 1888, Askersund J243-64-1

Lantmäteristyrelsens arkiv

Laga skifte, 1831, Hardemo socken Tälle nr 1 (Tälle)

Storskifte, 1764, Hardemo socken Åsen nr 1 (Åsen)

Storskifte, 1792, Hardemo socken Äpsätter nr 1 (Äpsätter)

Storskifte, 1821, Hardemo socken Handberga nr 1 (Handberga)

Storskifte, Lerbäcks socken Å nr 1, 1810
Laga skifte, Lerbäcks socken Å nr 1, 1834
Geografisk karta, Snavlunda Socken, 1688, Akt: S8:7

Lantmäterimyndighetens arkiv

Laga skifte, 18-LER-121 (Å), 1837
Delning, 1794, 18-VIB-66-1 (Vångerud)
Ägobyte, 1854, 18-VIB-184-1 (Vångerud)
Sammanlagning, 1929, 18-VIB-418-1 (Lindhult)
Delning, 1786, 18-VIB-70 (Pärstorp, Viby)
Karta, 1813, 18-VIB-102 (Sumpen)
Karta, 1825, 18-VIB-96 (Perstorp)
Storskifte, 1822, 18-HAR-51 (Hult)
Storskifte, 1770, 18-VIB-40 (Sollaretorp)
Laga skifte, 1851, 18-HAR-85-86 (Äspsätter)
Laga skifte, 1855, 18-HAR-88 (Hult)
Laga skifte, 1845, 18-HAR-79-80 (Stora Älberg)

Krigsarkivets kartarkiv

Karta öfver Lerbäcks socken, KrA 0400 Sverige, topografiska kartor,
0400:06B:014, 1819

BILAGOR

Bilaga 1: Forn- och kulturlämningar inom utredningsområdet för arkeologi etapp 1 och 2

Lämningar utanför utredningsområdet listas inte här. De finns dock markerade med RAÄ-nummer i kartorna för varje delområde i denna rapport. För mer info om dessa lämningar hänvisas till Fornsök. Lämningar inom utredningsområdet är etiketterade i kartorna med objektnummer då nya forn- och kulturlämningar från den arkeologiska utredningen ännu inte har något RAÄ-nummer. Gulmarkerade rader är lämningar som i nuläget ser ut att beröras av järnvägsprojektet, fler kan dock komma att beröras.

Objektnr	RAÄ-nr	Lämningsnr	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning
1	Lerbäck 1177:1	L1981:4313	Fångstgrop	Fornlämning
2	Lerbäck 1125	L1979:2980	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
3	Lerbäck 1123	L1979:2978	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
4	Lerbäck 1121	L1979:2966	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
5	Lerbäck 1119	L1979:2964	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
6	Lerbäck 1109	L1979:2898	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning
7			Stolphål, påträffade i etapp 2, rest av grindstolpar på gamla landsvägen	Fornlämning
10		L2018:874	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
12	Lerbäck 1111	L1979:2900	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
13	Lerbäck 1108	L1979:2896	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
14	Lerbäck 1128	L1979:2992	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
15	Lerbäck 1127	L1979:2982	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
16	Lerbäck 1126	L1979:2981	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
17	Lerbäck 1124	L1979:2979	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
18	Lerbäck 1122	L1979:2967	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
19	Lerbäck 1114	L1979:2944	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
20			Boplats. Slagen kvarts påträffat i etapp 2.	Fornlämning
22	Lerbäck 1074	L1979:1512	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
23	Lerbäck 1115	L1979:2946	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
24	Lerbäck 1116	L1979:2947	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
25	Lerbäck 1117	L1979:2948	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
26	Lerbäck 1120	L1979:2965	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
27	Lerbäck 1118	L1979:2963	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
28	Lerbäck 1110	L1979:2899	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
29	Lerbäck 1112	L1979:2923	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
30	Lerbäck 1113	L1979:2925	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
31	Lerbäck 1133	L1979:3006	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
32	Lerbäck 1137	L1979:2698	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
33	Lerbäck 1139	L1979:2700	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
34	Lerbäck 1153	L1979:2785	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
35	Lerbäck 1151	L1979:2761	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
36	Lerbäck 1135	L1979:2687	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
37	Lerbäck 1138	L1979:2699	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
38	Lerbäck 1149	L1979:2759	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
39	Lerbäck 1145	L1979:2738	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
41			Boplats. Slagen kvarts påträffat i etapp 2.	Fornlämning

Objektnr	RAÄ-nr	Lämningsnr	Lämningsstyp	Antikvarisk bedömning
47	Lerbäck 1078	L1979:1229	Lägenhetsbebyggelse. Påträffades lösfynd i etapp 2, inga spår av bebyggelse	Ingen antikvarisk bedömning i Fornsök (bedöms som fornlämning i utredning etapp 2)
48			Fossil åker	Ej fornlämning
49	Lerbäck 1141	L1979:2718	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
50	Lerbäck 1166	L1979:2866	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
51	Lerbäck 1163	L1979:2843	Färdväg	Fornlämning
52	Lerbäck 1161	L1979:2841	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
53	Lerbäck 1159	L1979:2811	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
54	Lerbäck 1158	L1979:2810	Kolningsanläggning	Fornlämning
55	Lerbäck 1156	L1979:2788	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
56	Lerbäck 1154	L1979:2786	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
57	Lerbäck 1134	L1979:3007	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
58	Lerbäck 1136	L1979:2689	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
59	Lerbäck 1150	L1979:2760	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
60	Lerbäck 1147	L1979:2740	Stensättning	Fornlämning
61	Lerbäck 1142	L1979:2720	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
62	Lerbäck 1131	L1979:3003	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
63	Lerbäck 1167	L1979:2867	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
64	Lerbäck 1165	L1979:2845	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
65	Lerbäck 1162	L1979:2842	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
66	Lerbäck 1160	L1979:2812	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
67	Lerbäck 1157	L1979:2808	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
68	Lerbäck 1155	L1979:2787	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
69	Lerbäck 1152	L1979:2784	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
70	Lerbäck 1132	L1979:3005	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
71			Övrig	Övrig kulturhistorisk lämning
72	Lerbäck 1140	L1979:2702	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
73	Lerbäck 1148	L1979:2757	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
74	Lerbäck 1146	L1979:2739	Förvaringsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
75	Lerbäck 1144	L1979:2737	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
76	Lerbäck 1129	L1979:2993	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
77	Lerbäck 1130	L1979:2994	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
78	Lerbäck 1168	L1979:2869	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
79	Lerbäck 1164	L1979:2844	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
80	Lerbäck 1178	L1979:2724	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
81	Lerbäck 1180	L1979:2741	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
82	Lerbäck 1201	L1979:2870	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning i Fornsök (bedöms som fornlämning i utredning etapp 2)
83	Lerbäck 1198	L1979:2847	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
84	Lerbäck 1175	L1979:2706	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
85	Lerbäck 1177	L1979:2723	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
86	Lerbäck 1179	L1979:2726	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
87	Lerbäck 1194	L1979:2815	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
88	Lerbäck 1192	L1979:2813	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
89	Lerbäck 1188	L1979:2766	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
90	Lerbäck 1186	L1979:2764	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
91	Lerbäck 1185	L1979:2763	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
92	Lerbäck 1172	L1979:2694	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning

Objektnr	RAÄ-nr	Lämningsnr	Lämningsstyp	Antikvarisk bedömning
93	Lerbäck 1209	L1979:2927	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
94	Lerbäck 1206	L1979:2902	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
95	Lerbäck 1205	L1979:2874	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
96	Lerbäck 1202	L1979:2871	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
97	Lerbäck 1199	L1979:2848	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
98	Lerbäck 1197	L1979:2846	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
100	Lerbäck 1195	L1979:2816	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
101	Lerbäck 1176	L1979:2722	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
102	Lerbäck 1182	L1979:2744	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
103	Lerbäck 1184	L1979:2762	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
104	Lerbäck 1104	L1979:2078	Dammvall	Övrig kulturhistorisk lämning
105	Lerbäck 1193	L1979:2814	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning
106	Lerbäck 1189	L1979:2789	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
107	Lerbäck 1187	L1979:2765	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
108	Lerbäck 1170	L1979:2691	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
111	Lerbäck 1210	L1979:2928	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
112	Lerbäck 1207	L1979:2904	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
113	Lerbäck 1204	L1979:2873	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
114	Lerbäck 1203	L1979:2872	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
115	Lerbäck 1079	L1979:1230	Lägenhetsbebyggelse. Härd samt fragment av rödgods, porslin och glasskärva påträffat vid etapp 2	Ingen antikvarisk bedömning i Forssök (bedöms som fornlämning i utredning etapp 2)
118	Lerbäck 1200	L1979:2849	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
119	Lerbäck 1196	L1979:2817	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
120	Lerbäck 1174	L1979:2705	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
121	Lerbäck 1181	L1979:2742	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
122	Lerbäck 1183	L1979:2745	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
123	Lerbäck 1191	L1979:2792	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
124	Lerbäck 1169	L1979:3009	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
125	Lerbäck 1171	L1979:2693	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
126	Lerbäck 1173	L1979:2704	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
127	Lerbäck 1208	L1979:2906	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
128	Lerbäck 1190	L1979:2790	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
129	Lerbäck 1234	L1979:2876	Kolningsanläggning	Fornlämning
130	Lerbäck 1223	L1979:2771	Område med fossil åkermark	Fornlämning
131	Lerbäck 1239	L1979:2910	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
132	Lerbäck 1236	L1979:2878	Område med fossil åkermark	Fornlämning
133	Lerbäck 1232	L1979:2853	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
134	Lerbäck 1231	L1979:2852	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
135	Lerbäck 1225	L1979:2795	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
136	Lerbäck 1227	L1979:2819	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
137	Lerbäck 1229	L1979:2823	Kolningsanläggning	Fornlämning
138	Lerbäck 1230	L1979:2850	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
139	Lerbäck 1213	L1979:2728	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
140	Lerbäck 1215	L1979:2746	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
141	Lerbäck 1216	L1979:2747	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
142	Lerbäck 1217	L1979:2748	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
143	Lerbäck 1219	L1979:2750	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning

64. Figur som visar lämningar i utredningsområdet arkeologi. Gulmarkerade rader är lämningar som utifrån nuläget berörs eller kan beröras av järnvägsprojektet. Fler lämningar kan beröras beroende på bland annat spårens markanspråk, avslutande arbetsvägar och massupplag.

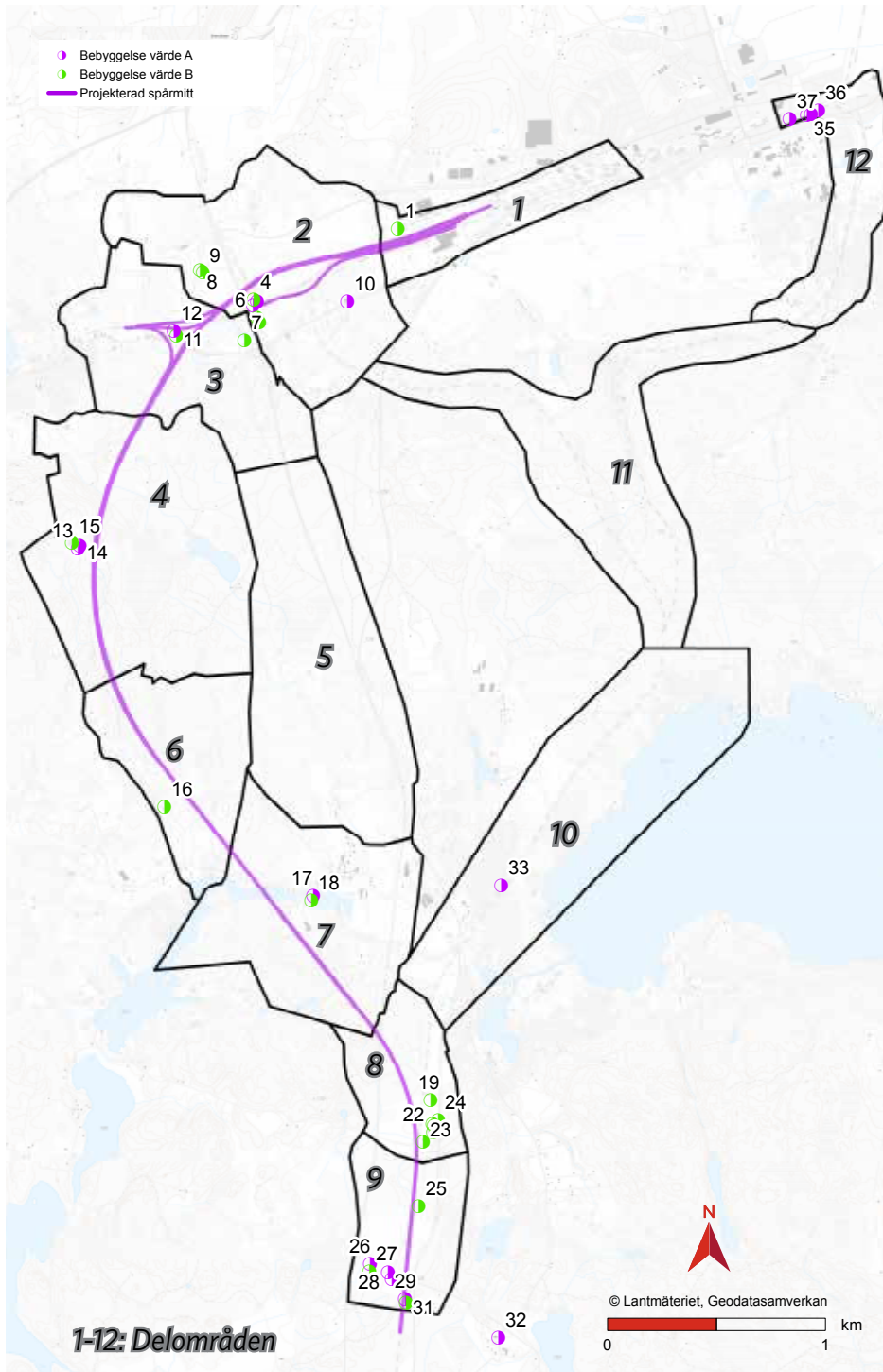
Objektnr	RAÅ-nr	Lämningsnr	Lämningsstyp	Antikvarisk bedömning
144	Lerbäck 1221	L1979:2768	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
145	Lerbäck 1238	L1979:2909	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning i Fornsök (bedöms som fornlämning i utredning etapp 2)
146	Lerbäck 1238	L1979:2909	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning i Fornsök (bedöms som fornlämning i utredning etapp 2)
147	Lerbäck 1237	L1979:2908	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
148	Lerbäck 1235	L1979:2877	Stensättning(?)	Övrig kulturhistorisk lämning
149	Lerbäck 1233	L1979:2875	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
150	Lerbäck 1224	L1979:2794	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
151	Lerbäck 1226	L1979:2796	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
152	Lerbäck 1228	L1979:2821	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
153	Lerbäck 1211	L1979:2708	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
154	Lerbäck 1212	L1979:2727	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
155			Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
156	Lerbäck 1214	L1979:2729	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
157	Lerbäck 1218	L1979:2749	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
158	Lerbäck 1220	L1979:2770	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
159	Lerbäck 1222	L1979:2767	Lägenhetsbebyggelse(?)	Fornlämning
160	Lerbäck 1251	L1979:2935	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
161	Lerbäck 1241	L1979:2828	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
162	Lerbäck 1242	L1979:2855	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
163	Lerbäck 105:1	L1981:4080	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
164	Lerbäck 1244	L1979:2857	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
165	Lerbäck 1245	L1979:2880	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
166	Lerbäck 1240	L1979:2824	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
167	Lerbäck 1255	L1979:2956	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
168	Lerbäck 1254	L1979:2954	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
169	Lerbäck 1253	L1979:2938	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
170	Lerbäck 1252	L1979:2936	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
171	Lerbäck 1246	L1979:2882	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
172	Lerbäck 1247	L1979:2883	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
173	Lerbäck 1248	L1979:2913	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
174	Lerbäck 1249	L1979:2914	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
175	Viby 467	L1979:2916	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
176	Lerbäck 1250	L1979:2917	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
177	Lerbäck 1243	L1979:2856	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
178	Viby 465	L1979:2858	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
179	Viby 466	L1979:2881	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
180	Viby 464	L1979:2826	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
181	Viby 468	L1979:2955	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
182	Viby 484	L1979:2886	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
183	Viby 483	L1979:2885	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
184	Viby 482	L1979:2884	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
185	Viby 480	L1979:2860	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
186	Viby 481	L1979:2861	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
187	Viby 469	L1979:2778	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
188	Viby 471	L1979:2780	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
189	Viby 472	L1979:2781	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
190	Viby 476	L1979:2831	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning

Objektnr	RAÄ-nr	Lämningsnr	Lämningsstyp	Antikvarisk bedömning
191	Viby 477	L1979:2832	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
192	Viby 478	L1979:2833	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning
193	Viby 190:1	L1980:4858	Bytomt/gårdstomt	Fornlämning
194	Viby 487	L1979:2919	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
196	Viby 485	L1979:2888	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
197	Viby 479	L1979:2834	Område med fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning
198	Viby 189:1	L1980:4857	Lägenhetsbebyggelse	Fornlämning
199	Viby 470	L1979:2779	Lägenhetsbebyggelse	Övrig kulturhistorisk lämning
200	Viby 470	L1979:2779	Smideslämning	Övrig kulturhistorisk lämning
201	Viby 474	L1979:2805	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
202	Viby 475	L1979:2830	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
203	Viby 473	L1979:2802	Område med fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning
204	Viby 486	L1979:2918	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
205	Viby 177:1	L1980:5103	Lägenhetsbebyggelse	Fornlämning
206	Viby 177:1	L1980:5103	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning
207	Viby 426	L1979:2949	Område med fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning
211	Viby 437	L1979:2990	Område med fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning
212			Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
213	Viby 421	L1979:2930	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning
215	Viby 423	L1979:2932	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
217			Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
218	Viby 446	L1979:3014	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning
219	Viby 429	L1979:2970	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
220	Viby 431	L1979:2972	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning
222	Viby 433	L1979:2974	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
223	Viby 435	L1979:2988	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning
224	Viby 444	L1979:3012	Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
225	Viby 419	L1979:2911	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
226	Viby 420	L1979:2912	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
227	Viby 422	L1979:2931	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
228	Viby 424	L1979:2933	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning
229		L2018:917	Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
230	Viby 264	L1980:9184	Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
231	Viby 448	L1979:3016	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
232	Viby 270	L1980:9015	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
233	Viby 283	L1980:9666	Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
234	Viby 428	L1979:2953	Fossil åker	Fornlämning
235	Viby 430	L1979:2971	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
236	Viby 432	L1979:2973	Gränsmärke(?)	Övrig kulturhistorisk lämning
237	Viby 261	L1980:9097	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
238	Viby 434	L1979:2987	Fossil åker	Fornlämning
239	Viby 436	L1979:2989	Fossil åker	Fornlämning
240	Viby 445	L1979:3013	Fossil åker	Fornlämning
241	Viby 442	L1979:2999	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
242	Viby 440	L1979:2997	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
243	Viby 440	L1979:2997	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
244	Viby 447	L1979:3015	Fossil åker	Fornlämning
245	Viby 443	L1979:3000	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
246	Viby 443	L1979:3000	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
247	Viby 443	L1979:3000	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
249	Viby 441	L1979:2998	Kolningsanläggning	Fornlämning
250	Viby 439	L1979:2996	Kolningsanläggning	Fornlämning
251	Viby 246:1	L1980:5769	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning i Fornsök (bedöms som fornlämning i utredning etapp 2)
252	Viby 438	L1979:2991	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
253	Viby 427	L1979:2952	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
254	Viby 130:1	L1980:4635	Avrättningsplats	Övrig kulturhistorisk lämning
255	Viby 453	L1979:2751	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning

Objektnr	RAÄ-nr	Lämningsnr	Lämningsstyp	Antikvarisk bedömning
256	Viby 463	L1979:2801	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
257	Viby 463	L1979:2801	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
262	Viby 104:1	L1980:3832	Vägmärke	Fornlämning
263	Viby 488	L1979:2957	Lägenhetsbebyggelse	Övrig kulturhistorisk lämning
266		L2018:925	Bytomt/gårdstomt. Fyra stenkonstruktioner påträffades i etapp 2, samt ett stolphål och glas, porslin, järnbeslag m.m.	Möjlig fornlämning
267	Viby 340	L1979:1233	Lägenhetsbebyggelse	Ej fornlämning
268	Viby 102:1	L1980:5681	Fornlämningsliknande lämning	Ej fornlämning
269	Viby 459	L1979:2775	Förvaringsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
270	Viby 459	L1979:2775	Förvaringsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
271	Viby 338	L1979:1529	Lägenhetsbebyggelse	Övrig kulturhistorisk lämning
272	Viby 449	L1979:2710	Område med fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning
273	Viby 450	L1979:2733	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
274	Viby 451	L1979:2734	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
275	Viby 451	L1979:2734	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
276	Viby 452	L1979:2735	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
277	Viby 454	L1979:2752	Fossil åker	Fornlämning
278	Viby 458	L1979:2773	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
279	Viby 458	L1979:2773	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
280	Viby 458	L1979:2773	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
283	Viby 390	L1979:2021	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
285	Viby 455	L1979:2753	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
287	Hardemo 228	L1979:2800	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
290	Hardemo 230	L1979:2939	Förvaringsanläggning(?)	Övrig kulturhistorisk lämning
291	Hardemo 229	L1979:2937	Stensättning	Fornlämning
296	Viby 461	L1979:2798	Bro	Övrig kulturhistorisk lämning
297	Hardemo 227	L1979:2776	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning
298	Hardemo 177	L1979:1264	Lägenhetsbebyggelse	Ej fornlämning
299			Blästbrukslämning. Påträffades blästerugn och cirka 25 gropar med sot och slagg vid etapp 2	Fornlämning
300	Hardemo 232	L1979:2976	Blästbrukslämning	Fornlämning
301	Hardemo 168	L1979:1131	Blästbrukslämning	Fornlämning
304			Fornlämningsliknande lämning	Ej fornlämning
306			Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning
307	Hardemo 174	L1979:1484	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
308	Hardemo 225	L1979:2732	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning
309	Hardemo 85:2	L1981:4617	Bytomt/gårdstomt	Fornlämning
310	Hardemo 231	L1979:2975	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
311			Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
317		L2018:926	Kolningsanläggning	Fornlämning
318		L2018:927	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
322		L2018:928	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
323		L2018:929	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
324		L2018:931	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
325		L2018:932	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
326		L2018:933	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
327		L2018:934	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
328		L2018:935	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
331		L2018:936	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
332		L2018:938	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
333		L2018:940	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
334	Lerbäck 729	L1980:9186	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
335		L2018:941	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
336		L2018:942	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning

Objektnr	RAÄ-nr	Lämningsnr	Lämningsstyp	Antikvarisk bedömning
338		L2018:943	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
339		L2018:944	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
340		L2018:945	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
341		L2018:946	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
342		L2018:947	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
343		L2018:948	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
344		L2018:949	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
345		L2018:950	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
346		L2018:951	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
347		L2018:952	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
348		L2018:953	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
349			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
350		L1981:4548	Hyttområde	Fornlämning
351			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
352			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
353			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
354			Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning
355			Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
356			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
357			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
358			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
359			Gränsmärke	Utgår. I aktiv gräns.
360		L1979:1532	Lägenhetsbebyggelse	Fornlämning
361			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
362			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
363			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
365			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
366			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
367			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
368			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
369			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
370			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
371			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
372			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
373			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
374			Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
375			Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning

Bilaga 2: Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse längs planerad och befintlig järnväg

Id	Beskrivning
1	B Magasinsbyggnad
2	A Tälle äldre villa
3	A Tälle enkelstuga
4	B Tälle ladugård
5	B Broliden villa 1
6	B Broliden villa 2
7	B Ladugård Sumpen
8	B Handberga flygelbyggnad
9	B Handberga huvudbyggnad
10	A Hults kapell
11	B Ladugård Perstorp
12	A Huvudbyggnad Perstorp
13	A Ekonomibygnad Lindhult
14	A Mangårdsbyggnad Lindhult
15	B Ladugård Lindhult
16	B Bäckatorp, torp
17	A Kvarn Västra Å
18	B Bostadshus Västra Å
19	B Ladugård Hemgården
20	B Ladugård Västra Estabo
21	B Bod Västra Estabo
22	B Ekonomibygnad Västra Estabo
23	B Mangårdsbyggnad Toskekärr
24	B Bod Västra Estabo
25	B F.d. Klockarbostället Lugnet
26	A Ladugård Stenkumla
27	B Arrendatorboställe Stenkumla
28	A Prästgården
29	A Uthus Prästgården
30	A Banvaktstuga station
31	B Banvaktstuga ekonomibygnad
32	A Lerbäcks kyrkomiljö
33	A Åsbro stationshus
34	A Bergööska huset
35	A Vita huset
36	A Magasinsbyggnad
37	A Hallsbergs stationsområde

65. Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Id	Beskrivning
1	<p>B Magasinsbyggnad</p> <p>Företeelse: Byggnad troligen kopplad till järnvägens elförsörjning. Funktionell utformning i sparsmakad nationalromantisk stil berättar om denna användning. Användningen för elförsörjning vittnar intilliggande ställverk om, samt vetskapen om den karaktäristiska omformarstationen uppförd 1907 som låg här förr (revs 2009). Magasinsbyggnaden är uppförd vid samma tid.</p> <p>Värde: Lokalt värde genom bevarad karaktär och läge. Lägre värde genom byggnadens till viss del förlorade samband (riven bebyggelse samt brutna samband med järnvägen)</p> <p>Värdebärande karaktärsdrag: Nationalromantisk stil med mörkbetsad locklistpanel, mångspröjsade små fönster. Läget vid järnvägen och ställverket som berättar om användningen för elförsörjningen.</p>
2	<p>A Tälle äldre villa, huvudbyggnad på gård</p> <p>Företeelse: Hållplatsbebyggelse vid järnvägen. Ståtlig villa med omgivande trädgård, annonserar sig mot järnvägen, uppförd vid hållplatsläget Tälle på Västra stambanan.</p> <p>Värde: Regionalt värde genom den välbevarade karaktären och läget med närheten till spåren. Berättar om Västra stambanans påverkan på bebyggelsestrukturen, där huvudbyggnaderna på gårdarna ersattes av mer stadsmässiga villor.</p> <p>Värdebärande karaktärsdrag: Villa i 20-talsklassicism med regelbunden planform och betonat mittparti skapat av en markant gavel och pelarburen balkong med smidesräcke. Taket är brutet med valmad spets. Kompletterande hörntorn med karnisformad kupol ger en ore-gelbundenhet. Omgivande fruktträd i trädgården, omslutande häckar. Del av gårdsmiljö med äldre enkelstuga och ladugård.</p>
3	<p>A Tälle enkelstuga</p> <p>Företeelse: Äldre stuga vid landsvägen mellan Askersund och Hardemo, troligtvis 1800-talets första hälft.</p> <p>Värde: Regionalt värde genom sin ålder avspeglad i enkelstugeplanen och den timrade konstruktionen. Taktegel, skorsten och fönster har reparerats under troligtvis 1900-talets första hälft vilket ger ett något lägre värde.</p> <p>Värdebärande karaktärsdrag: Enkelstugeplan, timrad konstruktion med rödmålade stockar. Äldre dörrblad. Sammanhanget med ladugården och huudbyggnaden.</p>
4	<p>B Tälle ladugård</p> <p>Företeelse: Äldre ladugård vid landsvägen mellan Askersund och Hardemo, kring sekelskiftet 1900.</p> <p>Värde: Lokalt värde genom sin ålder avspeglad i brädfodringen, samt funktionerna avspeglad i planformen med långsträckt fähusdel och påkopplad loge.</p> <p>Värdebärande karaktärsdrag: Rödfärgad, brädfodrad ladugård med fähusdel och loge, funktioner som avspeglas i byggnadens form. Läget vid landsvägen. Inramande funktion för resterande byggnader på gården.</p>
5	<p>B Broliden villa 1</p> <p>Företeelse: Hållplatsbebyggelse vid Tälle, grupp av villor från 1900-talet.</p> <p>Värde: Lokalt värde genom den bevarade ursprungliga karaktären avseende material och uttryck. Tidstypisk villa från sent 40- eller tidigt 50-tal.</p> <p>Värdebärande karaktärsdrag: Sandstensfärgad putsfasad ovanpå en grå betongsockel, enkelt sadeltak med murad skorsten av brunt tegel. Karaktäristiskt entréparti; smäcker trappa med stålräcken med dekorativa ringar mellan räckena upp till originaldörren med matchande tegelstensomfattning krönt av ett tunt skärmtak. Utåtgående tvåluftsfönster, vitmålade, kombinerat med smalare enlufts-fönster kring entrén.</p>
6	<p>B Broliden villa 2</p> <p>Företeelse: Hållplatsbebyggelse vid Tälle, grupp av villor från 1900-talet.</p> <p>Värde: Lokalt värde genom den bevarade ursprungliga karaktären avseende material och uttryck. Villa från 1920/1930-talet. Något förvanskad genom utbytta fönster till en annan typ.</p> <p>Värdebärande karaktärsdrag: Tidstypisk egnahemsvilla från 1920/30-talet med kvardröjande klassiska drag i form av brutet tak och farstukvist. Rödmålade med kvita knutar som blickar tillbaka på allmogestugan.</p>
7	<p>B Ladugård Sumpen</p> <p>Företeelse: Äldre ladugård vid landsvägen Hallsbergsvägen, kring sekelskiftet 1900, möjligen äldre.</p> <p>Värde: Lokalt värde genom sin ålder avspeglad i brädfodringen, samt funktionerna avspeglad i planformen med fähusdel och foderförvaring i delen utan fönster.</p> <p>Värdebärande karaktärsdrag: Rödfärgad, brädfodrad ladugård med fähusdel och loge, funktioner som avspeglas i byggnadens form. Läget vid landsvägen. Inramande funktion för resterande byggnader på gården.</p>
8-9	<p>B Handberga flygelbyggnad och huvudbyggnad</p> <p>Företeelse: Flygelbyggnad och huvudbyggnad från 1800-talets andra hälft. Del av en storgård som skapades kring 1800-talets mitt (då en liten klungby med två gårdar slogs samman).</p> <p>Värde: Större gård typisk för tiden kring 1800-talets mitt då de samlade byarna ersattes av större gårdar. Möjliggjort av skiftena kunde effektivare jordbruksmetoder genomdrivas på Handberga (tidigare Hinderstorp). Gården fick ståtliga huvudbyggnader och flygelbyggnader samt stora ekonomibyggnader. Gården hade flera anställda inom jordbruket kring början av 1900-talet.</p>
10	<p>B Ladugård Perstorp</p> <p>Företeelse: Ladugård från 1800-talets andra hälft. Utkantsläge vid landsvägen till byn Östansjö. Vid vägen anlades torpbebyggelse på 1500- och 1600-talen, varav gården Perstorp var ett.</p> <p>Värde: Välbevarad gårdsmiljö med bostadshus, ekonomibyggnad och uppfartsväg med dubbelallé. Ekonomibyggnaden är genom sin brädfodrade, långsträckta och låga form typisk för 1800-talets andra hälft. Få samband med omgivande odlingslandskap medför ett lägre värde.</p> <p>Värdebärande karaktärsdrag: Brädfodrad långsträckt byggnad med låg skala. Rödfärgad.</p>
11	<p>A Hults kapell</p> <p>Företeelse: Kapell uppfört 1935</p> <p>Värde: Regionalt värde genom läget vid Hallsbergsvägen i skogsbygd (långt avstånd till andra kyrkor) och den till naturen anpassade nationalromantiska stilen.</p> <p>Värdebärande karaktärsdrag: Enkel rektangulär planform med sadeltak. Detaljer som mörkbetsad panel, gröna snickerier och lägre entréparti är typiska karaktärsdrag för stilen.</p> <p>Lagskydd: Kyrkligt kulturminne (KML, 4 kap.)</p>

12	A	Huvudbyggnad Perstorp Företeelse: Vinkelbyggd enkelstuga från 1800-talet. Utkantsläge vid landsvägen till byn Östansjö. Vid vägen anlades torpbebyggelse på 1500- och 1600-talen, varav gården Perstorp var ett. Värde: Välbevarad gårdsmiljö med bostadshus, ekonomibyggnad och uppfartsväg med dubbelallé. Bland annat bostadshusets smala bredd berättar på ett tydligt sätt om en timrad vinkelbyggd enkelstuga från 1800-talet som gör värdet stort. Värdebärande karaktärsdrag: Bostadshus, timrat, den smala bredden som berättar om stockarnas längd. Rödfärgat. Placeringen i änden av dubbelallén.
13	A	Ekonomibyggnad Lindhult Företeelse: Gårdsbyggnader bestående av en timrad mangårdsbyggnad och tillhörande ekonomibyggnad, båda uppskattningsvis från 1800-talets första hälft. Värde: Stort värde, regionalt, genom den äldre bevarade karaktären - båda timrade och brädfodrade - och det omgivande odlingslandskapet med värdefulla f.d. slåttermarker och betesmarker. Värdebärande karaktärsdrag: Äldre gårdsmotiv med två välbevarade byggnader, timrade, rödfärgade, kompletterar de intilliggande modernare ekonomibyggnaderna. Sambandet med omgivningen genom alléer och betesmarker.
14	A	Äldre mangårdsbyggnad Lindhult Företeelse: Mangårdsbyggnad från 1800-talet Värde: Regionalt värde genom att vara de äldsta byggnaderna på gården, småskaliga timmerkonstruktioner. Även genom att vara välbevarade till karaktären. Kan också tydligt ses i sitt agrara sammanhang genom de öppna betade omgivningarna. Värdebärande karaktärsdrag: Äldre gårdsmotiv med två välbevarade byggnader, timrade, rödfärgade, kompletterar de intilliggande modernare ekonomibyggnaderna. Samband med omgivningen genom alléer och betesmarker.
15	B	Ladugård Lindhult Företeelse: Ladugård 1900-talets början Värde: Lokalt värde genom att visa på gårdens utveckling/industrialisering från slutet av 1800-talet med ökande antal kreatur och därmed behov av mer foderförvaring och stallytor. Något lägre värde genom delvis ombyggd karaktär. Värdebärande karaktärsdrag: Placeringen vänd mot de öppna jordbruksmarkerna. Karaktären av industrialiserat jordbruk med storskalig djurhållning - den stora stalden i botten och det branta taket som gett plats åt höskullen.
16	B	Bäckatorp, skomakarverkstad Företeelse: F.d. skomakarverkstad vid vägen mellan Bållby och Karintorp Värde: Måttligt värde genom sin speciella användning och typiska läge vid byvägen. Något lägre värde genom vissa ombyggnader. Värdebärande karaktärsdrag: Småskaligheten, placeringen vid vägen. Karaktären med den enkla enkelstugeplanen med smal bredd - dörr på ena sidan och fönstret på den andra.
17	A	Kvarn Västra Å Företeelse: Kvarnbyggnad från slutet av 1800-talet som skapar kontinuitet i användningen av vattenkraften i hyttområdet. Värde: Stort värde genom att skapa kontinuitet av vattenkraft på platsen. Tydlig industriell karaktär/brukskaraktär Värdebärande karaktärsdrag: Industriell karaktär med naturstenssockel och cementväggar, krönt av ett panelklätt gavelröste. Placeringen vid dammen med dammluckorna och vattenspeglarna som är ytterligare värdefulla för karaktären.
18	B	Bostadshus Västra Å Företeelse: Bostadshus från cirka 1920-talet vid Västra Å. Värde: Lokalt värde genom att vara det enda kvarvarande bostadshuset i området där bergsmansbyn låg fram till 1800-talets slut. Delvis bevarad ursprunglig karaktär men också tillbyggt vilket gjort att värdet sjunkit något. Värdebärande karaktärsdrag: Placeringen vid vattendraget genom Västra Å, den rödfärgade panelen med tidstypiska tvåluftsfönstren med tredelad spröjs.
19	B	Ladugård Hemgården Företeelse: Ladugård från 1900-talets första decennier. Värde: Lokalt värde genom den tidstypiska kombinationen av material som avspeglar olika funktioner: cement (stalden) och brädfodring (förmodlingen loge, spannmålsförvaring m.m. samt ovanvarande höskulle). Värdebärande karaktärsdrag: Tidstypisk blandning av cement och träpanel samt det höga taket för höskullen. De rödmålade fasaderna och de olidfärgade snickerierna (svarta).
20	B	Ladugård Västra Estabo Företeelse: Ladugård från 1900-talets första decennier. Värde: Lokalt värde genom den tidstypiska kombinationen av material som avspeglar olika funktioner: cement (stalden) och brädfodring (förmodlingen loge, spannmålsförvaring m.m. samt ovanvarande höskulle). Värdebärande karaktärsdrag: Tidstypisk blandning av cement och träpanel samt det höga taket för att ge plats åt höskullen. De rödmålade fasaderna och de olidfärgade snickerierna (svarta).
21	B	Bod 1 Västra Estabo Företeelse: Bod från 1800-talet för förvaring av spannmål och andra livsmedel. Värde: Tydlig funktion avspeglad i byggnadens utseende. Troligtvis sekundär tillkomna fönster som gör att värdet sjunker något. Värdebärande karaktärsdrag: Typisk bod med dörr på kortsidan och två våningar på insidan, rödfärgad panel.
22	B	Ekonomibyggnad Västra Estabo Företeelse: Tvådelad byggnad från 1900-talets början med en högdal med förvaringsbod och en lägre del, oklar användning. Värde: Lokalt värde genom en välbevarad agrar karaktär och tydliga funktioner som avspeglas i uttrycket. Värdebärande karaktärsdrag: Del i cement, vitputsad, och ovan i resvirke med små vitmålade ventilationsluckor för att kunna vädra det som förvaras. Lägre del som med sina flera portar kan ha använts som redskapsbod eller liknande.
23	B	Mangårdsbyggnad Toskekärr Företeelse: Mangårdsbyggnad, kring år 1900 Värde: Lokalt värde genom sambandet med ekonomibyggnaderna som skapar en agrar helhetsmiljö. Den äldsta och mest välbevarade mangårdsbyggnaden i Toskekärr. Värdebärande karaktärsdrag: Korsplan med centralt placerad skorsten och betonat mittparti i form av en frontespis och en farstukvist mot vägen.

24	B	Bod 2 Västra Estabo Företeelse: Bod från 1800-talet för förvaring av spannmål och andra livsmedel. Värde: Tydlig funktion avspeglad i byggnadens utseende. Värdebärande karaktärsdrag: Typisk bod med dörr på kortsidan och två våningar på insidan, rödfärgad panel.
25	B	F.d. Klockarbostället Lugnet Företeelse: F.d. klockarboställe. Värde: Lokalt värde genom kopplingen till socknen Lerbäck, viktigt samband med den närliggande prästgården. Värdebärande karaktärsdrag: Placeringen vänd mot de öppna jordbruksmarkerna. Karaktären av industrialiserat jordbruk med sexdelad plan och krönande frontespis. Enklare utförande jämför med den vitmålade prästgården med röd locklistpanel.
26	A	Ladugård arrendatorgården Stenkumla Företeelse: Hög ladugård från sekelskiftet 1900. Värde: Regionalt värde genom kopplingen till prästgården och betydelsen för den agrara prägel i landskapsrummet. Värdebärande karaktärsdrag: Placeringen vänd mot de öppna jordbruksmarkerna. Karaktären av industrialiserat jordbruk med storskalig djurhållning - den stora stalldelen i botten och det branta taket som gett plats åt höskullen.
27	B	Arrendatorbostaden Stenkumla Företeelse: Bostad för arrendatorn till prästgårdens jordbruk. Värde: Värdefullt genom sitt samband med prästgården, väsentligt för att förstå prästgårdens jordbruk som arrendatorn bedrev på de omgivande markerna. Vissa ombyggnationer, bland annat tillbyggnad mot ena gaveln, utbytta förrar, eventuellt även fönster, medför lägre värde (lokalt). Värdebärande karaktärsdrag: Typisk herrgårdsliknande byggnad med sexdelad plan och krönande frontespis. Enklare utförande med röd locklistpanel jämfört med den vitmålade prästgården.
28	A	Prästgården Företeelse: Prästgård för Lerbäcks församling. Tjänstebostad för kyrkoherdarna i Lerbäck sedan 1600-talet. Gårdstomten har legat på samma ställe sedan åtminstone 1764. Byggnaden uppförd under 1880-talet. Värde: Högt värde genom kopplingen till socknen Lerbäck och välbevarad gårdsmiljön i form av husets uttryck och dubbelallén som ger gården en dominans i landskapet. Värdebärande karaktärsdrag: Klassicistisk fasad, vitputsad med gröna fönstersnickerier, med upphöjt mittparti (frontespis), grönskande trädgård och inramande dubbelallé kring vägen fram till gården.
29	A	Uthus Prästgården Företeelse: Bibygnad, osäker användning, möjligen avträdesbyggnad eller förrådsbyggnad Värde: Regionalt värde genom att vara en del i prästgårdens gårdsmiljö med trädgård. Värdebärande karaktärsdrag: Bibygnad på gårdsplanen, i vinkel mot huvudbyggnaden, äldre karaktär.
30	A	Banvaktstuga Företeelse: Banvaktstuga, bostad som berättar om banvaktens arbete att bevaka sin järnvägssträcka och leda underhållet av sträckan. Värde: Regionalt värde genom välbevarad banvaktstuga samt tillhörande uthus. Värdebärande karaktärsdrag: Vinkelbyggt, rödfärgat mindre hus med förstukvist. Läget vid järnvägen.
31	B	Tillhörande uthus till banvaktstuga Värde: Tillhörande uthus till banvaktstugan Värdebärande karaktärsdrag: Rödfärgat tillhörande uthus. Läget vid järnvägen.
32	A	Lerbäcks kyrkomiljö Företeelse: Kyrka uppförd 1783-86 efter att de gamla brunnet ned. Nyklassicistisk stil. Kyrkan omges av välbevarat sockencentra med tiondebod, sockenstuga och gästgivaregård. Värde: Miljön kring kyrkan med byggnader som bårhus, tiondebod och kommunalhus bildar ett av länets bästa exempel på ett samlat sockenadministrativt centrum Värdebärande karaktärsdrag: Kyrkans vita putsade väggar, spåntak och klockformade tornhuv med tornfönster är tidstypiskt från kyrkans uppförande. Lagskydd: Riksintresse för kulturmiljövården (MB 3 kap. 6 §), Kyrkligt kulturminne (KML, 4 kap.)
33	A	Åsbro stationshus Företeelse: Stationshus uppfört i samband med järnvägens invigning 1873. Värde: Regionalt värde genom sin ålder och tillsammans med Hallsbergs station det enda kvarvarande stationshuset längs sträckan. Viss ombyggnad har skett men övergripande uttrycket välbevarat. Värdebärande karaktärsdrag: Enklare stationshus med odekorerad frilagd tegelmur och sadeltak. Fönsteröppningar med tryckta valv visar konstruktionen. Placeringen vid järnvägen.
34	A	Bergööska huset (Bergööområdet) Företeelse: Kombinerat affärs- och bostadshus i stationssamhället, uppfört 1887-1889 av köpmannen Adolf Bergöö, arkitekt Ferdinand Bobergs första projekt. Målningar interiört av Carl Larsson. Värde: Nationellt värde genom den ovanliga tillkomsthistorien med Bobergs första verk och Carl Larssons inblandning. Värdebärande karaktärsdrag (exteriört): Fornnordisk stil med en tung bottenvåning i tegel och en timrad bostadsvåning ovanpå, slutligen krönt av ett skiffertak. Lagskydd: Byggnadsminne (KML, 3 kap.)
35	A	Vita huset (Bergööområdet) Företeelse: Det första huset uppfört av Adolf Bergöö, år 1864. Värde: Nationellt värde. Adolf Bergöö var en av de första som startade upp en verksamhet i det lilla samhället Hallsberg, som bildades i samband med att västra stambanan drogs förbi år 1862. Detta var den första byggnaden, och symboliserar därigenom samhällets framväxande handelsverksamhet med kontor och bostadshus som uppfördes i Hallsberg denna tid. Något förvanskat genom bland annat eternitfasad, men fortfarande högt värde genom sammanhanget på Bergööområdet. Värdebärande karaktärsdrag: Hus i två våningar med tilltagen bjälklagshöjd samt en vindsvåning med fönster på gavlarna och låga fönster under takfötterna. De höga fönstren har försetts med tvåluftsfönster utan spröjsar med något undantag och är vitmålade. Lagskydd: Byggnadsminne (KML, 3 kap.)

36 A **Magasinsbyggnad**

Företeelse: Magasinsbyggnad, timrat, en byggnadstyp som förr var vanlig i stationssamhället.

Värde: Nationellt värde. En idag ovanlig byggnadstyp som därför har ett mycket högt värde. Skapar även ett historiskt samtida sammanhang med Bergööområdet.

Värdebärande karaktärsdrag: Den timrade konstruktionen, luckor för införsel och utförsel av varor. Långt neddraget sadeltak.

37 A **Hallsbergs stationsområde**

Företeelse: Stationsområde med överliggningshus, en ekonomibygnad, järnvägshotell och stationshus. Byggnaderna är uppförda under en tidsrymd av drygt femtio år.

Värde: Nationellt värde genom Hallsbergs betydelse som järnvägsknutpunkt.

Värdebärande karaktärsdrag: De återstående husen vid Hallsbergs station bildar en enhetlig miljö, dels genom sin funktion och dels genom att det arkitektoniska uttrycket hålls samman av det röda teglet som husen är byggda av.

Trafikverket, 781 89 Borlänge. Besöksadress: Röda vägen 1
Telefon: 0771-921 921, Texttelefon: 010-123 50 00

www.trafikverket.se